

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI**

**ÇAĞDAŞ SÜNNİ VE Şİİ MÜFESSİLERİN GÖRÜŞLERİ
ÇERÇEVESİNDE EŞLERİN KARŞILIKLI HAK VE
SORUMLULUKLARI**

Fakhera MARGHOB

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
Prof. Dr. Mehmet Sait ŞİMŞEK**

Konya- 2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	FAKHERAH MARGHUB
	Numarası	158106011020
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİMDALI/TEFSİR BİLİM DALI
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof.Dr.M.Sait ŞİMŞEK
	Tezin Adı	ÇAĞDAŞ SÜNNİ VE Şİİ MÜFESSİRLERİN GÖRÜŞLERİ ÇERÇEVESİNDE EŞLERİN KARŞILIKLI HAK VE SORUMLULUKLARI

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan ÇAĞDAŞ SÜNNİ VE Şİİ MÜFESSİRLERİN GÖRÜŞLERİ ÇERÇEVESİNDE EŞLERİN KARŞILIKLI HAK VE SORUMLULUKLARI başlıklı bu çalışma 14/05/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	DANIŞMAN	Prof.Dr.M.Sait ŞİMŞEK	
2	ÜYE	Doç.Dr. Mesut KAYA	
3	ÜYE	Dr.Öğr. Üyesi Muhammed ERSOZ	

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	FAKHERAH MARGHUB		
	Numarası	158106011020		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ / TEFSİR		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	
		Doktora	☐	
Tezin Adı	ÇAĞDAŞ SÜNNÎ VE Şİİ MÜFESSİRLERİN GÖRÜŞLERİ ÇERÇEVESİNDE EŞLERİN KARŞILIKLI HAK VE SORUMLULUKLARI			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
İmzası
FAKHERAH MARGHUB

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	FAKHERAH MARGHUB		
	Numarası	158106011020		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri /TEFSİR		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	✓	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. M. Sait ŞİMŞEK		
Tezin Adı	ÇAĞDAŞ SÜNNİ VE Şİİ MÜFESSİRLERİN GÖRÜŞLERİ ÇERÇEVESİNDE EŞLERİN KARŞILIKLI HAK VE SORUMLULUKLARI			

ÖZET

Kur'ân-ı Kerim karı ve kocanın evlilik bağı için oluşturmak için birtakım sorumluluk ve kurallar öngörmüştür. Aynı zamanda bazı hakları da gerekli kılmıştır. Her bir sorumluluk bir hakkı, her bir hak ise bir sorumluluğu beraberinde getirir. Bu yüzden karı ve kocanın karşılıklı haklarında bahsedildiğinde onların bazı sorumluluklarının da muhakkak olduğunu aklımızdan çıkarmamız lazım.

Ehl-i sünnet ve Şii tefsirlerde karı ve kocanın karşılıklı haklarına baktığımızda temelde bir farklılık görünmemektedir; ancak her ikisini birbirinden ayıran şey ise iki mezhebin tefsirlerinin kaynaklarıdır. Bu çalışmanın amacı karı ve kocanın hakları ile ilgili Kur'ân bakış açısını tespit etmektir.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	FAKHERAH MARGHUB		
	Student Number	158106011020		
	Department			
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	☒	
		Doctoral Degree (Ph.D.)	☐	
	Supervisor	Prof. Dr. M. Sait ŞİMŞEK		
Title of the Thesis/Dissertation	COMPETITIVE RIGHTS AND RESPONSIBILITIES OF SPOUSES IN THE FRAMEWORK OF THE CONTEMPORARY SUNNİ AND SHİİTE EXEGESIS			

ABSTRACT

The Quran has set responsibilities and rules for the creation of the husband and wife's marriage bond. It has also made certain rights necessary. Each responsibility entitles one right and each right brings a responsibility. Therefore, when we talk about the mutual rights of your husband and wife, we must keep in mind that they have certain responsibilities.

When we look at the mutual rights of the husband and wife in the Ahl al-Sunnah and Shiite tafsir, there is basically no difference; but what distinguish them is the sources of the two sects. The purpose of this study is to determine the viewpoint of the Qur'an about the rights of the husband and wife.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
ÖNSÖZ.....	iii
GİRİŞ	1
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
II. ARAŞTIRMANIN PROBLEMLERİ	3
III. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI.....	4
IV. ARAŞTIRMANIN METODU.....	4
BİRİNCİ BÖLÜM	6
EŞLERİN KARŞILIKLI HAKLARI İLE İLGİLİ KUR'ÂN'DA GEÇEN BAZI İLKELER VE ERKEĞİN AİLEDE YÖNETİCİ OLMASI.....	6
I. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	6
A. Hukuk	6
B. Karşılıklı Haklar Düşüncesi.....	7
C. Eşler	8
D. Karşılaştırmalı İnceleme	8
II. EŞLERİN KARŞILIKLI HAKLARI İLE İLGİLİ KUR'ÂN'DA GEÇEN BAZI İLKELER.....	9
A. Karşılıklı Hak ve Sorumluluk İlkesi	9
B. Kolaylaştırma (La harac) İlkesi	11
C. Zarar Vermeme (La darar) İlkesi	13
D. İyiliği Emretme ve Kötülükten Sakındırma İlkesi	15
E. İyi İlişkiler İçinde Olma (Muâşere bi'l-maruf) İlkesi	17
1. Muâşeret Kavramı	17
2. Maruf Kavramı	18
F. Mali Tasarruflarda Özgür Olma İlkesi.....	20
III. ERKEĞİN AİLEDE YÖNETİCİ OLMASI.....	21
A. Erkek ve Kadın Arasındaki Farkların Hikmeti	21
B. Aile Yönetiminde Eşlerin Hakları	24
C. Ailede Yönetme Hakkı	24
1. Ailede Yöneticinin Olmasının Gerekliliği.....	25
2. Kavram Kavramının Anlamı.....	26
a. Birinci Görüş	27
b. İkinci Görüş	27
3. Erkeğin Aile İçinde Yönetici Olmasıyla İlgili Deliller	33
4. Kadın ve Aile Yönetimindeki Hakkı	37
D. Ailede Yönetimin Boyutları.....	40
1. Kadının Kocasına bağlılığı ve İsteklerine İtaat Etmesi	41
a. Kadının Kocasına Bağlılığının (Temkinin)Sınırları	42
b. Kocasına İtaatsizlik Eden Kadına (Naşize) Karşı Yapılması Gereken İşlemlerin Aşamaları	47
b1. Nasihat Edilmesi.....	50
b2. Kadını Yatağında Yalnız Bırakma.....	53
b3. Tedib Edilmesi	55

2. İstişare	58
3. Boşanma ve Rücu Konusunda Karar Verme Hakkı.....	61
a. Boşanma Hakkı	61
b. Boşanmada Ahlaklı Davranma Hakkı.....	63
4. Adaletli Davranmak.....	66
İKİNCİ BÖLÜM	69
EŞLERİN KARŞILIKLI HAKLARI KONUSUNDA SÜNNİ VE Şİİ MÜFESSİRLERİN GÖRÜŞLERİ.....	69
I. MANEVÎ HAKLAR.....	69
A. Maneviyat Gelişimine Yardım ve Zaruriyat-i Diniyye'yi Bilme	69
B. Tefsirlere Göre Manevî Eğitim ve Dinî Hükümleri Öğrenme	73
II. DUYGUSAL HAKLAR.....	74
A. Güzel Ahlak ve Karşılıklı Saygı	74
B. Karşılıklı Sevgi	78
C. Sırları Saklamak ve Onuru Korumak	80
D. Birbirine Zarar Vermemek.....	81
III. CİNSEL HAKLAR.....	84
A. Cinsel Konularda Eşlerin Hakları	84
1. Cinsel İlişki ve Neslin Devam Etmesi	85
2. Cinsel İlişki Sırasında Sağlığa Dikkat Edilmesi ve Eziyet Edilmeme	87
B. Kadının Zina Suçuyla İtham Edildiği Durumlarda Karı Kocanın Hakları.....	90
1. Liân Hakkı.....	90
2. Evden Kovma	93
IV. ORTAK EKONOMİK HAKLAR	95
A. Karı ve Kocanın Ortak Ekonomik Hakları	95
1. Çalışmanın Karşılığı(Kazanç)	95
2. Miras	98
B. Kadının Ekonomik Hakları.....	102
1. Nafaka Hakkı.....	102
2. Mehir Hakkı.....	104
SONUÇ.....	107
BİBLİYOGRAFYA	110

ÖNSÖZ

Allah'a hamd ve Hz. Muhammed'in âline ve ashabına salât ve selam olsun. Karı kocanın karşılıklı hakları Kur'ân-ı Kerim'de üzerinde durulan önemli konulardandır. Allah mahlûkatın en şerefli olan âdemoğlunu başıboş yaratmamış bazı haklar yanında ona birtakım sorumluluklar da yüklemiştir.

Bu hak ve sorumluluklar ictimâî hayatın merkezinde yer almaktadır. Bunlara riayet edilmeden sağlıklı bir toplumu inşa etmek neredeyse imkânsızdır. Nitekim toplumdaki huzursuzlukların temelinde ailevî problemler, ailevî problemlerin temelinde ise eşlerin karşılıklı hak ve sorumluluklarına riayet etmemeleri yatmaktadır.

Araştırmamız Giriş, iki ayrı bölüm, sonuç ve bibliyografyadan oluşmaktadır.

Girişte araştırmanın konusu, önemi, amacı ve metodu ele alınmıştır.

Birinci bölümde “Eşlerin Karşılıklı Hakları İle İlgili Kur'ân-ı Kerim'de Geçen Bazı İlkeler” ana başlığı altında, Karşılıklı Hak ve Sorumluluk İlkesi, Kolaylaştırma (la harac) İlkesi, Zarar Vermeme (la darar) İlkesi, İyiliği Emretme ve Kötülükten Sakındırma İlkesi, İyi İlişkilerde Bulunma (Muaşere bi'l-maruf) İlkesi, Özgürlük İlkesi konularını incelenmiştir. Yine bu bölümün ikinci ana başlığı olan “Erkeğin Ailede Yönetici Olması” başlığı altında erkek ve kadın arasındaki farklar, aile yönetiminde eşlerin hakları, aile yönetiminin boyutları konuları irdelenmiştir.

İkinci bölümde ise eşlerin karşılıklı haklarından olan “Duygusal Haklar”, “Cinsel Haklar”, “Ortak Ekonomik Haklar”, ve “Kadının Ekonomik Hakları”, konuları günümüz Ehl-i sünnet ve Şîf müfessirlerine göre karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Çalışmamızın tespiti, sınırlandırılması, istenilen seviyeye gelmesi için bana her türlü fedakârlığı esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Mehmet Sait ŞİMŞEK'e teşekkürlerimi sunarım.

Fakhera MARGHOB

KONYA -2019

KISALTMALAR

(a.s.) : (Aleyhi's-selam)

b. : İbn

bk. : Bakınız

bs. : Baskı

byy. : Basım yeri yok

(c.c.) : (Celle Celalühü)

çev. : Çeviren

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

H. : Hicrî

H.Ş. : Hicrî şemsî

m. : Milâdî

nr. : Numara/Numarası.

nşr. : Neşreden

ö. : Ölüm tarihi/Vefat tarihi.

(r.a.) : Radıyyallahu anh/Radıyyallahu ahha.

s. : Sayfa

(s.a.s.) : Sallallahu Aleyhi ve Sellem

ts. : Tarihsiz

thk. : Tahkik eden

vd. : Ve diğerleri/ ve devamı.

yay. : Yayınları/Yayınevi/Yayıncılık

GİRİŞ

I.ARAŞTIRMANIN KONUSU

Eşe veya çifte ihtiyaç hissetmenin doğal ve fitrî olduğu Kur'ân'ın tüm varlıklar için öngördüğü bir konudur. Nitekim Allah (c.c.) “*Her şeyden de çift çift yarattık ki, düşünüp öğüt alasınız*”¹ buyurmuştur. Bu nedenle eş isteği ve çift talebi yaratıklar için doğal bir durumdur. Bu doğal istekten eşlere ilişkin birtakım hak ve sorumluluklar meydana gelmektedir. Kur'ân-ı Kerim karı koca ilişkisini düzenleyen prensipler ve sorumluluklar vazetmiş ve eşlerin her biri için bazı hakları öngörmüştür. İkili ilişkilerin sağlıklı bir zeminde oluşumunu düzenlemek ve her türlü zulüm ve adaletsizliğin önüne geçmek için kurallara ihtiyaç vardır. Böylece böyle bir ortamın meydana gelmesi için insanın yaratıcısı olan Allah tarafından hak ve sorumluluklar açıklanmıştır. Şunu da belirtmemiz gerekir ki; irade ve seçme hakkı olmayan başka varlıklara Allah içgüdüsel bazı davranışları yaratarak çiftler arasındaki ilişkilerin korunmasını sağlamıştır. Ancak insanlarda var olan özgür irade ve seçme sebebiyle aralarındaki münasebetlerin kontrol altına alınma ihtiyacı hissedilir ki; böylece hak ve sorumluluk prensipleri devreye girer.

Her sorumluluk bir hakkı meydana getirir, aynı şekilde her hak da bir sorumluluğu doğurur. Eğer bir kimse bir sorumluluğa tabi tutulursa aynı zamanda onun için bir hak da sabit olur. Bu nedenle eğer kadın ve erkek hakları veya başka bir ifadeyle karı-koca haklarından söz edilirse bu durumda onlar için bazı sorumlulukları da göz önünde bulundurmamız gerekmektedir. Örneğin kadının bir hakkından bahsediliyorsa onun bazı şeylerden sorumlu olduğundan da bahsedilmiş demektir. Aynı durum erkekler için de geçerli olup, erkeğin bir sorumluluğundan bahsediliyorsa mutlaka haklarına da değinilmiş kabul edilmektedir.

Kur'ân-ı Kerim, kadın ve erkeğin hak ve sorumlulukları konusuna net bir biçimde işaret etmiştir. Günümüzdeki tefsirlere müracaat etmek zihinde oluşan bazı soru işaretlerinin çözümüne yardımcı olacaktır. Çünkü tefsirler farklı eğilimler ve fikirler neticesinde yazılmıştır. Özellikle müfessirlerin mezheplerindeki farklılık ayetlerin farklı şekillerde tefsir edilmesine yol açmıştır. Böylece müfessirlerin farklı

¹ Zâriyât, 51/49.

görüşlerini karşılaştırmak suretiyle ayetleri doğru anlama imkânını elde etmiş olacağız.

Şîf ve Sünnî tefsirlerin arasında görünen farklılık bunların özünde ve temelindeki farklılık değildir. Şîf ve Sünnî tefsirleri birbirinden ayıran özellikler ise bu ikisinin kaynaklarının farklı olmasından kaynaklanıyor. Çünkü Şîa ve Ehl-i Sünnet'in tefsirlerinin kaynakları birbirinden tamamen farklıdır.

Tefsirde Ehl-i Sünnet'in genellikle yararlandığı kaynaklar şöyledir:

1. Kur'an'ın Kur'an'la tefsir edilmesi.
2. Kur'an-ı Kerimin tefsiriyle ilgili rivayetler ve Hz. Peygamber'in sünnetiyle tefsir edilmesi.
3. Şahsî ichtihad: ashap bazı ayetlerin tefsiri ile ilgili Kur'an'dan veya Hz. Peygamber'den bir açıklama bulamadıklarında, kendilerinin Arap olmaları, Arapça'ya tam olarak hâkim olmaları nedeniyle ayetlerin tefsirinde şahsî ictihada başvuruyorlardı.
4. Ashabın görüşlerine itibar etme. Konuyla ilgili İbn Kesir şöyle demiştir: "Ayetleri tefsir ederken Kur'ân'dan ve sünnetten bir şey bulamazsak ashabın görüşüne başvururduk."²
5. Ehl-i Kitap haberleri.³
6. Cahiliyye dönemi Arap şiiri ve edebiyatı.⁴

Şîf tefsirlerin kaynakları ise şöyledir:

1. Kur'ân'ı Kur'ân'la tefsir etme metodu.
2. Ehl-i Beyt'ten gelen zengin rivayet mirası.
3. Masum imamların metoduna göre ichtihad yapma.

² İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1419/1998, I/3.

³ Mahmud Ebu Reyve, *Edvâ 'Ale's-Sünneti'l-Muhammediyye*, Dâru'l-kitabi'l-İslamî, byy., H. Ş. 1386/2007, s. 110.

⁴ Abbas Ali Amid Zencânî, *Mebâni ve Revişha-yi Tefsir-i Kur'ân*, Sazman-i Çap ve İntişarat, Tahrân H. Ş. 1379/2000, s. 53-66.

Bilindiği üzere Şîilere göre İmamlar masumdur ve hata ve günahtan korunmuşlardır. Şîi müfessirler son iki kaynağın masum imamlardan çıktığı görüşündedirler. Onlara göre şîi tefsirler diğer tefsirlere nazaran kendine has özellikleriyle üstün durmaktadır. Aynı şekilde onlara göre sahabe kavli, tabiûnun görüşleri ve diğer müfessirlerin yorumları şîi müfessirlerin nezdinde hüccet değildir. Müfessir kendi görüşü ile icihad edemez. Çünkü şîi bir müfessir hiçbir zaman naslar, Hz. Peygamber'in sahih sözleri ve masum imamların rivayetleri varken kendisine icihad yapma iznini vermez.⁵

Şîi ve Sünnî müfessirlerin Kur'ân tefsirine yönelik farklı metot ve görüşleri dikkate alarak eşlerin karşılıklı hak ve sorumluluklarının açıklığa kavuşturulması amacıyla mukayeseli bir çalışma yapmaya karar verdik. Araştırmamızda daha önce Şîi ve Sünnî müfessirlere göre eşlerin karşılıklı hak ve sorumluluklarıyla ilgili bir çalışma yapılmadığını tespit ettik. Bu yönüyle bu çalışmanın özgün bir araştırma olduğunu söyleyebiliriz.

Araştırmamızda Şîi ve Sünnî müfessirlerden muasır olanların görüşleri karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Araştırmamızda Şîi müfessirlerden Tabatabâî'nin *Tefsirü'l-Mizân* adlı eseri, MekârimŞirâzî'nin *Tefsir-i Numune* adlı eseri, Kıraatî'nin *Tefsir-i Nur* adlı eseri, Sünnî müfessirlerden Seyyid Kutub'un *Fizilali'l-Kur'ân* adlı eseri, Vehbe Zuhaylî'nin *Tefsirü'l-munîr* adlı eseri esas alınacaktır. Bazı konularda yukarıda zikredilen müfessirlerden görüş bulunmuyorsa başka müfessirlerin görüşlerine de başvurulacaktır.

II. ARAŞTIRMANIN PROBLEMLERİ

Bu araştırmanın temel amacı Sünnî ve Şîi müfessirlerin eşlerin karşılıklı hak ve sorumlulukları hakkındaki görüşlerini inceleme olmakla birlikte bu çalışma ile şu soruların cevabı aranmaktadır:

1- Şîi ve Sünnî müfessirlere göre ev yönetiminde eşlerin karşılıklı hak ve sorumlulukları nelerdir?

2- Şîi ve Sünnî müfessirlere göre eşlerin manevî, duygusal ve cinsel hakları nelerdir?

⁵ Zencânî, *Mebâni ve Revişha-yi Tefsir-i Kur'ân*, s. 89-92.

3- Şîî ve Sünnî müfessirlere göre eşlerin ekonomik hakları nelerdir?

4- Şîî ve Sünnî müfessirlere göre eşlerin boşanmadan doğan hakları nelerdir?

III. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI

Bu araştırmanın amacı Kur'ân'da belirtilen eşlerin karşılıklı hak ve sorumluluklarını inceleyerek Müslüman toplumu ve aileleri Kur'ân temelli hakları konusunda aydınlatmaktır. Böylece İslam toplumundaki büyük sorunlarından olan aile kurumunun parçalanmasının önüne geçilmesi ve ideal aile düzenine kavuşmaya katkılar yapmak da amaçlarımızdandır.

Bu araştırmayı yapmayı planlarken “neden eşlerin sevgi ve aşkla adım attıkları evliliklerin yavaş yavaş soğuklukla ve nefretle ayrılmalara kadar vardığı?” hep aklımıza takılmıştır.

Tamamladığımız bu çalışma ile “eğer eşler evliliklerinin başından itibaren Kur'ân'da belirtilen karşılıklı haklar konusunda bilgili olursa ve bunlara rivayet ederek yaşarlarsa asla sıcak yuvalarının bozulmayacağı” sonucuna varmış bulunmaktayız.

Konunun bu denli önemli olmasından dolayı eşlerin Kur'ân'da geçen karşılıklı haklarını müfessirlerin görüşleri çerçevesinde araştırma yapmaya karar verdik; çünkü Kur'ân birçok ayetinde bu haklara işaret etmektedir.

Günümüzde insan hakları üzerinde durulan önemli konulardan olup farklı bilimsel ve hukukî araştırmaların odak noktası haline gelmiştir. Şîî ve Sünnî müfessirlere göre bu konunun ele alınması Müslüman'ın konumunu ortaya koyması açısından önem arz etmektedir. Bu sebeple Şîî ve Sünnî müfessirlerin bu konu hakkındaki farklı görüşlerinin tespit edilmesi gerekmektedir.

IV. ARAŞTIRMANIN METODU

Araştırmamızda ilk önce karı kocanın karşılıklı hakları ile ilgili ayetleri tespit ettik. Daha sonra bu ayetleri konularına göre tasnif ettik. Böylece tezimizi iki bölüm halinde inceledik. Araştırmamız teorik ve karşılaştırmalı bir metotla incelenmiştir. Ayetlerin tefsirini yaparken çağdaş Şîî ve Sünnî müfessirlerin görüşlerine başvurulmuştur. Her iki görüşü verdikten sonra karşılaştırması yapılmış. Zaman

zaman eşlerin hakları konusunda dile getirilen şüpheler konusunda da bilgi verilmiştir.

Araştırmamızda geçen ayetlerin mealleri Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı *Kur'ân-ı Kerim Meali*'nden alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

EŞLERİN KARŞILIKLI HAKLARI İLE İLGİLİ KUR'ÂN'DA GEÇEN BAZI İLKELER VE ERKEĞİN AİLEDE YÖNETİCİ OLMASI

I. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kur'ân'da eşlerin karşılıklı hakları ile ilgili bazı ayetler bulunmaktadır. Bu ayetler bazıları karı-koca ilişkilerini düzenleyen birer prensip mahiyetindedir. Konuya geçmeden araştırmamızla doğrudan ilgili bulunan bazı kavramların açıklamasına yer vermek istiyoruz.

A. Hukuk

Hukuk hak kelimesinin çoğulu olup farklı şekillerde kullanılmıştır. Aşağıda hukuk kavramının farklı anlam ve tanımları açıklanacaktır.

a) Hukuk bir işten elde edilen kazanç demektir.⁶

b) Hukuk, bir toplumun fertlerinin ilişkilerini belli bir zaman içerisinde düzenleyen birtakım kural ve prensiplerden ibarettir. Bu tanıma göre Hukuk bir toplum tarafından yerine getirilmesi gereken veya yapılmaması lazım olan bazı kurallar mecmuasıdır. Bu tanımda hukuk kanunla eş anlamlıdır. İslam Hukuku'na da İslam Kanunu denebilir.⁷

c) Hukuk, hak kelimesinin çoğulu olup imtiyaz anlamına gelir. Toplumdaki her ferdin kendine has özelliği anlamına gelen hukuk, ferdî (şahsî) haklar olarak da tabir edilir. Mülkiyet hakkı gibi.⁸

d) Hukuk, hukuk ilmi anlamına da gelir. Diğer ilimler var olduğu gibi hukuk da bir ilim olarak mevcuttur.⁹

Bizim bu araştırmamızda hukuktan kastımız b ve c şıklarında anlatılan hukuk tanımlarıdır.

⁶ Nasrullah Stanikzay, *Kamus-e-İstilahati Hukuki*, İntişaraat-e-Kabul, H.Ş.1387/2008,s.45

⁷ Muhammed Taki Misbah Yezdî, *Hukuk ve Siyaset der Kur'ân*, Müessesese-i İmam Humeynî, Kum H. Ş. 1377/1998, s. 24.

⁸ Nasır, Katuzîyan, *Felsefe-i Hukuk*, Şirket-i Sehami-yi İntişar, byy., H. Ş. 1377/1998, s. 43.

⁹ Uğur ÖZER, *Hukukun Temel Kavramları*, www.hitit.edu.tr,s.2

Eşlerin hukuku (hakları) ifadesinden kastımız eşlerin karşılıklı olarak yapmakla mükellef oldukları kurallardır. Ayrıca karı ve kocanın her birinin karşılıklı olarak sahip olduğu imtiyazlar ve riayet etmeleri gereken prensiplerdir. Diğer bir ifade ile hukuk potansiyel olarak imtiyaz anlamına gelir ki, kişiye sahih bir şekilde maddî veya manevî hakkından faydalanma hakkını verir. Adaletin bir gereği olarak başkalarının haklarına saygı göstermek gerekir, İslam dini öğretileriyle adaleti yerine getirmek ister.

B. Karşılıklı Haklar Düşüncesi

Toplumsal hayatta insan ilişkilerini düzenleyen kanunlar, düzenlemeler ve şartlar bulunmaktadır. Toplumsal haklardan biri de karşılıklı haklardır ki, fertle fert arasındaki münasebete ferdî ilişki, fertle toplum arasındaki münasebete toplumsal ilişki, toplumun toplumla ilişkisinde toplumsal ilişki, toplumun fertle ilişkisinde toplumsal ilişki denmekte olup karşılıklı haklara sahiptirler.¹⁰ Karşılıklı haklara riayetle toplumsal adalet gerçekleşir ve insan toplulukları tekâmül basamaklarından geçer. Toplumsal düzen insanlar üzerine hâkim konumda olup her türlü dengesizlik ve düzensizliğin önüne geçer. Böylece ahlakî değerler gelişir ve toplumsal hayat düzgün hale gelir. Toplumda yaşama ve halkla iç içe olma karşılıklı hakları beraberinde getirir.¹¹ Bizim insanlardan haklar açısından bir beklentimiz varsa, insanların da bizden beklentileri olacaktır.¹²

Her zaman haktan söz edildiğinde sorumluluktan bahsedilmesi gerekir. Çünkü hiçbir kimseye bir sorumluluk veya görev verilmeden bir hak tanınmaz.¹³ Bunun delilini Kur’ân’da yer alan şu ayette görebiliriz:

...وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ...

“...Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları gibi, kadınların da erkekler üzerinde belli hakları vardır...”¹⁴

¹⁰Vehbe Zühaylı, *Fıkh-ı Hanvade Der Cehan-ı Muasır*, Çev, Abdul Aziz Selimi,kabul Muvehidin Yayınlar,H.Ş.1394/2014, s.128

¹¹Muhammed Deştî, *İmam Ali ve Mesail-i Hukukî*, Neşr-i Müesseses-i Ferhengi-yi Tahkikati-yi Emiru'l-Müminin, Kum, 1381/2002, s. 19.

¹² Detaly bilgi için bk. İsmail Kayar, “Türk Hukuna Göre Evlilik Birliğinde Eşlerin Hak ve Ödevleri” , *Erciyes Üniversitesi, Dergi Park*, no, 484, s. 336.

¹³ Vehbe Zühaylı, *Fıkh-ı Hanvade Der Cehan-ı Muasır*, s.13.

¹⁴ Bakara, 2/228.

Bu ayet bir prensip veya ilke olarak kabul edilebilir; çünkü akla da uygun düşer.

Karı kocanın karşılıklı haklarından amacımız her ikisinin birbirine karşı yapmakla yükümlü oldukları hak ve sorumluluklardır. Yükümlülükleri nispetinde karşılıklı haklara da sahiptirler.

C. Eşler

Bu araştırmada eşler şeklindeki kaydımızdan kastımız, sahih bir nikah akdiyle hayatlarına idame eden evli çiftler ve onlara ilişkin hükümlerdir. Böylece bu tezde anne, baba, çocuk hakları incelenmeyecektir. Evli çiftler ise aralarında evlilik akdi bulunan karı ve kocaya denir.¹⁵ Evlilik ise “kadın erkek arasında evlilik münasebetlerini düzenleyen akit olup farklı dinler ve kanunlara göre vazedilen şerî ve kanunî haklar ve sorumluluklar mecmuasıdır.”¹⁶

D. Karşılaştırmalı İnceleme

Kur’ân üzerine çalışan araştırmacılar genelde baştan sona Kur’ân’ın tefsiri ve konulu tefsir metodunu kullanmışlardır. Şimdiye kadar çok az araştırmacı tarafından kullanılan bir diğer metot ise karşılaştırmalı tefsir metodudur. Bu metot iki farklı tefsir metodunun (edebî, kelamî, rivâî...) incelemesi değildir. Tam aksine bu metot ayetlerin iki farklı mezhep olan Şîa ve Ehl-i Sünnet’in bakış açısına göre incelemektir.¹⁷

Araştırmamızda mukayeseli bir çalışma metodu benimsenmiş olup, eşlerin karşılıklı hak ve sorumlulukları Şîî ve Sünnî müfessirlere göre incelenmiştir.

Hz. Ali’ye göre eşlerin hakları karşılıklı sosyal hakların bir parçasıdır. Hem kadınların erkekler üzerine hem de erkeklerin kadınlar üzerine ferdi ve toplumsal hakları vardır.¹⁸

¹⁵ Nasrullah Stanikzay, *Kamus-e-İstilahati Hukuki*, s.47.

¹⁶ Muhammed Hüseyin Fazlullah, *Dünya-yi Zen* (Muhammed Hüseyin Fazlullah ile yapılan röportaj), *Defter-i Pejuhiş ve neşri Suhreverdi*, ts., s. 263.

¹⁷ Fethullah Neccarzadegân, *Tefsir-i Tatbiki*, İntişarat-i Merkez-i Cihani-yi Ulum-i İslamî, Kum ts., s. 14.

¹⁸ Deştî, *İmam Ali ve Mesail-i Hukukî*, s. 177.

II. EŞLERİN KARŞILIKLI HAKLARI İLE İLGİLİ KUR'ÂN'DA GEÇEN BAZI İLKELER

Kur'ân'da geçen bazı ilke ve prensiplerden kasıt küllî kaidelerdir. Kur'ân'da bazı olaylar bir takım ilkelerle açıklanmıştır. Bu aslında insanın fitratını hatırlatma olup genel olarak her birine işaret edilmiştir.

Kur'an ilkeleri sarih, şümullü, genel ve akıl ile uyumlu gibi bazı özelliklere sahiptir.

Eşlerin karşılıklı hak ve sorumlulukları ile ilgili ilkeler şöyledir: Karşılıklı hak ve sorumluluk ilkesi, la harac ilkesi, la darar ilkesi, emr-i bi'l-maruf ve nehyi ani'l-münker ilkesi, Muaşere bi'l-maruf ilkesi ve özgürlük ilkesi. Aşağıda bu ilkelerin açıklamasına yer verilecektir.

A. Karşılıklı Hak ve Sorumluluk İlkesi

Kur'ân'ın üzerinde durduğu konulardan biri de toplumdaki fertler arasında karşılıklı hak ve sorumlulukların dengeli tutulmasıdır. Kur'ân aile konularında da karşılıklı hak ve sorumluluğa vurgu yapmıştır.¹⁹ Nitekim Allah şöyle buyurmuştur:

...وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ...

“...kadınların, yükümlülükleri kader meşru hakları vardır ...”.²⁰

Ayette kadınların bazı yükümlülükleriyle beraber haklarının da oldu belirtilmiştir.²¹ Diğer bir ayette ise Allah şöyle buyurmuştur:

وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْنَا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْنَا
وَاسْأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا.

“Allah'ın sizi, birbirinizden üstün kıldığı şeyleri (başkasında olup da sizde olmayanı) hasretle arzu etmeyin. Erkeklerin de kazandıklarından nasipleri var,

¹⁹ Detaylı bilgi için bk, Mehbuba Cavkar , “Hukuk ve Vezâif-ı-Mutakabil-e- Zan ve Şavhir Ahlaki, Fıkhi ve Hukuki”, Pojuhişgahi Ulumi İnsani ve Mutaliati Farhangi-e- Partal Camiye Ulum-e-İnsani, İran Tehran,Ts, s. 85.

²⁰ Bakara, 2/228.

²¹ Zuhaylî, et-Tefsirü'l-Munîr, I/590.

kadınların da kazandıklarından nasipleri var. Allah'tan lütfunu isteyin; şüphesiz Allah her şeyi bilmektedir."²²

Bu ayette Allah tarafından bazılarınıza verilen meziyetleri sizde olmadığı için verilmesini istemeyin; çünkü bu doğal ve hukukî farklılıklar toplum düzenini korumak ve adalet prensibi gereğidir.²³ Buna rağmen erkekler ve kadınların her biri kendi çabalarının karşılıklarını alacaklardır. Erkeklerin kazandıklarından nasipleri olduğu gibi kadınların da kazandıklarından nasipleri vardır denilmektedir.²⁴

Allah Resûlü Müslümanlara hitaben itikadi ve ahlakî ilkeleri açıkladığı Veda haccında kadın ve erkeğin birbirine karşı riayet etmesi gereken hakları konusuna şöyle işaret etmiştir:

أَيُّهَا النَّاسُ فَإِنَّ لَكُمْ عَلَى نِسَائِكُمْ حَقًّا ، وَلَهُنَّ عَلَيْكُمْ حَقًّا...

“Ey İnsanlar! Kadınlarınızın sizler üzerinde hakları, sizin kadınlarınız üzerinde haklarınız vardır...”²⁵

Hz. Peygamber (s.a.s.) veda haccındaki hutbesinde hak ve sorumluluğun dengeli ve karşılıklı olduğuna işaret etmiştir; yani erkeklerin kadınların üzerinde hakları kadar sorumlulukları da vardır. Kadınların da erkeklerin üzerindeki haklar nispetinde sorumluluk ve görevleri de vardır.²⁶

Hak ve sorumluluğun karşılıklı olmasını Kur’ân’ın aile ile alakalı bir ilkesi olarak telakki edebiliriz. Kur’ân’ın bu ilkesine göre ister erkek, ister kadın herkesin birbirine karşı hakları nispetinde yükümlülükleri de bulunmaktadır.²⁷ Deruhte ettikleri yükümlülükleri çerçevesinde hakları da vardır. Bu ilke taraflardan birinin sürekli hak sahibi olduğunu, diğzerinin yükümlü olduğunu göstermez. Örneğin nafaka konusunda kadın hak sahibi erkek de yükümlü olan taraftır. Bu ilke şöyle bir sonuç doğurabilir: her ne sebeple olursa olsun kişi bir haktan mahrum oluyorsa

²² Nisa, 4/32.

²³ Kiraatî, *Tefsir-i Nur*, II/56.

²⁴ Tabâtabâî, *el-Mizan Fi Tefsiri'l-Kur’ân*; IV/531; Seyyid Kutub, *Fi Zilali'l-Kur’ân*, II/60; Kiraatî, *Tefsir-i Nur*, II/56.

²⁵ İbn Şube Harrânî, *Tuhfetü'l-Ukûl*, thk. Ali Ekber Gaffârî, 2. bs., Kum İlmî Havzasına bağlı Müessese-i İntişarat-i İslamî, 1363/1984, s. 32.

²⁶ Cavkar , “*Hukuk ve Vezâif-ı Mutakabil-e- Zan ve Şavhir Ahlaki, Fıkhi ve Hukuki*”, s.87.

²⁷ Vehbe Zühaylî, *Fıkh-ı Hanvade Der Cehan-ı Muasır*, s.97.

yükümlülüğü da kalkıyor demektir. Yükümlü olmayan kimsenin de hak sahibi olduğundan bahsedilemez.²⁸

Kur’ân’ın bu ilkesi dikkatle incelendiğinde İslam hukuku sisteminde kadın erkek haklarının eşitsizliği ile ilgili dile getirilen ayrımcılık ve haksızca kuruntular, evhamlar çürütülmektedir. Allah karşılıklı hak ve sorumluluk ilkesini Allah ne güzel ve kısa ifadelerle açıklamıştır:

...وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ...

“...kadınların, yükümlülükleri kader meşru hakları vardır...”²⁹

İnsan zihninden giderilmesi gereken başka bir şüphe ise hak ve sorumluluğun farklılığı ile ilgilidir. Şöyle ki; hak ve sorumluluk birbirine benzemeyip dengelidir. Yani kadınlar ve erkekler haklar ve sorumluluklarda birbirine benzemeyip bir denge çerçevesinde hak ve yükümlükleri vardır. Çünkü yaratılış açısından kadın ve erkek arasında bazı doğal farklar bulunmaktadır.³⁰

Binaenaleyh, kadın ve erkeğin yaratılış itibariyle farklı olmasından dolayı ona göre uyumlu hükümler Allah tarafından vazedilmiştir. Bu da kadınlar ve erkeklerin hak ve sorumluluk bakımından farklarını ortaya koymaktadır.³¹ Bu farklılık hikmetli bir şekilde meydana getirilmiştir. Adalet ilkesine göre kadın ve erkeğin her birinin sahip olduğu haklar ve sorumluluklar yaratılışı ile uyumludur. Diğer taraftan yerine getirdikleri yükümlülükler çerçevesinde sorumluluklar da onlar için öngörülmüştür.³²

Böylece haklar ve sorumluluklardaki farkları hiçbir zaman kadın ve erkeğe yapılan bir zulmün emaresi olarak düşünemeyiz. Tam aksine bu farklılığın Allah’ın hikmeti ve adaletine bağlamak gerekir.³³

B. Kolaylaştırma (La harac) İlkesi

İslam’a ve onun parlak hükümlerine insaf gözüyle bakarak araştırma yapan herkes açıkça İslam’ın öğretisi ve ilkelerinin insanların işlerinin zorluk, zahmet,

²⁸ Cavkar , “Hukuk ve Vezâif-ı-Mutakabil-e- Zan ve Şavhir Ahlaki, Fıkhi ve Hukuki”, s. 90.

²⁹ Bakara, 2/228.

³⁰ Vehbe Zühaylı, *Fıkh-ı Hanvade Der Cehan-ı Muasır*, s. 115.

³¹ Cavkar , “Hukuk ve Vezâif-ı-Mutakabil-e- Zan ve Şavhir Ahlaki, Fıkhi ve Hukuki”, s.100.

³² Vehbe Zühaylı, *Fıkh-ı Hanvade Der Cehan-ı Muasır*, s.120.

³³ Kıraatî, *Tefsir-i Nur*, I/355.

sıkıntıyla değil kolaylıkla yerine getirilmesi yönünde eğilimli olduğunu görecektir. İslam'da ancak insanların imanı ve ahlaki tehlikeye düşecek bir duruma gelir de toplumun maslahatına aykırı tutumlar meydana gelirse hoşgörü de fayda vermezse sert müdahaleye başvurulur. Aslında İslam'ın öğretileri ve emirlerinin genel ruhu hoşgörü, kolaylaştırma, hafifletme ve kalpleri kazanmaya dayalıdır.³⁴

Kur'ân-ı Kerim'de birtakım ayetler buna işaret etmiştir. Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur:

...وَمَا جَعَلْ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ...

“...din hususunda üzerinize hiçbir zorluk yükledi...”³⁵

Diğer bir ayette ise Cenab-ı Hak (c.c.) şöyle buyurmuştur:

...يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمْ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمْ الْعُسْرَ...

“...Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez...”³⁶

Bu ayetlerden ahkâm konusunda zorluk değil kolaylığın esas alındığı görülmektedir. Fıkıh kaynaklarında da bu bir ilke olarak kabul edilmiştir. La harac ilkesi yukarıda verilen ayetlerden alınmıştır. Bu ilkeye göre dinde zorluğun olmadığı belirtilmiştir. Yani “وَمَا جَعَلْ” lafzından Allah'ın esasen zorluk içeren hükümleri vazetmediği anlaşılmaktadır.³⁷

Böylece tüm dinî hükümlerden zorluğun kaldırıldığını, zorluğun olduğu hükümlerin vazedilmediğini, insanların yükümlü kılınmadığını söyleyebiliriz.

Şîî muhaddislerce Hz. Peygamber'den nakledilen rivayetlerde de Müslümanların ahkâm konusunda zorluklarla yükümlü olmadığı görülmektedir. İmam Cafer-i Sadık'ın Hz. Peygamber'den rivayeti şöyledir:

³⁴ Detaylı bilgi için bk, Faiza Azim Zade, “*Karburd-e-Asır ve Harac der Nizam-e-Hukuki Khanvade*”, Pojuhişgahi Ulumi İnsani ve Mutaliati Farhangi-e- Partal Camiye Ulum-e-İnsani, İnan Tahran, İmam Sadik Üniversitesi, 2009.

³⁵ Hac, 22/78.

³⁶ Bakara, 2/185.

³⁷ Kıraatî, *Tefsir-i Nur*, I/285.

Allah bir peygamber gönderdiğinde şöyle derdi: “Dininde ictihad da bulun ve senin için zorluk yoktur, Allah bunu benim ümmetime vermiştir. Nitekim Allah şöyle buyurmuştur³⁸: “*Din hususunda üzerinize hiçbir zorluk yükledi.*”³⁹

Rivayetten geçmiş dinlerde zorlukların kaldırılmasının sadece Peygamberlere mahsus olduğu, İslam’da ise zorluğun tüm ümmetten kaldırıldığı anlaşılmaktadır.⁴⁰

Bu ilke önemli ilkelerden biri olup kadın erkek hakları konusunda da önem arz etmekte; Talak gibi konularda bu ilkeden yararlanılmaktadır. Örneğin; Talak yetkisi erkeğe aittir. Ancak erkek beraber yaşadığı karısına haklarına riayet etmeden zorluk ve sıkıntı yaratırsa ve onu boşamazsa, talak yetkisi erkekten alınır kadına verilir.⁴¹ Tezimizde boşanma ile ilgili bölümünde bu konu üzerine durulacaktır.

C. Zarar Vermeme (La darar) İlkesi

Bu ilke önemli fikhî ilkelerdendir. Kadın ve erkeğin hakları hususunda da bu ilkeden istifade edilir. Bu ilke zarar vermenin İslam’da meşru olmadığını göstermektedir. Her türlü zarar verme ve zarara karşılık zarar verme de yasaklanmıştır. La darar ilkesinin en önemli dayanağı Kur’ân-ı Kerim’dir.⁴²

Kur’ân’daki birçok ayetten “İslam’da zarara zararla karşılık vermek yoktur” hükmünü çıkarabiliriz. Aşağıdaki ayetlerde bu ilkenin açıkça yer aldığı görülmektedir:

... لَا تُضَارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَالِدِهِ...

“Hiçbir anne, çocuğu sebebiyle, hiçbir baba da çocuğu yüzünden zarara uğratılmamalıdır”⁴³

... وَلَا تُمْسِكُوا هُنَّ ضِرَارًا لِّتَعْتَدُوا وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ...

“...Fakat haksızlık ederek ve zarar vermek için onları nikâh altında tutmayın. Kim bunu yaparsa muhakkak kendine kötülük etmiş olur...”⁴⁴

³⁸ Hac, 22/78.

³⁹ Muhammed Bakır Meclisi, *Biharu'l-Envâr*, nşr. Müessesetü'l-Vefa, Beyrut 1404/1983, V/300.

⁴⁰ Tabâtabâî, *el-Mizan Fi Tefsiri'l-Kur'ân*, XIV/586; Seyyid Kutub, *Fi zilali'l-Kur'ân*, IV/615; Kıraatî, *Tefsir-i Nur*, VI/76.

⁴¹ Azim Zade, “*Karburd-e-Asır ve Harac der Nizam-e-Hukuki Khanvade*”, 2009, s. 15.

⁴² Detaylı bilgi için bk, Ekrem Buğra Ekinci, *Mecellenin Küli Kaideleri*, İstanbul, 2009, KTB Yayınları, s.105.

⁴³ Bakara, 2/233.

Birtakım erkekler eşlerini boşadıktan sonra tekrar ricat ederlerdi. Erkeklerin bu ricatları onlara karşı rağbetleri yüzünden olmayıp tecavüz ve boşanmış kadının evlilikten doğan mali haklarını çiğnemek amacıyla yapılırdı. Kur’ân-ı Kerim bu ayetle erkeklerin bu davranışlarını yasaklamıştır.⁴⁵

... مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصَىٰ بِهَا أَوْ دَيْنٍ غَيْرَ مُضَارٍّ وَصِيَّةً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ.

“...Bu taksim yapılacak vasiyetten ve borçtan sonra, kimse zarara uğramaksızın yapılacaktır. Bunlar Allah'tan size vasiyettir. Allah her şeyi hakkiyle bilendir, halîmdir”⁴⁶.

Ayette kimseye zarar vermeden vasiyetin yerine getirilmesi ve borcun ödemesinin yapılmasından sonra kalan terekenin varisler arasında paylaşılması gerektiği belirtilmiştir.⁴⁷ Vasiyetin varislere zarar verecek ve zulme sebep olacak bir niteliğe sahip olmaması gerekir; çünkü vasiyet edenin mirasçılara zarar vermek kastiyle bir borç için ikrarda bulunma ihtimali var ki, bu durumda varisler mirastan mahrum olmuş olurlar. Kur’ân-ı Kerim’de bu ayetle bu tür haksızlıkların önüne geçilmesi hedeflenmiştir.⁴⁸

... وَلَا يُضَارَّ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ وَإِنْ تَفَلُّوا فَإِنَّهُ فَسُوقٌ بِكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَيَعْلَمُكُمُ اللَّهُ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ.

“...yazan da, şahit de (adaletten ayrılarak hak sahiplerine zarar vermesin. Eğer bunu yaparsanız (zarar verirsiniz) şüphe yok ki bu, sizin yoldan çıkmanız demektir. Allah'tan korkun. Allah size gerekli olanı öğretiyor. Allah her şeyi bilmektedir”⁴⁹.

Borcu yazan veya borca şahitlik eden de zarar vermemelidir. Yani kâtip ve borcu evraklarını düzenleyen kişi gerçeğe aykırı bir iş yapmamalıdır. Şahitlin de gördüğüne olduğu gibi tanıklık etmesi gerekir. Hiçbir şeyi eksik aktarmamalıdır.⁵⁰

⁴⁴ Bakara, 2/231.

⁴⁵ Kıraatî, *Tefsir-i Nur*, I/230.

⁴⁶ Nisa, 4/12.

⁴⁷ Tabâtabâî, *el-Mizan Fi Tefsiri'l-Kur'ân*, II/348.

⁴⁸ Tabâtabâî, *el-Mizan Fi Tefsiri'l-Kur'ân*, II/348; Seyyid Kutub, *Fî Zıllali'l-Kur'ân*, I/560; Kıraatî, *Tefsir-i Nur*, II/56.

⁴⁹ Bakara, 2/282.

⁵⁰ Tabâtabâî, *el-Mizan Fi Tefsiri'l-Kur'ân*, III/208.

D. İyiliği Emretme ve Kötülükten Sakındırma İlkesi

Aile ve aile hukuku ile ilgili Kur'ân-ı Kerim'in üzerinde durduğu konulardan biri de iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma meselesidir.⁵¹ Bu bir ilke olarak kabul edilmektedir. İyiliği emretme ve kötülükten sakındırma ilkesi insanların hayatına anlam vererek parçalanıp yok olma tehlikesini ortadan kaldırır. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur:

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ...

“Mümin erkeklerle mümin kadınlar da birbirlerinin velileridir. Onlar iyiliği emreder, kötülükten alıkoşurlar...”⁵²

Ayette iyiliği emretme ve kötülüklerden sakındırmanın mümin erkek ve kadınların vasıfları arasında zikredilmiştir.

Diğer bir ayette ise Allah şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ.

“Ey inananlar! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun...”⁵³

Aile sorumluluğu hassas ve ağır bir sorumluluktur. Çocuk terbiyesi ve evlilik hayatı yaşamının kuralları ve hükümleri vardır. Eşlerin karşılıklı olarak sorumlulukları vardır. Eşlerin görevlerini yerine getirmek ve birbirine iyiliği emretme ve kötülükten sakındırmak suretiyle ailede huzur ve mutluluk sağlanmış olur.⁵⁴

Ailede birbirine iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma görevini yerine getirmeme ile ilgili Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyrulmuştur:

...إِنَّ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَلَا ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ.

⁵¹ Detaylı bilgi için bk. Mustaf Çağrı, “Emir Bi'l-Ma'rûf Nehiy Ani'l-Münker”,1995;TDV İslam Ansiklopedisi; DİA, XI/138.

⁵² Tevbe, 9/71.

⁵³ Tahrim, 66/6.

⁵⁴ Cavkar, ” Hukuk ve Vezâif-ı-Mutakabil-e- Zan ve Şavhir Ahlaki, Fıkhi ve Hukuki”, s. 92.

“...Gerçekten hüsrana uğrayanlar, kıyamet günü hem kendilerini, hem de ailelerini ziyana sokanlardır. Bilesiniz ki, bu apaçık hüsrandır”.⁵⁵

Bu hüsrana ailede iyiliği emretmeme, aile üyelerinin terbiyesine dikkatli davranmama sebebiyle ailesinden ayrı düşmeye mahkûm olur ve kıyamet gününde hüsrana uğrayanlardan olur.⁵⁶

Hiz. Peygamber’den rivayet edilen bir hadis-i şerifte evli çiftlerin sorumlulukları şöyle dile getirilmiştir:

وَالرَّجُلُ رَاعٍ فِي أَهْلِهِ وَهُوَ مَسْنُوكٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، وَالْمَرْأَةُ رَاعِيَةٌ فِي بَيْتِ زَوْجِهَا وَمَسْنُوكَةٌ عَنْ رَعِيَّتِهَا.

“Erkek ailesinin çobanıdır ve sürüsünden sorumludur. Kadın kocasının evinin çobanıdır ve sürüsünden sorumludur”.⁵⁷

Bu rivayette kadın ve erkeğin ailesinden sorumlu oldukları bildirilmiştir. İkisi birbirine karşı, ailesi ve çocuklarından sorumlu olup kıymet konusunda sorguya çekilecektir.

Yukarıda zikredilen ayetler ve rivayetler ışığında kadın ve erkeğin birbirini iyiliğe davet ve kötülükten sakındırması hususunda önemli bir ilkeye işaret edilmektedir. İslam’ın aile konusunda vazettiği önemli ilkeler arasında iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma gelmektedir.⁵⁸

Bundan dolayı eşlerden her biri ailenin gelişimine tesir eden ve aileyi yıpratacak çirkinlikler ve kötülüklerin önüne geçmek için iyiliği emretme ve kötülüklerden sakındırma hakkına sahiptir.

⁵⁵ Zümer, 39/15; Şura, 42/45.

⁵⁶ Vehbe Zühaylı, *Fıkh-ı Hanvade Der Cehan-ı Muasır*, s.16.

⁵⁷ İbn Ebi'l-Cumhur el-Ahsaî, *Avâliyyü'l-leâlî*, Daru Seyyidü's-Şühedâ, Kum 1405/1984, I/129.

⁵⁸ Vehbe Zühaylı, *Fıkh-ı Hanvade Der Cehan-ı Muasır*, s.25.

E. İyi İlişkiler İçinde Olma (Muâşere bi'l-maruf) İlkesi

Kur'ân'a göre eşlerin münasebetlerinin düzenleyen en temel ilke iyi ilişki içinde bulunma ilkesidir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur:

...وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَمَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا.

“...Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmazsanız (biliniz ki) Allah'ın hakkınızda çok hayırlı kılacağı bir şeyden de hoşlanmamış olabilirsiniz”.⁵⁹

Bir davranış biçimini içine alan bu ilkenin iyice anlaşılması için aşağıdaki bazı hususların izah edilmesi gerekir:

1. Muaşeret Kavramı

Muaşere Arapça bir kelime olup mufaale babındandır. Mufaale babı ise karşılık yapılan işleri anlatmak için kullanılır. Mutlak olarak kullanıldığında toplumda erkeklerin erkekle karşılıklı ilişkisi, kadınların kadınlarla karşılıklı ilişkisi ve erkeklerin kadınlarla karşılıklı ilişkisi anlaşılır.⁶⁰ Nitekim Allah (c.c.) Kur'ân'da şöyle buyurmuştur:

...وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ...

“...Onlarla iyi geçinin...”.⁶¹

Ayete bakıldığında muaşeret kavramı *hünne* (kadınlar) sonekiyle birlikte kullanılmıştır. Bu ifadede erkekler ve kadınların evlilik hayatlarında karşılıklı olarak iyi ilişkiler içinde olmaları belirtilmiştir. Muaşeret kavramının özünde işteşlik (*müşareke*) bulunmaktadır. Kadınların da erkeklerle ilişkilerinde iyilik, dostluk ve nezaket içinde olmaları gerekir. Karşılıklı iyi ilişkiler içinde bulunma evli çiftlerin karşılıklı haklarındadır.⁶² Bu ilke ayetin zahirinde ortaya çıkmaz. Siyakına (bağlamına) dikkat edildiğinde bu ilkenin tenkihu'l-menat metoduyla ayetin kapsamına girdiği sözüdür.

Tenkihu'l-menat ise “bir hükmün illeti ile ilgili olarak nasta yer alan vasıflar üzerinde, illet olarak kabul edilmeyecek olanları ayıklamak ve nassın göstermek

⁵⁹ Nisa, 4/19.

⁶⁰ Stanikzay, *Kamus-e-İstilahati Hukuki*, s.200.

⁶¹ Nisa, 4/19.

⁶² Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, İnsan Yayınları, 1991, İstanbul, I/340.

istediği esas illeti belirlemek maksadıyla yapılan ictihaddır”.⁶³ Buna göre erkeklerin kadınlara karşı iyi geçinme hükmünün illetini incelemeye çalıştığımızda bunun asıl illetinin eşlerin evlilik hayatının mutluluk ve devamlılık esasına dayalı sürdürmesidir. Başka bir ifadeyle aile hayatının temellerinin sağlanmasıdır. Bu durumu iyi geçinme konusu için tasavvur ettiğimizde kadınların da kocalarına karşı iyi ilişkiler içinde olmaları gerektiği sonucu elde edilir.⁶⁴

Kadının kocasıyla iyi ilişkiler içinde olması kocanın evlilik hayatına bağlılığını arttırarak karısıyla evliliğinin sürdürmesine neden olur. Bu da aile hayatının sağlam temeller üzerine oturduğu anlamına gelir. “*Onlarla iyi geçinin*” (وَاعْتَصِرُوا هُنَّ بِالْمَعْرُوفِ) ayetini.⁶⁵ , “*Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları gibi, kadınların da erkekler üzerinde meşru hakları vardır*” (وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ) ayetiyle⁶⁶ birlikte değerlendirdiğimizde aile içinde karı kocanın karşılıklı hak ve sorumlulukları *maruf* (iyilik, doğruluk, dostluk, nezaket) kavramıyla anlatılmıştır. Bu ifadeden kocanın karısıyla, karının kocasıyla karşılıklı olarak iyilik ve güzel ilişkiler içinde olmaları istenmiştir.

2. Maruf Kavramı

Maruf Arapça bir kelime olup *a r f* (عرف) kökünden gelir. Ma‘rûf sözlükte “bilinen, tanınan, benimsenen şey” demektir.⁶⁷ Kaynaklarda farklı şekillerde tanımlanmıştır.⁶⁸ Bu tanımlardan bazıları şöyledir:

Maruf “*Allah’a itaat, yakınlık ve insanlara iyilik olarak bilinen şümüllü bir kavramdır*”, başka bir ifadeyle Maruf “*şeriatın hakkında münakaşa etmediği akıl ve şeriatın iyilik olarak bildiği bir kavramdır*”.⁶⁹

⁶³ Zekiyyüddin Şaban, “*İslam Hukuk İlminin Esasları*”, (Notlar Ekleyerek tercüme eden: İbrahim Kafi Dönmez), TDV yay., Ankara 2005, s. 166.

⁶⁴ Detaylı bilgi için bk, Fatama Tunç, “*Adab-ı Muşerat*”, *DİA*, 2016, TDV, Yay, I/36.

⁶⁵ Nisa, 4/19.

⁶⁶ Bakara, 2/228.

⁶⁷ Mustaf Çağrı, “*Emir Bi’l-Ma’rûf Nehiy Ani’l-Münker*”, *DİA*, 1995; TDV XI/138; Mehmet Efendioğlu, “*Ma’Rûf*”, *DİA*, 2003; TDV; XXVIII/66.

⁶⁸ Maruf ve Örf kavramlarının tanımları benzerlikleri için bk. Hasan Ali Görgülü, “Eşlerin Hak ve Vazifeleri Bağlamında İslâm Hukukçularının Kur’an’da Geçen “Ma’rûf” Kavramı Hakkındaki Görüşleri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Isparta 2003/1, sayı: 10, s. 37-45.

⁶⁹ Fahrüddin et-Tırihî, *Mecme’u’l-bahreyn*, thk. es-Seyyid Ahmed el-Hüseyinî, nşr. İntişarat-ı Murtezevî, Haydarî yay., V/93.

Maruf “nefisle uyumlu, nefsin ona meylettığı, onunla rahatladığı sey”⁷⁰ demektir.

Maruf “Akıl veya şeriatın iyilik olarak gördüğü her fiildir”, münker ise “akıl veya şeriatın kötülük olarak telakki ettiği her fiildir”.⁷¹

Muaşeret ile bitişik (sonek) olarak kullanılan marufu *akıl ve şeriat göre güzel davranış biçimi* olarak tanımlanabilir.

Yukarıdaki tanımlardan marufun her toplumda uygun davranış biçimi ve âdâb olduğu anlaşılmaktadır. Başka bir ifadeyle toplum nazarında bilinen, onunla uyumlu olan her davranış maruftur.

Bu incelemelerden sonra İyi İlişkiler İçinde Olma (Muâşere bi'l-maruf) kavramını “bir toplum tarafından kabul gören, şeriat ve insan tabiatı ve zevkine aykırı olmayan her davranış” şeklinde tanımlayabiliriz. Bu sebeple karı kocanın karşılıklı konuşmalarında nezaket ve güzelliğe riayet etmeleri gerekir. Yine karı kocanın birbirine karşı saygılı olmaları da maruf kavramı kapsamındadır. Duygusal ihtiyaçlara da evli çiftler dikkat etmelidirler.

Tabâtabâî maruf kavramını şöyle tanımlamıştır: “Bir toplumdaki insanların bildiği, inkâr etmediği ve hakkında bilgisiz olmadığı her fiile maruf adı verilir”.⁷² “Onlarla iyi geçinin” (وَاعْتَرُواهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ) ayetini⁷³ ise şöyle açıklamıştır:

“Kadınlarla iyi geçinme maruf kaydı ile verildiği için bu ilişkinin Müslümanlar arasında bilinen iyi davranışlar olması gerekir. Çünkü böyle davranılması emredilmiştir. Erkeklerin maruf ile muaşerette bulunması toplumu oluşturan bir fert olması, toplumu oluşturmada dâhil olması, diğer fertler gibi toplumda aktif rol alması, toplumun diğer fertleri gibi yardımlaşmada etkin olması, gücü nispetinde toplumun ihtiyacı olan iyilik ve güzellikleri yerine getirmesi, başkalarına iyi davranması”⁷⁴ demektir.

⁷⁰ Seyyid Şerîf Cürçânî, *et-Tarifât*, el-Matbaatü'l-Hayriyye, Mısır 1306/1888, s. 240.

⁷¹ Ragıb el-İsfahanî, *el-Müfredat fi garibi'l-Kur'ân*, thk. Safvan Adnan Davudî, Daru'l-İlm, ed-Daru's-Şamiyye, 1. bs., Dimaşk-Beyrut 1412/1991, s. 561.

⁷² Tabâtabâî, *el-Mizan Fi Tefsiri'l-Kur'ân*, IV/255.

⁷³ Nisa, 4/19.

⁷⁴ Tabâtabâî, *el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'ân*, IV/255.

F. Mali Tasarruflarda Özgür Olma İlkesi

Kur'an-ı Kerim'de kadın ve erkeğin tam anlamıyla tasarruf ve yetkilerinde özgür olduğu benimsenmiştir. Erkek, sahibi ve maliki olduğu mallar konusunda dilediği gibi tasarruf hakkına sahip olduğu gibi kadının da aynı şekilde maliki ve sahibi olduğu varlıklar konusunda istediği gibi tasallut ve tasarruf yetki ve hakkı vardır.⁷⁵ Nitekim Allah (c.c.) Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur:

...لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْنَا وَإِلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْنَا...

“Erkeklerle kazandıklarından bir pay vardır. Kadınlara da kazandıklarından bir pay vardır”.⁷⁶

Şîf muhaddislerden nakledilen bir rivayette Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur:

الناس مسلطون على أموالهم.

“İnsanlar malları üzerine tasarruf hakkına sahiptirler.”⁷⁷

Rivayette geçen *nas* kelimesi el takısı ile (الناس) olarak geçmiştir. Harf-i tarif olarak da bilinen el takısı umuma ve cinse delalet eder. Binaenaleyh tüm insanlar buna şamil olup hükmü de tüm insanlar için geçerlidir. Bu lafız sadece erkekleri içine almaz, kadınlar da lafzın umumi oluşundan bu hükme dâhildir.⁷⁸

Bu ilkeye göre erkeğin malları konusunda özgürce tasarruf hakkı olduğu gibi kadınların da şahsi mülkleri konusunda özgür bir şekilde tasarruf hakkı vardır.

Enes b. Malik'ten rivayetle Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur:

عن أنس بن مالك، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «لا يحل مال امرئ مسلم إلا بطيب نفسه»

“Müslüman bir kimsenin malının onun gönül rızası olmaksızın almak helal değildir”.⁷⁹

⁷⁵ Mevdudi, *Tefhimu 'lKur'an*, I/355.

⁷⁶ Nisa, 4/32.

⁷⁷ Meclisî, *Biharu 'l-Envâr*, II/272.

⁷⁸ Vezaret-e-Adliye, *Agahi-e- Hukuki*, 5.Yıl, No,79, Afganistan, 2001,s.1.

⁷⁹ Darekutnî, *Sünenü 'd-Darekutnî*, thk. Şuayip Arnavt vd. nşr. Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1424/2004; Beyhakî, *es-Sünenü 'l-Kübra*, thk. Muhammed Abdülkadir Ata, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1424/2003, VIII/316.

Bu rivayet dikkatle incelendiğinde bir Müslüman'ın malına onun izni, rıza ve onayı olmadan tasarrufun caiz olmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu rivayet kadının mali konusunda tasarruf hakkı olduğunun bir göstergesidir. Kocanın karısının mali üzerine hiçbir şekilde tasarruf hakkı olmadığı da bu rivayetle sabittir. Bu istidlale ve ilkeye göre erkeğin kadının mali üzerine rıza ve izni olmadan tasarrufu tamamen yasaklanmıştır. Aynı şekilde kadında da erkeğin malına onun onayı ve izni olmadan tasarruf hakkına sahip değildir.

Özgürlük ilkesi, kadın ve erkeğin ekonomik hakları konusunda yararlanılan ilkelere dendir. Bu ilke karı kocaya ayrı ayrı kendi malları üzerine tasarruf hakkı tanımıştır. Bu ilke aynı şekilde evlilikten sonra kocasının ailenin yöneticisi olması sebebiyle kadının mali üzerine (nafakadan para biriktirme, miras, mehir vs.) tasarruf hakkından mahrum olduğu düşüncesinin yanlış olduğunu gösterir. Ortak Ekonomik Haklar başlığı altında bu konu ile ilgili ayrıntı bilgi verilecektir.⁸⁰

III. ERKEĞİN AİLEDE YÖNETİCİ OLMASI

Bu başlık altında erkek ve kadının farkları, aile yönetiminde eşlerin hakları, aile yönetiminin boyutları hakkında bilgi verilecektir.

A. Erkek ve Kadın Arasındaki Farkların Hikmeti

İnsanlar farklı yetenekler ve çeşitli şartlar çerçevesinde yaratılmıştır. Eğer tüm insanlar yetenek ve güç bakımından aynı düzeyde olsaydılar dünya düzeni bozulmuş olurdu. Çünkü dünyadaki işler çeşitli olduğundan insanların da farklı yeteneklere sahip olmasını gerektirir. Bu yüzden çeşitli mesuliyetler karşında farklılıkların varlığı inkâr edilemez. Aynı şekilde farklı yetenekteki insanların çeşitli sorumlulukları üstleneceği açıktır.⁸¹

Kur'ân'ın varlıkların farklılıkları ile ilgili şöyle bir rehberliği vardır:

1. Yaşamın en güzel bir şekilde yönetilmesi gerekir.

⁸⁰ Detaylı bilgi için bk, Ekrem Buğra Ekinci, "Mecellenin Küli Kaideleri", İstanbul, 2009, KTB Yayınları, s.107.

⁸¹ Detaylı bilgi için bk, Mehmed S. Hitaboğulu, "İslamın Kadına Bakış", A.Ü, İlahiyat Fakültesi, Ankara, Journal of İslamic Reserch, vol:10, no,4,1997.

2. Karşılıklı olarak birbirlerine iş gördürmeleri ve farklı tabakalar arasında dayanışmanın var olması, düzenin en iyi şekilde yönetilmesini gerektirir.⁸² Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur:

أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا ...

“Rabbinin rahmetini onlar mı paylaşıyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için kimini ötekine derecelerle üstün kıldık”.⁸³

İnsanların farklı sosyal statülere sahip olmaları, yetenekler, düşünceler ve yakınlaşmalar ve uzaklaşmalar üstünlüğün kıstası olmayıp birbirine iş gördürmenin araçlarıdır. Kadın ve erkeğin farklı özelliklere sahip olmaları da böyledir. İnsanların farklı yetenekleri onları manevî olarak üstünlüklerini ve Allah'a yakın olduklarını göstermez. Herkes bu yeteneklerini iyi kullanıp samimî hale getirirse takvanın en yüksek mertebelerine kavuşmuş olur. Böylece mutlak kemale yaklaşmış olur. Aksi takdirde bu yetenekler onun için bir vebal vesilesi olur. Böylece insanoğlunun yetenekleri zahirî olup Allah'a yaklaştırmaya vesile değildir.⁸⁴

İnsanlar arasındaki farklılıklar birbirine iş gördürme ve faydalanma için olup tek taraflı yarar için değildir. Hiçbir kimsenin elindeki güç ve imkânlar sebebiyle yeteneklileri veya yeteneklerden yoksun olanları kendi menfaatine uygun kullanma talebini dile getiremez. Tam aksine insanlar birbirinden karşılıklı faydalanma ve birbirine hizmet etmeyle dünya düzeni iyileşir ve güzellikle yönetilir. Birbirinden karşılıklı faydalanma olmaksızın tek taraflı yararlanmalar Kur'ân tarafından yasaklanmış ve zulüm addedilmiştir.⁸⁵

Kadın ve erkek tek cevherden yaratılmıştır. Erkekler ve kadınların yaratılışlarındaki özü birdir ve yaratıcısı tek ilah olan Allah'tır. Yaratılış itibariyle kadın ve erkeğin birbirine karşı ayrıcalığı (imtiyazı) yoktur. Aralarındaki üstünlük ve meziyeti anlatan rivayetler ya senet itibariyle sorunlu veya delaleti yönünden

⁸²Cevadî Amulî, Abdullah, *Zen der Âyine-i Celal ve Cemal*, İntişarat-i İsra, Kum ts., s. 207.

⁸³Zuhurf, 43/32.

⁸⁴Vehbe Zühaylı, *Fıkh-ı Hanvade Der Cehan-ı Muasır*, s.14.

⁸⁵Cevadî Amulî, *Zen der Âyine-i Celal ve Cemal*, s. 207-208.

zayıftır.⁸⁶ Her iki yönden tam olduğunu varsayarsak ele alınan konunun mutlak taabudî bir mesele olmadığı için fikhî meselelerde olduğu gibi katî olmayan sırf zannî bir delil olarak telakki edilemez.

Evliliğin sevgi, merhamet ve şefkat temeli üzerinde kurulması bakımında kadın asıldır. Evin idaresi, masrafların karşılanması, ailenin yönetimi bakımından erkek asıldır.⁸⁷ Nitekim Kur’ân’da “*erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur*”⁸⁸ buyrulmaktadır. Bu konu tezimizin ilerleyen sayfalarında ele alınacaktır. Müslümanların genel ahlakı da bunun böyle olduğunu tasdik eder.

Ailenin temeli insanı sevgisi ve akıllılık ekseninde olup cinsel ihtiyaçların karşılanması temeli üzerinde değildir. Kadın şehvet ihtiyacını gideren bir şey olmayıp o Allah’ın cemalinin bir tecellisi çerçevesinde insanda görünür.⁸⁹ Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur:

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ.

“*Kaynaşmanız için size kendinizden (cinsinizden) eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet var etmesi de O’nun (varlığının) delillerindendir. Doğrusu bunda, iyi düşünen bir kavim için ibretler vardır*”.⁹⁰

Bu ayetten elde edilecek önemli konular şöyledir:

1. Tüm kadınlar yaratılış cevheri bakımından erkeklere eşdeğerdir. Hiçbir kadın yaratılış itibariyle erkekten farklı değildir. Fakat karakter, tabiat açısından farklı olabilir. Bu özellik itibariyle ilk insan ve günümüz insanları aynıdır.

2. Kadınların yaratılış hakikati bakımından erkeklerin asıl cevherindedir.

3. Erkeğin kadına bağlılığı, kadının erkek yanında huzur bulması Allah’ın onlar arasında tesis ettiği rahmet ve sevgi olup hayvanların erkek ve dişi

⁸⁶Kıraatî, *Tefsir-i Nur*, VIII/450.

⁸⁷Vehbe Zühaylı, *Fıkh-ı Hanvade Der Cehan-ı Muasır*, s.50.

⁸⁸Nisa, 4/34.

⁸⁹Mevdudî, *Tefhimu’l Kur’an*, I/357.

⁹⁰Rum, 30/21.

cinslerindeki içgüdüsel bağlılık değildir.⁹¹ Kur'ân-ı Kerim'de hayvanların birbirine şehvî bakımdan bağlılıkları Allah'ın varlığının delillerinden olmayıp Kur'ân-ı Kerim'de buna vurgu da yapılmamıştır. İmam Cafer-i Sadık'tan Zürare'nin rivayetinde de erkeğin kadına ilgi duyması Allah'ın yarattığı sevgidir. Çünkü cinsel şehvet Hz. Âdem'in Havva'ya insan olarak duyduğu sevgi sebebiyle verilmiştir. Gönülden sevgide cinsel duygular mevzu bahis olamaz.⁹²Hz. Peygamber'den şöyle bir hadis rivayet edilir:

*“Bana, (dünyanızdan) koku ve kadın sevdirdi. Gözümün nuru ise namazda kılındı”.*⁹³

Konuyla ilgili İmam Bakır'dan şöyle bir rivayet nakledilmiştir:

*“İslam'da Allah nezdinde en sevimli bina evlilik çerçevesinde kurulan binadır”.*⁹⁴ Cafer-i Sadık ise şöyle demiştir: *“Hayırların en fazlası kadınlardadır”.*⁹⁵

B. Aile Yönetiminde Eşlerin Hakları

Aile yönetimi ve kimin aile yönetiminde kimin söz sahibi olacağı, aile içi kararların kimin alacağını, aile yönetiminin boyutlarının neler olduğu konularını bu başlık altında inceleyeceğiz. Bu konular aile, kadın ve erkeğin karşılıklı haklarının ele alındığı önemli meselelerdendir.

C. Ailede Yönetme Hakkı

Kadın ve erkeğin hakları konusunda tartışılan, aile, kadın ve erkeğin ilişkileri açısından önem arz eden meselelerden biri de ailede yönetim hakkıdır.

Ailede eşlerden biri sorumluluk almalı mıdır veya almamalı mıdır? Ailede yönetim ihtiyacı ne ölçüde gereklidir? Bu sorumluluk kadına mı ait, erkeğe mi aittir? Aşağıdaki başlıklar altında bu konuları incelemeye çalışacağız.

⁹¹ Mehmed S.Hitaboğlu, “İslamın Kadına Bakış”, A.Ü, İlahiyat Fakültesi, Ankara, Journal of Islamic Reserch, vol:10, no,4,1997.

⁹²Cevadî Amulî, *Zen der Âyine-i Celal ve Cemal*, s. 45-46.

⁹³Nesai, İşretü'n-Nisa 1; Hür el-Amulî, *Vesailü 'ş-Şia*, Müessesü Ali'l-Beyt, Kum 1409/1988, II/144.

⁹⁴ İbn Babeveyh, *Men Lâ Yahdurühü 'l-Fakîh*, III/383.

⁹⁵ İbn Babeveyh, *Men Lâ Yahdurühü 'l-Fakîh*, III/383.

1. Ailede Yöneticinin Olmasının Gerekliliği

Dünyadaki toplumlar farklı toplumlardan meydana gelmiş olup bu toplumların her biri de aile birimlerinden oluşmuştur. Şimdi, dünya ailesi ve küçük toplulukların, kargaşa, karışıklık ve parçalanmadan kurtularak gelişim ve ilerleme kaydetmesi için yönetime ihtiyaç duymaktadır.⁹⁶ Bu nedenle toplumun küçük bir parçasını oluşturan aile kurumunun da gelişmesi ve maddî, manevî, ahlakî ve insanî yönden ilerleme kaydetmesi, ailedeki kargaşa ve parçalanmadan zarar görmemesi için yönetime, yöneticiye, yardımcılarına ve danışmanlara ihtiyaç duyulmaktadır.⁹⁷

Günümüzde yönetime duyulan ihtiyaç çok net olup ekonomik, toplumsal birimlerin her birinde gruplar, partilerin oluşumundan önce yönetimini düşünmektedir. Bu ihtiyacı Hz. Ali bir sözünde şöyle dile getirir: “*İnsanların mutlaka yöneticisi (emiri) olması gerekir*”.⁹⁸ Her toplum ve medeniyetin insanların idareci ve yöneticiye ihtiyaçları vardır. Böylece küçük bir topluluk olan ailenin yönetiminde de yönetici, danışman ve yardımcıya ihtiyaç vardır.

Her topluluk ve toplumun yöneticiye ihtiyaç duymasından özellikle küçük topluluk olan ailenin de yöneticiye ihtiyaç duyması ortaya çıkmaktadır.⁹⁹ Ancak burada şöyle bir soru aklımıza gelir: Ailede yöneticilik hakkı kime aittir?

Bu sorunun cevabına geçmeden önce yöneticilik ve aile yönetimini açıklamamız gerekmektedir. Kur’ân-ı Kerim’de ailede yönetim meselesi aşağıdaki ayette yer almaktadır:

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ.

“Allah’ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur”.¹⁰⁰

Bu ayette ailede yönetim *kavvâmûn* (قوامون) kelimesi ile açıklanmıştır. Böylece *kavvâmûn* (قوامون) kelimesini inceleyerek müfessirlerin bu kavramla ilgili

⁹⁶ Vehbe Zühaylı, *Fıkh-ı Hanvade Der Cehan-ı Muasır*, s.225.

⁹⁷ Cavkar, “*Hukuk ve Vezâif-i-Mutakabil-e- Zan ve Şavhîr Ahlaki, Fıkhi ve Hukuki*”, s. 98.

⁹⁸ *Nehcü’l-Belaga*, Hutbe no: 40.

⁹⁹ Cavkar, “*Hukuk ve Vezâif-i-Mutakabil-e- Zan ve Şavhîr Ahlaki, Fıkhi ve Hukuki*”, s. 98.

¹⁰⁰ Nisa, 4/34.

ihtilaflar üzerine duracağız. Ayrıca şî ve sünî müfessirlerin görüşlerine değinilecektir.

2. Kavvam Kavramının Anlamı

Kavvâmûn (قوامون) kelimesini mübalağa kipidir. Bazı müfessirler bu kelimenin kıyam (قيام) mastarının mübalağa kipi olduğunu dile getirmişlerdir.¹⁰¹ *Kavvâm* (قوام) yani kişinin dikkatli olarak ciddiyetle bir şeyi veya insanı korumasıdır.¹⁰²

Bazılarına göre kayyim sıfatının mübalağa kipidir. Kayyim ise bir başkasının işlerini üstlenen kimsedir.¹⁰³

Lügat kitaplarında da *Kavvâm* (قوام) kıyam (قيام) kelimesinin mübalağa kipidir.¹⁰⁴ *Lisanü'l-Arab*'da kıyam (قيام) kavramını oturmanın zıddı olarak verir ve bu kelimenin etimolojisi hakkında bazı bilgilere yer verir. Örneğin, kıyam yani vukuf, sebat demektir. Allah şöyle buyurmuştur:

...وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ...

“*Namazı dosdoğru kılarlar*”.¹⁰⁵

Kavvam kökünden türeyen *kavam* ise bir takım ayetlerde işlerde dengeli olmak, dengeyi korumak, riayet etmek, adalet gibi anlamlara gelir.¹⁰⁶ Nitekim Allah şöyle buyurmuştur:

كَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا.

“*Onların harcamaları, bu ikisi arası dengeli bir harcamadır*”.¹⁰⁷

Yakışıklı ve dengeli bir vücuda sahip olan kimseye de (رجل قويم و قوام) denir. Bir işin özünü de (قوم الأمور) denir. Nisa suresinde yer alan “*erkekler kadınların*

¹⁰¹ Mehmet Hayrı Kırbaçoğlu, “Kadın Konusunda Kurana Yöneltilen Başlıca Eleştiriler”, *A.Ü, İlahiyat Fakültesi*, vol:10, no,4, 1997.

¹⁰² Kıraatî, *Tefsir-i Nur*, II/61.

¹⁰³ Kırbaçoğlu, “Kadın Konusunda Kurana Yöneltilen Başlıca Eleştiriler”, *A.Ü, İlahiyat Fakültesi*, vol:10, no,4, 1997.

¹⁰⁴ Detaylı bilgi için bk, Gökhan Atmaca, “Müfessirlere Göre Kavam Kelimesi”, *C.Ü, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, no, 1, 2013, XVII/215.

¹⁰⁵ Bakara, 2/2; Tevbe, 71/198.

¹⁰⁶ Kırbaçoğlu, “Kadın Konusunda Kurana Yöneltilen Başlıca Eleştiriler”, *A.Ü, İlahiyat Fakültesi*, vol:10, no,4, 1997.

¹⁰⁷ Furkan, 25/67.

*yöneticisi ve koruyucusudur*¹⁰⁸ ayetinde ise *kavvam* yönetici, koruyucu anlamında kullanılmıştır.¹⁰⁹

Kavvam kelimesinin yukarıda belirtilen anlamları dikkate alındığında erkeğin kavvam olmasıyla ilgili müfessirlerin farklı görüşleri vardır. Kavvam kelimesi aşağıda verileceği üzere iki şekilde tefsir edilmiştir:

a. Birinci Görüş

Bu görüşü savunan tefsircilere göre “*erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur*”¹¹⁰ ayeti iki şekilde yorumlanabilir. Bazıları bu ayetin devamını dikkate alarak kadının nafakası ve nüşûzu ile ilişkilendirerek ailede kadını ve erkeğin ilişkisi özelinde (tahsis ederek) tefsir etmişlerdir. Böylece kadın ve erkeğin ailedeki karşılıklı hak ve sorumluluklarına değinmişlerdir. Bu gruptaki bir kısım müfessirler ise erkeğin kavvam olmasını kadını koruması ve sahip çıkması şeklinde yorumlamışlardır. Böylece söz konusu lafzı koruma, sahip çıkma olarak açıklamışlardır. Onlara göre kavvamın anlamlarından biri erkeğin kadını korumasıdır.

b. İkinci Görüş

Bu görüşteki müfessirler ayetteki¹¹¹ lafzın umuma delalet ettiğini dolayısıyla kadın ve erkeğin ilişkisine tahsis etmeyerek toplumdaki tüm erkeklerin kavvam olduğunu savunuyorlar. Bu sebeple erkeklerin kadınlara göre özel hakları ve imtiyazları olduğuna vurgu yapıyorlar. Bu gruptaki müfessirler de iki anlayışa sahiptirler. Bir kısmı tefsirlerinde genel olarak erkeğin kadın üzerindeki yöneticiliği ile yetinmişlerdir. Diğer bir kısım müfessirler ise erkeğin kavvam olmasını tüm toplumsal yönleri içine alacak şekilde genelleştirmişlerdir.

Konuyla ilgili müfessirlerin görüşlerinin karşılaştırılması için her iki grubun görüşlerinin detaylarını incelememiz gerekir.

¹⁰⁸Nisa, 4/34.

¹⁰⁹Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, III/412.

¹¹⁰Nisa, 4/34.

¹¹¹Nisa, 4/34.

Birinci Görüşün Değerlendirilmesi: İlgili ayeti¹¹² aile ile ilişkilendiren ve kadın ve erkeğin ailedeki ilişkisiyle sınırlandıran müfessirler erkeğin ailedeki üstünlükleri ve görevleri ile ilgili farklı anlamlara yer vermişlerdir. Burada bu ihtilafli görüşleri açıklayacağız:

1- Erkeğin kavvam olması kadını tedib etme hakkı, onu Allah'ın emirlerini yerine getirme ve kocasının buyruklarından çıkmama hususunda evde olmasını sağlamak demektir.

Mekârim Şirâzî erkeğin kadınlara üstünlüğünün sebebini erkekte olan bazı özelliklere bağlamıştır. İlk olarak erkeğin düşünme gücü ve duygularına hâkim olması, diğeri ise fiziksel olarak güçlü bir bünyeye sahip olması. Birincisi ile düşünebilir ve planlar yapar, ikincisi ile ailesini muhafaza eder. Bu sebeple Allah kadınların yönetilmesini erkeklere bırakmıştır.¹¹³

Kavvâm bir başkasının yönetim ve düzeninden sorumlu olan kimseye denir. Ailede yönetici olmanın şartı ailenin geçimini sağlamak ve yönetebilmektir. Böylece erkekler sadece ailede değil aynı zamanda sosyal alan, yargı ve savaş alanında kadınlardan öndedir. Nitekim Allah şöyle buyurmuştur:

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ.

*“Allah’ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur”.*¹¹⁴

Allah (c.c.) ‘erkekler eşleri üzerine yöneticidir’ “الرجال قوامون على أزواجهم” buyurmamıştır. Çünkü evlilik ailevi münasebete mahsustur ve Allah bu üstünlüğü eve (aileye) özgü yapmamıştır.¹¹⁵

Seyyid Kutup ise şöyle demiştir: Erkeğe verilen özellikler, sertlik, hızlı tepki vermeme, geç yanıt verme, bilgi ve düşünceden faydalanma ve derin düşünme şeklindedir.

¹¹²Nisa, 4/34.

¹¹³Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, Dâru'l-kütübi'l-İslamiyye, 28. bs., Tahran H. Ş. 1371/1992, III/470.

¹¹⁴Nisa, 4/34.

¹¹⁵Muhsin Kıraatî, *Tefsir-i Nur*, II/283.

Bu özellikler erkeği aileyi koruyuculuk hususunda güçlü kılar ve bu alanda onun etkinliğini arttırır.¹¹⁶

Aynı şekilde ailesini bakmakla yükümlü olduğu için erkeğin ev masraflarını (nafakayı) karşılama daha doğrudur. Çünkü geçim masraflarını karşılama ailenin temelini ve aileyi oluşturan fertlerin koruyuculuğunu yapma kadından daha ziyade erkeğe münasip düşer.¹¹⁷ Şerî hükümlere göre de erkeklerin kadınlara üstünlüklerine değinen hususlar vardır. Nitekim şeriata göre erkek kadına mehir vermekle yükümlü ve nafakadan sorumludur. Bu sebeple kadınlar erkeklerin himayesi altındadır.

Vehbe Zuhaylî erkeğin kayyım olmasını şöyle açıklamıştır: Kayyım yani evin reisi, büyüğü, otoritesi, kadının başkaldırı ve itaatsizliğinde tedib edeni olup onu korumak ve bakmakla yükümlüdür.¹¹⁸ O erkeğin kayyım olmasını iki temel sebebe bağlar: a) Erkeğin fiziksel özellikleri b) Eşinin nafakasından sorumlu olması, kadının onurunun bir göstergesi olarak mehrini vermekle yükümlü olması.¹¹⁹

Ehl-i Sünnet'in rivayet tefsirlerinden sayılan *Dürrü'l-mensûr*'da bu anlayışı yansıtan bazı rivayetlere yer verilmiştir ki; biz burada bir örneğini zikredeceğiz:

“Ensar'dan bir erkek bir kadın ile Hz. Peygamber'e geldi. Kadın Hz. Peygamber'e şöyle dedi: “Ensar'dan Filan b. Filan hanımını dövdü ve yüzünde bir yara izi bıraktı”. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “Bunun yapmaya hakkı yoktur”. Bunun üzerine Allah şu ayeti indirdi: “*Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur*”.¹²⁰ Yani tedip hususunda kadınların koruyucusudur. Allah Resûlü şöyle buyurdular:“Ben bir şeyin olmasını istedim Allah ise başka bir şey istedi”.¹²¹

2- Erkeğin Kavvam olması kadınları koruması ve gözetmesi anlamına gelir. Zuhaylî daha önce kavvam ile ilgili zikredilen bilgileri verdikten sonra şunları eklemiştir: Kadının kayyım ve kavvamın olan erkek onun koruyucusu ve bakımını

¹¹⁶ Seyyid Kutub, *Fî Zilali'l-Kur'an*, Far. Çev. Hürrem Dil, V/58.

¹¹⁷ Seyyid Kutub, *Fî Zilali'l-Kur'an*, V/58.

¹¹⁸ Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr fi'l-Akideti ve's-Şeriatî ve'l-Menhec*, V/54.

¹¹⁹ Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr fi'l-Akideti ve's-Şeriatî ve'l-Menhec*, V/54.

¹²⁰ Nisa, 4/34.

¹²¹ Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr fi't-Tefsiri'l-Me'sûr*, Dar ul fikir yay, Birut , 1414, II/151.

üstlenen kimse demektir.¹²² Nitekim erkeğin kadına karşı sorumluluklarından biri de onu korumak ve gözetmektir.

Ehl-i sünnet'in önemli tefsirlerinden olan *Fî zılali'l-Kur'ân*'da¹²³ da bu husus aynen yer almıştır.

3- Erkeğin kadının kavvamı olması onun nafakasını ve ekonomik işlerini yönetmektir.

Buna benzer ifadeler Sünnî tefsirlerden olan *el-Câmi li ahkami'l-Kur'ân* adlı tefsirde şöyle yer almıştır:

*Erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur*¹²⁴ yani erkekler kadınların nafakasını temin eder ve onlara gelecek zararları defeder.¹²⁵ *Fî Zılali'l-Kur'ân*¹²⁶ ve *Envârü't-Tenzîl*¹²⁷ adlı tefsirlerde de benzer ifadeler vardır. Şîfî tefsirlerden *Zübdetü't-tefâsir*¹²⁸ adlı tefsirde de bu anlam vardır.

Mekârim Şirâzî, erkeğin mehiri vermek ve nafakayı temin etmekle mükellef olmasını mesuliyet açısından kadına karşı üstün olmasıyla açıklar.¹²⁹

4- Erkeğin kadının kavvamı olması aileyi gözetmesi ve koruması anlamına gelir.

Aile toplumda ilk ve temel yapı olarak bir sorumluya ve yöneticiye ihtiyaç duyar. Aile yönetiminde akıl ve tefekkür gücünün olması zaruridir. Çünkü bazı müfessirler kavvam olmayı ailenin yöneticisi ve gözetici şeklinde açıklamışlardır. Yine bilindiği üzere Allah genellikle düşünme ve akıl gücünü erkeklere kadınlardan daha fazla vermiştir. Aynı şekilde Allah kadınlara da duygusallık ve şefkatli olma halini erkeklerden daha fazla vermiştir.¹³⁰

¹²² Zuhaylî, *et-Tefsîrü'l-Munîr*, V/54.

¹²³ Seyyid Kutub, *Fî Zılali'l-Kur'ân*, II/60.

¹²⁴ Nisa, 4/34.

¹²⁵ Kurtubî, *el-Cami li Ahkami'l-Kur'ân*, V/168.

¹²⁶ Seyyid Kutub, *Fî Zılali'l-Kur'ân*, II/58.

¹²⁷ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl*, II/73.

¹²⁸ Kâşânî, *Zübdetü't-Tefâsir*, II/60; Kummî, *Kenzü'd-Dekâik ve Bahru'l-Garâib*, III/397.

¹²⁹ Mekârim Şirâzî, *Tefsîr-i Numune*, III/470.

¹³⁰ Gökhan Atmaca, "Müfessirlere Göre Kavam Kelimesi", *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, no, 1, 2013, XVII/215

Ehl-i Sünnet tefsirlerinde yukarıda belirtilen husus yer almıştır. Nitekim Zuhayli şöyle söylemiştir: “Aile yönetim huşularında genel sorunlarda erkek yetkili kılınmıştır”.¹³¹ Seyyid Kutub’a göre erkeğin üstünlüğü onun aileyi yönetmede hazır olması, yetenekli olması ve bu konuda kuvvetli olmasındadır.¹³²

Ayetin tefsiri ile ilgili anlayış ve yorumlar yukarıda zikredilen tefsirler dışındaki diğer tefsirlerde de aynen yer almıştır. “*Erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur*”¹³³ ayetinin devamındaki karine dikkate alınarak *kavvam*’dan kastedilenin aile yönetimi olduğu ortaya çıkar.¹³⁴

İkinci Görüşün Değerlendirilmesi: Bu gruptaki müfessirler “*erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur*”¹³⁵ ayetinin lafızlarının amm olduğuna istinaden erkeğin kavvam olma vasfının evlilik, karı kocanın ilişkisi ve aileye özgü olmadığını dile getirerek bu vasfın erkeklerin toplumdaki rolü ile alakalı olduğunu belirtmişlerdir. Bazı tefsirlerde bu bakış açısı mevcuttur. Erkeğin kavvam olma vasfını halkı (raiyeti) yöneten vali ve devlet başkanına benzetmişlerdir. “*Erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur*”¹³⁶ ayetinde yer alan kavvamı vali ve devlet başkanının halkı yönetmesine benzetmişlerdir.¹³⁷

Burada şunu da hatırlatmamız gerekir ki; tefsirlerde yer alan benzetme bizzat kavvam kelimesinin amm olmasına delalet etmez. Yukarıdaki benzetme erkeğe kadına kavvam olmasının valinin hâkimiyetine benzetilmiş olabilme ihtimali vardır. Müfessirlerin yorumlarında kavvam ifadesi kocanın karıyı yönetmesi (قيام الزوج على...) şeklinde bir ibareye rastlanmaz. Tam aksine tefsirlerde erkeklerin kadınları yönetmesi (قيام الرجال على النساء...) tarzında ibareler kullanılmıştır. Bu yorumların “*erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur*”¹³⁸ ayetine de uygun olduğu söylenebilir. Böylece *kavvam* kelimesinin amm olma ihtimalini güçlendirmektedir.

¹³¹ Zuhayli, *et-Tefsirü'l-Vasit*, I/315.

¹³² Seyyid Kutub, *Fî Zılali'l-Kur'an*, II/58.

¹³³ Nisa, 4/34.

¹³⁴ Kureyşî, *Tefsir-i Ahsenü'l-Hadis*, II/354; Caferî, *Tefsir-i Kevser*, II/431.

¹³⁵ Nisa, 4/34.

¹³⁶ Nisa, 4/34.

¹³⁷ Kummî, *Kenzü'd-Dekâik ve Bahru'l-Garâib*, III/396; Kaşânî, *Tefsirü'l-Muini*, I/221; Feyz Kaşânî, *Tefsir-i Safi*, I/448; Beyzâvî, *Envârü't-Tenzil*, II/72.

¹³⁸ Nisa, 4/34.

Bu anlayışa sahip olan müfessirlerin hem Sünnî hem de Şîf müfessirlerden oluştuğuna dikkat çekmek istiyoruz. Bu tefsirlerde erkeğin kavvam olmasını valinin halk üzerindeki yönetimine benzetmişlerdir. Ancak bu yöneticiliğin türü, şekli ve sınırları hakkında bilgi verilmemiştir.

Müfessirlerden sadece Tabatabâi tefsirinde bu konuya değinmiştir. Ona göre erkekler kadınların kavvamı (kayyımı)'dır. Yine o şu açıklamalara yer vermiştir: Erkekler sadece eşlerinin kavvamı (yöneticisi) değildir. Tam aksine ayette yer alan hüküm erkek cinsinin kadın cinsine yönetici olması ile ilgilidir. Tabi ki bu her iki cinsin hayattaki genel ilişkileri ile ilgilidir. Binaenaleyh erkeklerin genel hususlarda kadınların yöneticisi olmaları devlet yönetimi ve yargı alanıyla ilgili olup bunlar toplum hayatı için önem arz eder.¹³⁹ Bu iki önemli makamda yöneticilik akıl gücü ile irtibatlı olup kadınlardan daha ziyade erkeklerde bu güç daha fazla mevcuttur.

Aynı şekilde ülkeyi silahla savunurken kavvam vasfı hem fiziki güç hem de aklî güç olarak karşımıza çıkar. Her ikisi erkeklerde kadınlara nazaran daha fazladır.¹⁴⁰ Böylece “*erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur*”¹⁴¹ ayeti mutlaktır. Devamında yer alan (فالصالحات قانتات) ifadeleri ise kadın ve erkek arasında olan özelliklerdir. Bu ise mutlakı mukayyed hale getirmez. Tam aksine mutlak hükmün bir kısmını açıklar, kullî bir hükmün cüzî bir kısmını açıklamak içindir. Bu nedenle buna küllî hükmün çıkarıldığı cüzî hüküm olup onu mukayyed yapmaz.¹⁴²

Allame Tabatabâi kendi görüşünü desteklemek için bazı rivayetler ve Hz. Peygamber'in siretinden birtakım bilgilere yer vererek şöyle açıklama yapar: Kavvam kelimesi küllî bir ifadedir, Hz. Peygamber'in uygulaması da bu minvaldedir. Çünkü Hz. Peygamber hiçbir kadını bir topluluğun vali veya hâkimi tayin etmedi. Hiçbir kadını da düşmanlarla çarpışmak için savaş meydanına göndermedi.¹⁴³

Sonuç olarak söylemek gerekirse; *kavvam* ifadesi ile alakalı her iki grubun görüşleri incelendiğinde ister bu ifadenin karı koca ilişkileri ve aileye özgü olduğunu savunanların görüşü olsun, isterse bu ifadeyi genelleştirerek erkeğin toplumsal

¹³⁹ Tabâtabâi, *el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'ân*, VI/533.

¹⁴⁰ Kıraatî, *Tefsir-i Nur*, II/60.

¹⁴¹ Nisa, 4/34.

¹⁴² Tabâtabâi, *el-Mizân fi Tefsiri'l-Kur'ân*, IV/343.

¹⁴³ Tabâtabâi, *el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'ân*, VI/342.

rolünü esas alan görüşü savunanlar olsun, her iki görüşü destekleyenler erkeğin aile hayatındaki hâkimiyet ve yöneticiliğini teyid etmişlerdir.

3. Erkeğin Aile İçinde Yönetici Olmasıyla İlgili Deliller

Erkeğin ailede yönetici olması ile alakalı öncelikle Kur’ân-ı Kerim’in genel bakışına yer vereceğiz.

Kur’ân ve İslam’a göre hiçbir kadın ve erkek, kabile, tayfa ve birbirine karşı üstün değildir. Üstünlük ancak takvadadır. Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتَقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ.

“Ey insanlar! Şüphesiz biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdâr olmandır”¹⁴⁴

Bu ayete göre üstünlüğü miyarı ve kıstası Allah nezdinde takvalı olmaktır. Kişinin takvası fazla ise Allah nezdinde daha üstün ve daha yüksektir.¹⁴⁵

Tabii ki bu hüküm, tüm insanların her halukarda, her türlü şartlarda, sorumluluklar ve görevlerde eşit olduğu anlamına gelmez. Çünkü hiçbir akıllı bunu kabul etmez. Çünkü insanlar, aralarında sorumluluk ve görevlerin paylaşılması için farklı yapılarda yaratılmışlardır. Sosyal hayatın devamı için toplumda bir kişi doktor, diğersinin fırıncı ve başkasının çiftçi veya öğretmen olması gerekir.¹⁴⁶ Nitekim Hz. Ali şöyle buyurmuştur:

“İnsanlar birbirlerinin farklılıklarından faydalandıkları sürece hayır ve Allah’ın rahmeti üzerinde kalırlar, aynı olduklarında ise helak olurlar”¹⁴⁷

Toplumdaki fertlerin bu farklılıklarına dikkat edilirse birilerinin kargaşanın önüne geçmek için toplumu yönetme hususunda sorumluluk alması gerekir.¹⁴⁸ Aile

¹⁴⁴ Hucurât, 49/13.

¹⁴⁵ Mevdudi , *Tefhimu'l Kur'an*, V/458

¹⁴⁶ Kıraatî, *Tefsir-i Nur*, XI/195.

¹⁴⁷ Meclisî, *Biharü'l-envâr*, LXXIV/383.

ise insan toplumunun en küçük çekirdeği olarak bir yöneticiye ihtiyaç duymaktadır. Bu küçük insan topluluğu olan ailede ise birtakım görevler ve sorumlulukların fertler arasında paylaşılmış olması gerekir. Nitekim önceki sayfalarda da buna işaret etmiştik. Sorumluluklar ailede kadın ve erkeğin yaratılış gerçeğine uygun bir şekilde paylaşılmalıdır. Bu nedenle İslam aile yönetimini erkeğe vermiştir. Bu durum erkeğin fitratına daha uygundur. Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur:

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ.

*“Allah’ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur”.*¹⁴⁹

Aile yönetimi sorumluluğunun erkeğe verilmesi hem yaratılış hem de fitrat bakımında daha uygundur.

Erkek ve kadın gerçi bir insan olarak birbirinden farklı değildir. Ancak fiziksel (beden ve cisim) olarak, duygular, karakter, eğilimler, ahlak ve beyinin faaliyeti bakımından bazı farklara sahiptirler.¹⁵⁰ Erkeğin adalelerinin (uzuvlarının) gelişimi kadına nazaran farklıdır. Bu nedenle fiziksel ve zihinsel olarak aile yönetiminin erkeklere verilmesi gayet tabî bir durumdur.¹⁵¹

Şunun da bilinmesi gerekir ki; erkeğe aile yöneticisi olarak mesuliyet yüklenmesi onun tümel ve çok yönlü olarak kadından daha üstün olduğuna delalet etmez.¹⁵² Kadınların da kendilerine özgü bazı özellikleri vardır ki; bu özellikler erkeklerde baskın değildir. Örneğin sevgi, şefkat ve duygusallık bunlardandır. Bu vasıflar kadınları çocuk eğitimi, öğretmenlik veya başkalarıyla ilişkide erkelerden üstün kılmıştır. Böylece bazı durumlarda kadınlar erkelerden daha üstündür

¹⁴⁸Vehbe Zühaylı, *Fıkh-ı Hanvade Der Cehan-ı Muasır*, s.16.

¹⁴⁹Nisa, 4/34.

¹⁵⁰Kıraatî, *Tefsir-i Nur*, II/61.

¹⁵¹Atmaca, “Müffesirlere Göre Kavam Kelimesi”, C.Ü, İlahiyat Fakültesi Dergisi, no, 1, 2013, XVII/215.

¹⁵²Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, II/357.

diyebiliriz.¹⁵³ Netice itibariyle erkekleri üstlendikleri aile yönetimi ve koruyuculuğundan dolayı her yönden üstün olduklarını söylemek isabetli değildir.

Binaenaleyh Kur'ân'da bazı ayetlerde örneğin, “*Ancak erkekler, kadınlara göre bir derece üstünlüğe sahiptirler*”¹⁵⁴ ayetinde olduğu gibi erkeklerin kadınlara üstünlüğünden bahsetmiştir. Bu üstünlük tümel ve çok yönlü bir üstünlük değildir. Tam aksine ayette hak ve sorumluluğun eşitliğine dikkat çekilerek ayetin öncesinde yer alan kısımda “*Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları gibi, kadınların da erkekler üzerinde belli hakları vardır*”¹⁵⁵ denilmiştir. Ayetin siyakına baktığımızda aileden bahsediliyor. Ayette belirtilen üstünlük küllî bir üstünlük olmayıp kadın ve erkeğin hak ve sorumluluklarının eşitliğine vurgu vardır. Eğer erkek kadına nispetle daha fazla hakka sahip ise bunun nedeni sorumluluklarının çokluğundandır. Bu sorumluluk da aile yönetimi ve nafakayı sağlamaktır.

Müfessirler “*ancak erkekler, kadınlara göre bir derece üstünlüğe sahiptirler*”¹⁵⁶ ayetinin tefsirinde erkeğin kadına üstünlüğünü aile yönetimi, aileyi çekip çevirme, kadının mehrini verme, nafakayı karşılama ve ailesini savunma... gibi konularda olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.¹⁵⁷ Onlara göre bu sorumluluklar erkeğe yüklenmiştir. Böyle kadına kıyasla bazı haklarda ondan daha fazla hisseye sahip olabilmektedir. Örneğin, mirastan fazla pay alması, talak hakkı vs. haklar.

Tüm bu anlatılardan hareketle şöyle bir sonuca varabiliriz: Eğer erkekler bazı durumlarda kadınlara göre daha fazla haklara sahipse bunun neticesinde ağır sorumluluklar onlara yüklenmiştir. İşte bu eşit sorumluluk hakkı doğurur ki, hem erkekler hem de kadınlar için öngörülmüştür. Konumuzla ilgili akla gelecek bir soru da şöyledir: İki gruptaki müfessirlerin erkelere aile yönetimi hakkı tanımlarının ölçütleri nelerdir?

Daha önce de belirtildiği gibi mutlak olarak erkeği kadından üstün göremeyiz. Bazı durumlarda ve bazı sorumlulukların üstlenmesinde erkekler

¹⁵³Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, III/413.

¹⁵⁴Bakara, 2/228.

¹⁵⁵Bakara, 2/228.

¹⁵⁶Bakara, 2/228.

¹⁵⁷Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, V/56; Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, II/157

kadınlara göre daha uygundur. Aile yönetiminde daha fazla aklî ve fiziksel güce ihtiyaç olduğundan erkekler bu mesuliyeti alma hususunda en uygun fertlerdir. Bunun bazı istisnaları olsa da, genelde aile yönetimi mesuliyeti konusunda erkek kadına göre üstündür.¹⁵⁸

Bu konu birçok tefsirde mevcuttur. Bu müfessirlerin görüşlerinin karşılaştırılması için aşağıda bu tefsirlerden bazılarına işaret edilecektir:

Seyyid Kutub şöyle demiştir: Erkeğin aile yönetimini elde tutma konusundaki üstünlüğü onun sertlik, soğukkanlılık, hızlı tepki vermeme, bilgi ve akıldan olumlu anlamda faydalanma ve ince düşünme gibi özelliklere sahip olmasındandır.¹⁵⁹

Vehbe Zuhaylî erkeğin kadına üstünlüğünü aile yönetimini üstlenmesine bağlayarak iki temel sebeple açıklamıştır:

a) Erkeğin yaratılışından kaynaklı fiziksel özellikleri: Bu özellikler erkeğin yaratılış itibarıyla mükemmel olduğunu, akıl ve idrak gücünün güçlü olduğunu ve sefkatte orta halli olduğunu gösterir. Aynı zamanda erkek fiziksel açıdan sağlam bir bünyeye sahiptir. O sözlerine şunları ekler:

“Erkek akılda, reyde (görüşte), kararlılıkta ve kuvvette kadından üstündür”.¹⁶⁰

b) Eşinin nafakasından sorumlu olması, kadının onurunun bir göstergesi olarak mehrini vermekle yükümlü olması.¹⁶¹

Zuhaylî erkeğin kadına üstünlüğünün bir diğer nedenini erkeğin nafakayı vermekle yükümlü ve kadının mehrini vermekle sorumlu olmasına dayandırmıştır. Yani, erkeğin ailenin masraflarından sorumlu olması sebebiyle aile yönetiminden sorumlu olması da ona uygun düşer.

Mekârim Şirâzî de erkeğin kadına üstünlüğünü aile sorumluluğunu üstlenmesine, “*erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur*”¹⁶² ayetinin hükmüne

¹⁵⁸ Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, III/412; Seyyid Kutub, *Fî Zılali'l-Kur'ân*, I/244; Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, V/54.

¹⁵⁸ Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, V/54.

¹⁵⁹ Seyyid Kutub, *Fî Zılali'l-Kur'ân*, II/58.

¹⁶⁰ Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, V/54.

¹⁶¹ Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, V/54.

dayanarak fikir verme, tercih etme, karar verme hususunda kadının duygusallığına karşı akıl ve fiziksel güce sahip olmasına bağlamıştır. O, erkeğin nafaka ve mehir yükümlüsü olmasının da aile yönetiminde kadından daha üstün olduğunu gösterir demiştir.¹⁶³

Allame Tabâtabâî erkeğin kadına üstünlüğünün ölçütlerinden bahsederek şunlar dile getirmiştir: “Tabiatı gereği erkekler kadınlara akıl gücünün fazlalığı, cesaret, işlerdeki zorluklara karşı dayanıklı ve güçlü olma gibi özellikleri sebebiyle üstündürler”.¹⁶⁴ O erkeklerin kadınlara üstün olduğu durumları anlattıktan sonra erkeğin nafaka sorumluluğu ve mehri vermekle yükümlü olduğunun da üstünlüğünün nedeni saymıştır.¹⁶⁵

Bu konuda Sünni ve Şii müfessirler aynı düşüncelere sahiptirler. Her iki grup erkeğin aile yöneticisi olması ve kadınları koruyucu olması, erkeklerin fiziksel olarak daha güçlü ve ailenin masraflarından sorumlu olması sebebiyle aile yönetiminden sorumlu olması da ona düşer. Mekarim Şirazi kadının duygusallığına karşı erkeklerin bu özellikleri ile fikir verme, tercih etme, karar verme hususunda belirleyici olmasını fiziksel güce bağlamıştır.

4. Kadın ve Aile Yönetimindeki Hakkı

Yukarıdaki başlıklarda bahsi geçtiği üzere Kur’ân’da aile yönetimi erkeğe verilmiştir. Müfessirlerden aktarılan bilgilerde bu minvaldedir. Şimdi burada şöyle bir soru akla gelebilir: Kadının aile yönetimindeki sorumluluğu nedir? Kadının aile yönetiminde herhangi bir sorumluluğundan bahsedilebilir mi?

Nisa suresinin 34. ayetinde kadınların kocalarına karşı görevlerine işaret edilerek “*İyi kadınlar, itaatkârdırlar. Allah'ın (kendilerini) koruması sayesinde onlar da "gayb"ı korurlar*” buyrulmuştur. Müfessirlerin büyük çoğunluğu ayette geçen (حافظات للغيب) kısmını “kadının kocasının uzakta olduğu durumlarda malını koruması” şeklinde anlamışlardır. Yani kadın kocasının gıyabında onun malına sahip çıkmalı, saçıp savurmamalı ve ekonomik davranmalıdır. Bu durum kadının kocası olmadığı

¹⁶² Nisa, 4/34.

¹⁶³ Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, III/470.

¹⁶⁴ Tabâtabâî, *el-Mizan fî Tefsiri'l-Kur'ân*, IV/343.

¹⁶⁵ Tabâtabâî, *el-Mizan fî Tefsiri'l-Kur'ân*, IV/343.

durumlarda aile yönetiminde onun yardımcısı olarak düşünülebilir. Bazı rivayetlerde buna vurgu yapılmıştır. Nitekim Allah Resulü şöyle buyurmuştur:

قال رسول الله: خَيْرُ النِّسَاءِ إِذَا نَظَرْتَ إِلَيْهَا سَرَّتْكَ وَإِذَا أَمَرْتَهَا أَطَاعَتْكَ ، وَإِذَا غُيِبَتْ عَنْهَا حَفِظْتَكَ فِي مَالِكَ وَنَفْسِهَا"

“Kadınların en hayırlısı baktığında seni sevindiren, hoşuna giden, emrettiğinde sana itaat eden, ondan uzaklaştığında namusu ve malını koruyandır”.¹⁶⁶

Hız. Peygamber bu özellikleri saydıktan sonra Nisa suresinin 34. ayetini (حافظات للغيب) kısmına kadar okudu. Bu rivayet dikkate alındığında kadınların en güzel özelliklerinden biri kocalarını giyabında korumalarıdır.¹⁶⁷

Bilindiği üzere evliliğin asıl amacı aile ortamında karı koca arasında huzur, mutluluk ve sevinci tesis etmektir. Nitekim Kur’ân-ı Kerim’de Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur:

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ.

“Kaynaşmanız için size kendi cinsinizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet peydâ etmesi de O'nun (varlığının) delillerindendir. Doğrusu bunda, iyi düşünen bir kavim için ibretler vardır”.¹⁶⁸

Bu nedenle eğer kadın ailede kendisine verilen rollerini yani evin psikolojik havasını olumlu hale getirebilirse, evde dengeli bir durumu hâkim olursa, erkek tarafından yönetilen aile iyi bir şekilde yönetilebilir. Fakat eğer ailede psikolojik sorunlar, aile fertleri arasında kargaşa ve dengesizlik hâkim olursa, aile yönetimi çok büyük sorunlarla karşı karşıya demektir. Kadının aile yönetimindeki rolüne bakıldığında onun yardımcı yönetici olarak görülmesi mümkündür.

Kur’ân-ı Kerim yukarıdaki ayette evliliğin amacını huzur ve sakinlik olarak nitelemiştir. Anlamlı bir tabir olan (لتسكنوا) ile birçok meseleyi açıklığa kavuşturmuştur. Bu anlamın bir benzeri Araf suresinin 189. ayetinde geçmektedir.

¹⁶⁶ Ebu Davud Tayâlisî, *Müsnedü Ebi Davud et-Tayâlisî*, IV/87; Nesâî, Nikâh, 14.

¹⁶⁷ Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, V/55.

¹⁶⁸ Rum, 30/21.

Huzurun kaynağı kadın ve erkeğin bizzat kendileridir; çünkü ikisi birbirinin tamamlayıcısı, neşesi ve gelişimini sağlayıcısıdır. Öyle ki, ikisi birbirinden ayrılmaz iki parçadır.¹⁶⁹

Söz konusu huzur hem cismi (fiziksel) olarak, hem ruhî (psikolojik), hem de bireysel ve toplumsal bir huzurdur.¹⁷⁰

Yardımcı kavramını dikkatli incelediğimizde, yardımcı kararlar alınırken müdürün (idarecinin) yanında yer alan veya idarecinin bulunmadığı durumlarda onun naibi olarak kararlar alan kimsedir. Bu yüzden kadının ailede yardımcılık rolü onun idareci olan kocasına danışmanlık yaparak fikirler vermesidir.¹⁷¹

Kadının ailede idareci olabileceğini gösteren bir diğer husus da onun evlilik akdi esnasında birtakım meseleleri kocasına şart koşabilmesidir. Kocasının şartlarını kabul ettiğinde yetkileri sınırlandırılmış olur ve ailede bazı kararları kadın alabilecektir. Örneğin, kadının eğitime devam etme ve kariyer yapma şartı, kocasının ikinci evlilik yapmama şartı, boşamada vekâlet şartı vs. bunlardandır.¹⁷² Bunlar konusunda yetki erkeğe aittir. Ama eğer kadın evlilik akdi sırasında bu ve benzeri şartları ortaya koyarsa, bu şartlar çerçevesinde evliliği kabul ederse, koca kabul ettiği şartlara daha sonra reddetse kadın elinde bulundurduğu talak vekâletini kullanarak kocasından boşanmak üzere daha acıkacaktır. Bu nedenle kadın evlilik akdi esnasında bazı meseleleri şart koşar ve aile yönetiminde söz sahibi olabilir. Kocasının kabul ettiği şartlara aynen uyması gerekir.¹⁷³

Sonuç olarak söylemek gerekirse, yukarıdaki açıklamalarda yer aldığı üzere erkek eğer ailenin müdürü (idarecisi) ise, hiçbir müdür yardımcı ve destekleyen biri olmadan idarecilikte başarılı olamaz. Esasında yardımcının müdürün başarısında ki rolü inkâr edilemez bir gerçektir. Aile ortamında da aile yönetiminden erkeğe sorumluluk verilmişse kesinlikle birinin aile reisinin hedeflerine ulaşması için yardım

¹⁶⁹ Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, XVI/412

¹⁷⁰ Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, XVI/412.

¹⁷¹ Bu konuyu ilerleyen sayfalardan Ailede Yönetimin Boyutları başlığı altına inceleyeceğiz. Çünkü istişare aile yönetiminde önemlidir.

¹⁷² Kıraatî, *Tefsir-i Nur*, VII/189.

¹⁷³ Vehbe Zühaylı, *Fıkh-ı Hanvade Der Cehan-ı Muasır*, s.16.

etmesi gerekir. Bu da aile içindeki kadından başkası değildir. Nitekim Allah Kur’ân-ı Kerim’de kadın ve erkeğin birbirini tamamlayıcısı olarak şöyle tanıtmıştır:

هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ.

“Onlar, size örtüdürler, siz de onlara örtüsünüz”.¹⁷⁴

Elbise bir taraftan insanı sıcaktan, soğuktan ve insan vücuduna temas edebilecek tehlikeli maddelerden korurken diğer taraftan onun ayıplarını örter. Bir diğer taraftan ise insana tenine bir ziynettir. Tüm hususlar yukarıda verilen ayette işaret edilmiştir.¹⁷⁵

Eşler birbirlerini sapıklıktan koruyarak ayıplarını örter. Eşler aynı zamanda birbirinin huzur kaynağı ve birbirinin ziyneti ve süsü sayılır. Ayetteki bu tabir (لباس) kadın ve erkeğin manevi ilişkisini ve birbirine yakınlığı ve bu konudaki eşitliğini son derece açık bir biçimde anlatmaktadır; çünkü bu tabir (لباس) erkek için kullanıldığı gibi kadın için de hiçbir değişiklik yapılmadan kullanılmıştır.¹⁷⁶

D. Ailede Yönetimin Boyutları

İslam insanı insan yapan bir din olarak aileyi eğitim için en iyi ortam olarak kabul etmiştir.¹⁷⁷ Bu nedenle çok fazla aile üzerinde durmuştur. Kur’ân-ı Kerim’de çoğu ayetler aile ekseninde dönmektedir. Kur’ân-ı Kerim’in ailevi meselelerden üzerinde durduğu konu aile yönetimidir. Nitekim bir önceki kısımlarda buna değindik. Erkeğin sahip olduğu fiziksel yetenekleri ve kadına nazaran güçlü bir bünyede olması, aile yönetiminin ise bedensel sorun ve problemlerle iç içe olmasından dolayı aile yönetimi sorumluluğu erkeğe verilmiştir. Erkeğin böyle bir sorumluluğu alması kadından daha uygun görmüştür.

Erkek kadına bakmakla yükümlü olmasına ilaveten çocuklarından da aile ortamında sorumludur. Bu nedenle onun ailedeki yöneticiliği farklı boyutlar kazanır. Erkeğin ailesini istenilen şekilde yönetebilmesi için birtakım prensip ve kuralların olması gerekir. Ailesini de bu kurallara uymaya davet etmelidir. Kur’ân-ı Kerim

¹⁷⁴ Bakara, 2/187.

¹⁷⁵ Kıraatî, *Tefsir-i Nur*, I/356; Mevdudî, *Tefhimu'lKur'an*, I/148

¹⁷⁶ Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, I/650.

¹⁷⁷ Atmaca, “Müffesirlere Göre Kavam Kelimesi”, *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, no, 1, 2013, XVII/215.

erkeğin aile yönetimini iyi bir şekilde yapabilmesi için bazı kurallara işaret etmiştir. biz burada bu prensipleri tek tek inceleyeceğiz.

1. Kadının Kocasına bağlılığı ve İsteklerine İtaat Etmesi

Erkeğin aile için yönetiminin sonuçlarından biri de kadın ona bağlılığıdır. Kadının erkeğe bağlılığının (تمكين) biri özel bir diğeri genel olmak üzere iki anlamı vardır. Özel anlamda kadının kocasına bağlılığı onunla cinsel ilişkiyi meşru çerçevede kabul etmesidir. Eşi ile cinsel ilişkiden kaçınmamalıdır. Genel anlamda kadının kocasına bağlılığı (تمكين) ise eşine karşı görevlerini yerine getirmesi ve hukuk ve örf çerçevesinde itaat etmesi ve onu ailenin reisi olarak kabul etmesidir.¹⁷⁸

Kadının kocasına bağlılığı meselesinde müfessirlerin ittifakı vardır,¹⁷⁹ çünkü Nisa suresinin 34. ayetinde nüşûz meselesi anlatılırken kadının itaatına vurgu yapılmıştır. Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur:

وَاللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْتُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا.

“Başkaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve (bunlarla yola gelmezlerse) dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür”.¹⁸⁰

Burada incelenmesi gereken konu bu meselenin detayları ile ilgili Şîf ve Sünnî müfessirlerin görüşleridir; çünkü müfessirler konunun detaylarında ihtilaf etmişlerdir.

Biz aşağıda birkaç temel soruyu yer vererek Şîf ve Sünnî tefsirlerden temkin meselesi hakkındaki ihtilafları, naşize ile ilgili yapılması gerekenler, kadının kocasına itaatının sınırlarını inceleyeceğiz:

Konuyla ilgili cevabını araştıracağımız birtakım sorular şöyledir:

¹⁷⁸Seyyid Hüseyin Safâî, – İmamî, Esedullah, *Hukuk-i Hânevade*, Tahran Üniversitesi Baskısı, Tahran H.Ş. 1371/1992, s. 173.

¹⁷⁹Tabâtabaî, *el-Mizan fi tefsiri'l-Kur'ân*, IV/546; Kıraatî, *Tefsir-i Nur*, II/60; Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, III/413; Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, V/60; Mevdudî, *Tefhimu'l-Kuran*, I/358

¹⁸⁰Nisa, 4/34.

Kocaya itaatın sınırları nelerdir? Nüşûz ne demektir? Erkekler nüşûz kapsamına girer mi? Naşize kadına yapılacak işlemlerin aşamaları nelerdir?

a. Kadının Kocasına Bağlılığının (Temkinin) Sınırları

Temkin sözlükte “sahiplendirmek, sabitleştirmek” demektir.¹⁸¹ *et-Tahkik* adlı eserde belirtildiğine göre temkin *mekken* (مَكَّنَ) kökünden gelir. *Mekken* ise “güçle sabitleştirmek” demektir.¹⁸² Nitekim Kur’ân-ı Kerim’de bu anlamı teyid eden şu ayet önemi haizdir:

مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ.

“Yeryüzünde onları yerleştirdik ve onları yeryüzünün sahibi yaptık”.¹⁸³

Kur’ân’da temkin kelimesinin zıddı olarak nüşûz kavramı geçer. Nüşûz sözlükte “yükseltmek, ayağa kalkmak” demektir. Nüşûz *neşeze*’den gelir. *Kitabü’l-ayn*’de zikredildiğine göre *neşeze* “yüksekte olmak, yükselmek” demektir.¹⁸⁴ *Kamus-ı Kur’ân*’da *neşeze* “yukarıya çıkmak, imtina etmek” şeklinde açıklanmıştır.¹⁸⁵

Fıkhî bir terim olarak nüşûz erkeğin kadına, kadının erkeğe itaatsizliği, başkaldırısı demektir. Bu kavram Kur’ân’da geçen kavramlardan olup eşlerin karşılıklı olarak itaatsizliği anlamına gelir¹⁸⁶. Nitekim Allah (c.c.) kadının itaatsizliği ile ilgili şöyle buyurmuştur:

وَاللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا.

“Başkaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve (bunlarla yola gelmezlerse) dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür”.¹⁸⁷

¹⁸¹ Cavkar, “*Hukuk ve Vezâif-ı Mutakabil-e- Zan ve Şavhir Ahlakî, Fıkhî ve Hukukî*”, s. 115.

¹⁸² Alama al Mustafavi, *Et-Tahkik fi-l Kelimat’l- Kuran’l Kerim*, Mustafavi Yayınları, Tehran, 1393/1973, 1.b, XI/163.

¹⁸³ Enam, 6/6; Hac, 22/41; Ahkaf, 46/26.

¹⁸⁴ Halil b. Ahmed Ferâhîdî, *Kitâbü’l-Ayn*, Müessesetü Daru’l-Hicre, Kum 1405/1984, VI/232.

¹⁸⁵ Seyyid Ali Ekber Kureyşî, *Kâmus-ı Kur’ân*, Dâru’l-kütübi’l-İslamiyye, Tahran H. Ş. 1317/1938, VII/65.

¹⁸⁶ Vehbe Zühaylı, *Fıkh-ı Hanvade Der Cehan-ı Muasır*, s.124.

¹⁸⁷ Nisa, 4/34.

Erkeğin nüşuz ile ilgili ise şu ayeti örnek olarak zikredebiliriz:

وَإِنَّ امْرَأَةً خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُورًا...

“Eğer bir kadın kocasının, kendisine kötü davranmasından endişe ederse...”¹⁸⁸

Böylece nüşûzun terim anlamı karı kocanın her birine şeriatın yükümlü kıldığı görevlerden kaçınmalarıdır.

Temkin nüşûzun zıddı olduğuna göre, temkinin terim anlamı ise kadının evlilikten doğan görevlerini, ister cinsel ilişki gibi özel olsun, isterse kadının kocasına itaat etmesi gibi genel olsun yerine getirmesidir.¹⁸⁹

Temkinin sınırlarına gelince, bu kavramı mukayeseli olan çalışmamız gereği Şifî ve Sünnî müfessirlere göre ilgili ayetlerin yorumuna yer vereceğiz:

Kur’ân-ı Kerim’de kadının kocasına temkini ve itaatı, itaatsizliği anlamına gelen nüşûzu anlatılmıştır: Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur:

فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ.

“İyi kadınlar, itaatkârdırlar. Allah'ın (kendilerini) koruması sayesinde onlar da "gayb"ı korurlar”.¹⁹⁰

Yani salih kadınlar tevazu sahibi kadınlar olup kocalarının gıyabında onun sırlarını, haklarını, Allah’ın onlara verdiği haklara karşılık korurlar.¹⁹¹

Tabâtabâî iyi kadınlar (الصَّالِحَاتُ) kavramının açıklamasında şunları kaydetmiştir:

Salahtan kasıt bu kelimenin sözlük anlamıdır. Bu da kişinin yeteneği ile tabir olurur. Kunut kelimesi ise kadının itaatının ve tevazusunun devamı olarak zikredilmiştir. Çünkü salih ve mütevazı kadınların karşısında naşize (itaatsiz)

¹⁸⁸ Bakara, 2/128.

¹⁸⁹ Detaylı bilgi için bk, Muhammed Rıza Ebrahim Nijad, “Kuran ve Nüşûz-e-Hamsaran İslah ya Hüşûnet”, Tehran, H.Ş, 1389/2010, Tabatabai Üniversitesi, Fasılname Afaki Din, s.3.

¹⁹⁰ Nisa, 4/34.

¹⁹¹ Mevdudi, Tefhimü'l-Kuran, I/357

kadınlar anlatılmıştır. Bu iki kavramın bir ayette yer alması iyi kadınları (الصَّالِحَاتُ) tanıtımı yapılır, bu ise evlenme çağındaki kadınları kapsar, tüm kadınları kapsamaz.¹⁹²

Tabâtabâî'ye göre (فَالصَّالِحَاتُ فَاِتَاتَتْ) ibaresi aslında zevciyyetle ilgili durumları açıklamış ve karı koca ilişkisinin niteliğini anlatmıştır. Bu hüküm aynı halde genişlik ve darlık bakımından evlilikte erkeğin kadın kavvam olmasındaki illetine tabidir. Bu yüzden kadının kocasına itaat etmesi vaciptir ve evliliklerini ilgilendiren her bir konuda onu koruması gerekir.¹⁹³

Tabâtabâî devamında şunları eklemiştir: “Erkeğin eşine kavvam olması demek onun tüm özgürlükleri, iradesi ve sahip olduğu tasarruflarının gaspı değildir. Yine aynı şekilde erkeğin kavvam olması kadının bireysel, toplumsal haklarının koruma serbestisini engelleme, menfaattarının gaspı da değildir. Böylece kadın bağımsız ve hür iradeye sahiptir. Bireysel ve toplumsal haklarını koruyabildiği gibi savunabilir. Bu hedeflerine ulaşmak için birtakım araçlardan faydalanabilir. Erkeğin kavvam olması demek kadının tüm masraflarını karşılamak ve bunun karşılığında kadının itaat etmesi ve erkeğin gıyabında onun malı, namusu ve tüm haklarını korumasıdır. Kocasının bulunmadığı durumlarda yabancı erkekleri yatağına almaması, kocasının kendisine emanet olarak verdiği malları ihanet etmeden korumsıdır.¹⁹⁴

Mekârim Şirâzî kadının kocasına itaatının sınırları onların evlilik hukukuna bağlayarak evlilik ile ilgili konularda ilişkilendirmektedir. O ilgili ayette geçen (حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ) ibaresini iki anlamı olduğunu açıklamıştır:

- a) Kadınlar kocalarının gıyabında namuslarını korurlar
- b) Kadınlar kocalarını gıyabında mallarını koruyarak haklar ve saygılı olma hususunda titiz devranılar. O ayette geçen (بِمَا حَفِظَ اللَّهُ) kısmını kadının kocasına bağlılığının sebebi olarak açıklar. Çünkü Allah erkekleri kadınların mehrini verme ve

¹⁹² Tabâtabâî, *el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'ân*, IV/344.

¹⁹³ Tabâtabâî, *el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'ân*, IV/344.

¹⁹⁴ Tabâtabâî, *el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'ân*, IV/344.

nafakayı temin etmede muhafaza etmiştir. Kadınlar da kocalarının malları ve namuslarını korumakla yükümlüdürler.¹⁹⁵

Bu anlatılardan hareketle Mekârim Şirâzî'ye göre temkinin sınırlarının evlilikle ilgili ortak konularda olup her konu ve her boyutta bir itaattan bahsedilemez.

Kıraatî ayette yer alan (حَافِظَاتٌ لِلْغَيْبِ) ibaresine üç farklı anlam vermiştir:

a) Kadınlar Allah'ın korumasını istediği şeyleri korusunlar.

b) Allah kadınların haklarını eşlerine bazı yükümlükler yükleyerek koruduğu gibi kadınlar da kocalarının haklarını korusunlar.

c) Kadınlar koruyucudurlar, bu vasfa Allah'ın yardımıyla sahiptirler.¹⁹⁶

Vehbe Zuhaylî Nisa suresinin 34. ayetinin tefsirinde kadının kocasına itaatını kocası tarafından haklarının (mehir, nafaka, iyi ilişkiler içinde olma) korunması olarak anlamış ve bu anlayışını destekleyen şöyle bir rivayet nakletmiştir:

قال رسول الله: خَيْرُ النِّسَاءِ إِذَا نَظَرَتْ إِلَيْهَا سِرَّتَكَ وَإِذَا أَمَرَتْهَا أَطَاعَتْكَ ، وَإِذَا عَابَتْ عَنْهَا حَفِظَتْكَ فِي مَالِكَ وَنَفْسِهَا"

“Kadınların en hayırlısı baktığında seni sevindiren, hoşuna giden, emrettiğinde sana itaat eden, ondan uzaklaştığında namusu ve malını koruyandır”.¹⁹⁷

Hiz. Peygamber bu özellikleri saydıktan sonra Nisa suresinin 34. ayetini (حَافِظَاتٌ لِلْغَيْبِ) kısmına kadar okudu.¹⁹⁸

Seyyid Kutub ilgili ayetin tefsirinde şunları söylemiştir: İmanlı kadınların güzel huy ve özelliklerinden biri “kânit olma” yani “itaatkâr olma”dır. Kunut yani “isteyerek cebir ve ikrah olmaksızın, özgür irade, rağbet ve severek itaat etmek” demektir. Bu yüzden Kur’ân-ı Kerim’de ilgili ayette kadınlar için tayiat (طَائِعَات) yerine kanitat (قَانِتَات) ifadesi kullanılmıştır.¹⁹⁹

¹⁹⁵ Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, III/471.

¹⁹⁶ Kıraatî, *Tefsir-i Nur*, II/283.

¹⁹⁷ Ebu Davud Tayâlisî, *Müsnedü Ebi Davud et-Tayâlisî*, IV/87; Nesâî, Nikâh, 14.

¹⁹⁸ Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, V/55.

¹⁹⁹ Seyyid Kutub, *Fî Zılali'l-Kur'ân*, I/384.

Seyyid Kutub yine şunları eklemiştir: İyi kadınlar (صالحات) ister kocasının huzurunda, isterse gıyabında olsun kocası ile arasındaki kutsal evlilik akdinin saygınlığını koruması gerekir.²⁰⁰

Seyyid Kutub'a göre kadının kocasının haklarını koruması ile ilgili sınır Kur'ân'da belirtilmiştir. Kadının Kur'ân'a uyması ve kendisini gözetmesi ve koruması vaciptir. Kur'an'da kadının kendisini koruması emir kipi ile gelmemiş olsa da emirden daha ağır, ince ve daha vurguludur.²⁰¹

Allah iyi kadınların kocaları huzurundaki durumunu kânitat (فانئات) ifadesiyle, gıyabındaki durumu hâfizatü'n li'l-gayb (حافظات للغيب) lafzıyla anlatmıştır. Seyyid Kutub'un ayetin tefsirindeki açıklamalarından onun diğer müfessirler gibi kadının kocasına itaatının sınırları hakkındaki görüşü şeriatın öngördüğü kocanın özel haklarına riayet etmektir. Kocanın evlilikten doğan özel haklarına ilave olarak genel hakları konusunda da kadının itaat etmesi gerektiği Seyyid Kutub'un ifadelerinden ortaya çıkar.²⁰²

el-Menar tefsirinde de benzer konular işlenmiş olup müellif konuyla ilgili şunları kaydetmiştir: “Fukahanın büyük çoğunluğu şerî açıdan nüşûz durumu meydana gelirse birkaç durumda sınırlı olarak kadın dövülebilir der. Bu hususlar şöyledir: kadın kocası tarafından cinsel ilişki için yatağa davet edildiğinde kaçınırsa, izinsiz zaruret hâsıl olmadan evden çıkarsa, kocası için süslenmezse, namaz ve güsul gibi dinî ve şerî görevleri terk ederse... Nüşûzun bunlardan daha geniş anlamları vardır. Ayrıca kadının kibirlenme ve böbürlenme maksadıyla yaptığı her türlü itaatsizlik ve başkaldırma nüşûz kapsamına girer”.²⁰³ Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur:

²⁰⁰ Seyyid Kutub, *Fî Zılali'l-Kur'ân*, II/60.

²⁰¹ Seyyid Kutub, *Fî Zılali'l-Kur'ân*, II/60.

²⁰² Seyyid Kutub, *Fî Zılali'l-Kur'ân*, II/60

²⁰³ Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, V/70.

فَإِنْ أَطَعْتُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِمْ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا.

“Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür”.²⁰⁴

Binaenaleyh Ehl-i Sünnet fakihleri ve müfessirlerine göre nüşûz sadece evlilik hakları ile sınırlı olmayıp kadının kocasının her türlü isteğini yerine getirmemesi, itaatsizlik yapması ve başkaldırıda bulunması nüşûz kapsamına girer. Kocanın emirleri ister evlilik haklarından olsun isterse onun dışındaki haklardan olsun kadın boyun eğmekle mükelleftir.

b. Kocasına İtaatsizlik Eden Kadına (Naşize) Karşı Yapılması Gereken İşlemlerin Aşamaları

Daha önceki başlıklarda da belirttiğimiz gibi nüşûz “yükseklik, irtifa” anlamına gelir. Naşize ise “kocasına karşı kendisini yüksek bir mevkide gören, itaatsizlik eden kadına” denir.²⁰⁵ Ragıb İsfahanî kadının nüşûzunu “kocasına ve kendisine kızgın olması, kocasına karşı itaatsizlik yapması...” olarak açıklamıştır.²⁰⁶ Ona göre kadının nüşûzu “kocasına karşı kin ve nefret beslemesi, itaatsizlik yapması, kocası dışındaki erkeklere göz dikmesi”dir.²⁰⁷

Binaenaleyh nüşûzun gerçekleşip gerçekleşmediği kocaya itaatın sınırlarının bilinmesine bağlıdır. Kocaya itaatın sınırlarının bilinmesi de kocanın haklarının bilinmesini gerektirmektedir.

Kur’ân-ı Kerim kocanın itaatsiz kadınıyla nasıl davranılması gerektiğini bazı emirler çerçevesinde açıklamıştır. Bu emirler kadını kocasının haklarına özen göstermesini sağlamak ve aile ortamının dağılmasının önüne geçilmesi içindir. Bu sebeple kadının nüşûzunun doğuracağı kötü sonuçlarının önüne geçilmesi için kocanın uyması gereken bazı aşamalar tavsiye edilmiştir.²⁰⁸

²⁰⁴ Nisa, 4/34.

²⁰⁵ Detaylı bilgi için bk, Muhamed Rıza Ebrahim Nijad, *Kuran ve Nüşûz-e-Hamsaran İslah ya Hüşûnet*, Tehran, H.Ş, 1389/2010, Tabatabai Üniversitesi, Fasıname Afaki Din, s.3.

²⁰⁶ Ragıb İsfahanî, *el-Müfredat fi Garibu’l-Kur’ân*, n ş z (نشز) md.

²⁰⁷ Detaylı bilgi için bk, Hacı Mehmet Güny,²*Nüşûz*, DIA,2007,TDV, İstanbul, XXXIII/303.

²⁰⁸ Vehbe Zühaylı, *Fıkh-ı Hanvade Der Cehan-ı Muasır*, s.125.

Başlangıçta koca nüşûzun meydana gelmemesi için uyarılmakta ve sorun çözüm için adım atmasını önerilmektedir. Nitekim ayette “İtaatsizliğinden endişelendiğiniz kadınlar” (وَاللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ) buyrulmuş, “itaatsizlik yapan kadınlar” (وَاللَّاتِي نُشِرْنَ) şeklinde bir ibareye yer verilmemiştir.²⁰⁹

Kur’ân’da yer bu incelik erkeğe işin nüşûz aşamasına gelmeden, böyle bir endişe olduğu andan itibaren durumu düzeltmesi hususunda uyarıda bulunmuştur. Çünkü iş nüşûz aşamasına gelince sorunun çözümü zorlaşır.²¹⁰

Bu aşamalar nüşûz zamanında da uyulması gereken prensipler olarak tavsiye edilmiştir. Tabâtabâi *el-Mizân* tefsirinde “İtaatsizliğinden endişelendiğiniz kadınlar” (وَاللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ) ibaresini itaatsizliğin belirtilerinin yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlaması ve karının geçimsizliğe başlaması şeklinde açıklamıştır. Ayetin devamın da yer alan “Öğütleyin” (فَعِظُوهُنَّ) ifadesi nüşûzun kendisi değil itaatsizlik korkusu neticesinde belirtildiğini vurgulamıştır. Bunun sebebi itaatsizliğin sonlandırmak için önerilen çözümlerden biri öğüt olabilir. Öğütleme önerilen çözümler arasında hem nüşûz zamanında hem de öncesinde faydalı olabileceğinde tavsiye edilmiştir.²¹¹

Nisa suresinin 34. ayetinde yer alan *itaatsizlik endişesi* müfessirler tarafından farklı şekillerde yorumlanmıştır. Aşağıda bu açıklamalara yer verilecektir:

Allame Tabâtabâi *itaatsizlik endişesi* ifadesini itaatsizlik belirtilerinin ortaya çıkması olarak yorumlamıştır.

Mekârim Şirâzî de Tabâtabâi’nin yaptığı yorumun aynısına tefsirinde yer vermiştir.²¹²

Zuhaylî *itaatsizlik endişesi* ifadesinin zan ve ilim olarak anlamış ve şöyle demiştir:

“Erkekler, kadınların evlilik sınırları, hakları ve görevlerinden uzak durduklarını zannetmeleri veya bilmeler...”²¹³

²⁰⁹Detaylı bilgi için bk, Ebrahim Nijad, “Kuran ve Nüşûz-e-Hamsaran İslah ya Hüşûnet”, s.3.

²¹⁰Seyyid Kutub, *Fî Zilali’l-Kur’ân*, II/651.

²¹¹Tabâtabâi, *el-Mizan fî Tefsiri’l-Kur’ân*, IV/345.

²¹²Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, III/472.

Seyyid Kutub *itaatsizlik endişesi* ifadesini itaatsizlik emareleri ve belirtilerinin görülmesi olarak anlamıştır. Aynı şekilde o ileride gerçekleşecek itaatsizlikle ilgili zanları da buna dâhil etmiştir.²¹⁴

Sonuç olarak Yukarıda *itaatsizlik endişesi* ile alakalı farklı tefsirlerden aktardığımız bilgiler ışında bu ifadenin şu anlamlara geldiğini söyleyebiliriz:

- a) Gelecekte nüşûzun gerçekleşeceğinden korkmak ve endişeli olmak.
- b) Nüşûzun kesin olarak gerçekleşeceğini bilmek.
- c) Nüşûzun belirtilerinin görmek ve ortaya çıkması.
- d) Gelecekte nüşûzun gerçekleşeceği ile alakalı birtakım zanlar taşımak.

Tefsir-i Numune ve *el-Mizan* gibi Şiî tefsirler “İtaatsizliğinden endişelendiğiniz kadınlar” (وَاللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ) ibaresini itaatsizliği sezme ve tahmin etme ve itaatsizlik sebep ve belirtilerinin hem zannî hem de yakinî olarak gözlemlene şeklinde açıklamışlardır. Ancak *et-Tefsirü'l-Munîr* ve *Fî Zılali'l-Kur'ân* gibi Sünnî tefsirlerde ilgili ayet itaatsizliğin meydana geleceğinin zannedilmesi, hem de itaatsizliğin gerçekleşmesi ile ilgili birtakım tahminlere sahip olma olarak açıklanmıştır.

وَاللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا.

“Başkaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve (bunlarla yola gelmezlerse) dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür”.²¹⁵

Ayete dikkat edilirse erkeğin kadının itaatsizliğinden endişe ettiğinde izlemesi gereken üç aşamalı bir yol kendisine bildirilmiştir.²¹⁶ Bununla olayın gerçekleşmesinde önce önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Nüşûz gibi problemlerin gerçekleşmeden önüne geçilmesi kolay ve çözümlenebilir mahiyettedir. Bu yöntemler şöyledir:

1- Öğüt verilmesi (فَعِظُوهُنَّ)

²¹³ Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, V/56.

²¹⁴ Seyyid Kutub, *Fî Zılali'l-Kur'ân*, II/61.

²¹⁵ Nisa, 4/34.

²¹⁶ Detaylı bilgi için bk, Hacı Mehmet Günay, “Nüşûz”, *DİA*, TDV, İstanbul 2007, XXXIII/303.

2- Yatağında yalnız bırakılması (وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ)

3- Dövülmesi (وَاضْرِبُوهُنَّ).²¹⁷

Bu konuyu açıklığa kavuşturmak için birkaç soru sorarak cevaplarının müfessirlerden bulmaya çalışacağız.

a) Öğüt verilmeden (فَعِظُوهُنَّ) kastedilen şey nedir?

b) Naşize kadınle ilgili olarak erkeğin izlemesi gereken yolların atıf vav'ı ile belirtilmesi bunun sırasıyla yapılacağı anlamına gelir mi?

c) Yatağında yalnız bırakılması (وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ) ayetindeki *hacr* ne demektir?

d) Darb (ضرب) kelimesinden ne kastediliyor, dövmenin sınırları nelerdir?

b1. Nasihat Edilmesi

Ayette yer alan *feizuhunne* (فَعِظُوهُنَّ) ifadesini müfessirler öğüt verme, nasihat etme olarak açıklamışlardır. Nitekim Mekârim Şirâzî şöyle demiştir: “Eğer kadınların başkaldırması ve size karşı çıkararak musallat olmasından korkuyorsanız, öncelikle onları sözlü olarak nasihat ediniz”. O konuyla ilgili şöyle bir rivayet de nakletmiştir: “Kadınları öncelikle Allah’ın kitabı ile nasihat edin, onlara şöyle deyin: ‘Allah’tan kork ve bana itaat etmeye geri dön’ ”.²¹⁸

Vehbe Zuhaylî ise nasihatın şeklini şöyle açıklamıştır: “Erkek karısına ‘Allah’tan kork, benim senin üzerinde hakkım var, bu haklara riayet etmen gerek, bunu bil bana itaat etmen sana farzdır’ gibi uygun ifadelerle Allah’tan korkmaya Allah’ın azabı ve uyarısını hatırlatmalı, aksi takdirde mutlu bir evlilik hayatı gibi büyük bir nimetten mahrum kalacağı kendisine bildirilmelidir, bunlar naşize kadını uyarmak için kullanılan lafızlardır”.²¹⁹

Buradaki öğüt, kadınla Allah’tan korumaya teşvik etmek, kadını uyarma, evlilik hayatı gibi bir nimetten mahrum kalacağını bildirme, evlilik hayatındaki sorumluluklarını hususunda hatırlatma yapmaktır.

²¹⁷ Kıraatî, *Tefsir-i Nur*, II/62.

²¹⁸ Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, III/472.

²¹⁹ Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, V/56.

Seyyid Kutub der ki: “İlk iş öğüt vermektir, bu görev aile yöneticisinin ilk görevi olmalıdır”.²²⁰

Naşize kadınla ilgili olarak erkeğin izlemesi gereken yolların atıf vav’ı ile belirtilmesi bunun sırasıyla yapılacağı anlamına gelir mi?

Kur’ân-ı Kerim naşize kadınla ilgili izlenmesi gereken yolları tavsiye etmiştir. Bunlar atıf vav’ı ile şöyle belirtilmiştir:

وَاللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ...²²¹

Şimdi burada şöyle bir soru aklımıza gelebilir: Kur’ân’daki bu üslup erkeğe bunu sırasıyla yapması gerektiğini mi anlatıyor? Yani erkek itaatsizlik yapan kadını yola getirmek için sırasıyla bu yolları takip ettiğinde faydalı olur mu? Örneğin öncelikle öğüt verir, netice alamazsa yatağını ayırır ve sonunda itaatsiz karısını döver mi? yoksa sıralamaya dikkat etmeden hangisinin itaatsiz karıyı yola getirecek onu uygular mı?

Tefsirlere müracaat ettiğimizde bazı müfessirler vav’ı sıralama olarak kabul etmişken, birtakım müfessirler ise sıralamayı vav üzerinden değil başka bir yerden ele alıyorlar.²²²

Mekârim Şirâzî tefsirinde ayette geçen atıf vav ile ilgili herhangi bir açıklama yapmamıştır. Ancak itaatsizlik yapan kadın ilk önce nasihat edilir, fayda vermezse yatakta yalnız bırakılır ve....²²³

Tabâtabâî itaatsiz kadınla ilgili yapılacak işlemlerin her ne kadar atıf vav’ı ile belirtilmiş olsa da tertibe delalet etmediğini ancak ayetin akışından bu işlemlerin sıralamaya uygun yapılacağını dile getirmiştir. O ayette belirtildiğine göre “itaatsiz kadına önce nasihat edilir, fayda vermezse ona kızılır ve yatakta yalnız bırakılır. O da fayda vermezse dövülür” demiştir.²²⁴

Tabâtabâî’ye göre ayette yer alan sıralama ve tedrici uygulamanın nedeni insanın doğası gereği bir cezalandırmadır. Çünkü herkes birini cezalandırmaya

²²⁰ Seyyid Kutub, *Fî Zılali'l-Kur'ân*, II/63.

²²¹ Nisa 4/34

²²² Seyyid Kutub, *Fî Zılali'l-Kur'ân*, II/63; Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, II/351.

²²³ Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, III/472.

²²⁴ Tabâtabâî, *el-Mizan fî Tefsiri'l-Kur'ân*, IV/345.

kalkarsa öncelikle en zayıf noktastndan başlar. Daha sonra tedricî olarak cezayı şiddetli yapar. Böylece naşize kadınlı ilgili yapılacak işlemlerdeki sıralama ayetin siyakı gereği yapılır, atıf vav sebebiyle değil.²²⁵

Zuhaylî konuyla ilgili net açıklamalar yapmayarak itaatsiz kadınlı ilgili yapılacak işlemlerin sırasıyla yapılıp yapılmayacağı hakkında bazı nakillere yer vermiştir. Bu nakillere göre atıf vav'ı sıralama için olmayıp buna gerek de yoktur. Bazılarına göre ise itaatsiz kadınlı ilgili yapılacak işlemlerdeki sıralama ayetin muhtevastndan ortaya çıkar.²²⁶

Zuhaylî itaatsizlik eden kadınlı ilgili yapılacak işlemlerin ayette geçen atıf vav'ı sebebiyle belli bir sıraya göre yapılması kanaatinde olanların görüşlerini şöyle aktarır:

Vav harfi farklı yerlerde zayıftan güçlüye ve en güçlüye tedricilik bildirmek için kullanılır. Örneğin önce oğt, sonra yatakta yalnız bırakma ve daha sonra dövme. Bu uygulama tedricilik sebebiyledir ve Hz. Ali'den rivayet edilmiştir.²²⁷

Seyyid Kutub'un *Fî Zılalı'l-Kur'ân*'da belirttiğine göre ayetteki vav atıf vav'ı olup erkeğin itaatsizlik yapan kadına uygulayacağı işlemleri sırasına göre yapması gerekir.²²⁸

Seyyid Kutub'm Hz. Ali'den naklettiği bir rivayette "erkek karısına diliyle nasihatta bulunur, itaatsizliğe son verirse kocanın yapacağı başka bir şey yoktur. Ama eğer söz dinlemezse yatağını ayırır, yine de itaatsiz davranırsa bu sefer dver, dvmekle de akıllanmayan kadını yola gelmesi için iki hakem tayin edilir".²²⁹

Ehl-i Sünnet tefsirlerinden olan *et-Tahrir ve't-tenvir*'de İbn Aşr erkeğin itaatsiz eşiyle ilgili yapacaklarının vav'ı ile ayrılmasını naşize kadınların çeşidine ve davranışlarına göre bölündüğünü söylemiştir.²³⁰

şii müfessirler "vav" harfini sırlamak için değil sadece itaatsizlik yapan kadına ilk önce nasihat edilir diyorlar. Sünni müfessirlerden Zuhaylî de "vav" harfi

²²⁵ Tabâtabaî, *el-Mizan fî Tefsiri'l-Kur'ân*, IV/345.

²²⁶ Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, V/56.

²²⁷ Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, V/58.

²²⁸ Seyyid Kutub, *Fî Zılalı'l-Kur'ân*, II/63.

²²⁹ Seyyid Kutub, *Fî Zılalı'l-Kur'ân*, II/63.

²³⁰ İbn Aşr, *et-Tahrir ve't-tenvir*, ed-Daru't-Tunisiyye li'n-Neşri, ts., byy., IV/117.

sıralama için olmadığını, tam aksine zayıftan güçlüye ve en güçlüye tedricilik için kullanıldığını söylemektedir. Seyyid Kutup de “vav” harfini sıralama için kullanıldığını açıklamıştır.

b2. Kadını Yatağında Yalnız Bırakma

Yatağında yalnız bırakılması ile ilgili hükmün belirtildiği ayette (**وَأَهْرُوهُنَّ فِي (الْمَضَاجِعِ)** *hacr* (**هجر**) ne anlama gelir? Bazılarına göre *hicret* (**هجرة**) kelimesinden geldiğini uzaklaşma anlamındadır.²³¹ Bazıları ise kötü muamele ve sövgü olarak açıklamışlardır.²³² Birtakım müellifler ise bu kelimenin *hicar* (**هجار**) sözcüğünden türediği belirtmişlerdir.²³³ *Hicar* devenin bağlandığı ipe denir.²³⁴

Ayetteki sözcüğün anlamıyla ilgili farklı görüşleri Sünnî ve Şîî müfessirlerin bakış açısı çerçevesinde ele almaya çalışacağız.

Mekârim Şirâzî *hacr* (**هجر**) kelimesini *uzaklaşma* anlamına geldiğini ve *hicret* (**هجرة**) kelimesinden türediğini ifade etmiştir. Ayetin tefsirinde ise “onları yataklarında yalnız bırakın” demiştir.²³⁵

Tabâtabâî da *hacr* (**هجر**) kelimesini *uzaklaşma* şeklinde açıklayarak *hicret* (**هجرة**) kelimesinden türediğini belirtmiştir. Ancak şu kadar var ki, Tabâtabâî “kocanın aynı yatakta karısına soğuk davranarak, sırtı dönük yatarak ona kızgın olduğunu hissettirebilir” demiştir.²³⁶

Tabâtabâî’ye göre *hacr*’dan kasıt yatakları ayırmak demektir değildir. Yatağı ayırmadan soğuk davranmaktır demiştir. Onun konuyla ilgili şöyle bir gerekçe açıklamıştır: “Kur’ân eğer yatağını ayır” deseydi “yatakta ondan ayrı kal” demezdi veya çoğul (**مضاجع**) şeklinde kullanmazdı. Eğer kasıt yatağı ayırmak olsaydı bu kelime çoğul (**مضاجع**) değil tekil (**مضجع**) kullanılırdı; çünkü koca her gece karısıyla beraber yattığı için (**مضاجع**) kullanılmıştır.²³⁷

²³¹ Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, III/412.

²³² Detaylı bilgi için bk, Rıza Ebrahim Nijad, “*Kuran ve Nüşüz-e-Hamsaran İslah ya Hüşünet*”, s.3.

²³³ Kıraatî, *Tefsir-i Nur*, II/63.

²³⁴ Taberî, *Câmi ‘u ‘l-beyân fî te ‘vîli ‘l-Kur ‘ân*, Daru ‘l-Marife, 1. bs., Beyrut 1412/1991, V/43.

²³⁵ Tabâtabâî, *el-Mizan fî Tefsiri ‘l-Kur ‘ân*, IV/345.

²³⁶ Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, III/472.

²³⁷ Tabâtabâî, *el-Mizan fî Tefsiri ‘l-Kur ‘ân*, IV/345.

Sünnî tefsirlerin çoğunda buna benzer yaklaşımlar mevcuttur.

Zuhaylî *hacr* (هجر) kavramıyla ilgili “bu kavram kocanın cinsel ilişkiye girmemesi ve aynı battaniye (örtü) altında yatmaktan kinayedir” der. Yine o “kocanın karısıyla üç günden fazla konuşmaması haramdır” demiştir. Ona göre “kocanın karısıyla konuşmaması onun akıllanması ve kendisine çeki düzen vermesine ciddi olarak etki eder”.²³⁸

Seyyid Kutub’a yatağı ayırma işi çocuklar, yabancı kimseler ve açıktan yapılması ilişkinin daha fazla bozulmasına, karının rezil olmasına ve kocaya karşı itaatsizliğinin artmasına neden olur.

Taberî *Câmi ‘u’l-Beyân fî Te’vîli ‘l-Kur’ân* adlı tefsirinde *hacr* (هجر) kavramını “develeri bağlamaya yarayan bir bağ/ıp olan” *hicar* (هجار) sözcüğünden türediğini²³⁹ söylemiştir. O *hacr* (هجر) kavramının diğer anlamlarını da zikrederek en doğru anlamını *hicar* olarak tercih etmiştir.

Taberî bahsi geçen ayetin tefsirinde şunları söyler: “Kadınların nüşûzundan korkarsanız (endişelenirseniz) onları öğütleyin, eğer nasihati kabul ederlerse sizin yapacağınız başka bir şey yoktur. Ama eğer nasihati kabul etmezlerse onları yataklarında sıkıca bağlayın, kocalarıyla birlikte paylaştıkları evlerinde, odalarında bağlayın”.²⁴⁰

Şüphesiz Taberî’nin bu yorumuna çoğu müfessir karşı çıkmış ve tenkit etmiştir.

Bu konu hakkında Sünniler erkeğin yatağını ayırmamasını fakat cinsel ilişkiye de girmemesi gerektiğini savunuyorlar. Ama bazı Sünnî müfessirlere göre yatağı ayırma işi kadının çocukları ve yabancılara karşısında rezil olmasına ve kocaya karşı itaatsizliğinin artmasını neden olur demişler. Şii müfessirler ise “*hacr*” kelimesinin anlamı onları yani “kadınları” yataklarında yalnız bırakmakla açıklarken Tabatabai ise yatağı ayırmak değil, yatakta sert davranmakla tefsir etmiştir.

²³⁸ Zuhaylî, *et-Tefsirü ‘l-Munîr*, V/58.

²³⁹ Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân fî Te’vîli ‘l-Kur’ân*, Daru’l-Marife, 1. bs., Beyrut 1412/1991, V/43.

²⁴⁰ Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân fî Te’vîli ‘l-Kur’ân*, V/43.

b3. Tedib Edilmesi

Bahsi geçen ayette kadının darp edilmesi (وَاضْرِبُوهُنَّ) ne anlama gelir? Dövmenin bir sınırı var mıdır?

Daha önce de değinildiği üzere ayet itaatsiz karının ıslahı için öngörülen yollardan biri olan dövmedir. Şimdi bu kavramı açıklamaya çalışacağız:

Koca kavvam olarak tüm görevlerini yerine getirir de karısına itaatsiz davrandığı için nasihatte bulunur, fayda vermeyince onu yatakta yalnız bırakır ve ondan hoşnut olmadığını hissettirir.²⁴¹ Ancak bu fayda vermezse geçimsizliğe son vermek ve böbürlenmesinin önüne geçmek için (vücudunda iz kalmayacak ve bir organının sakatlanmayacağı şekilde) dövülebilir. Kur'ân-ı Kerim ayrılık ve boşanmanın meydana gelmemesi için karının darp edilmesine müsaade etmiştir.²⁴²

Tefsirlerde darp (ضرب) *vurmak* şeklinde açıklanmıştır.²⁴³ Nitekim ayetin zahirinden de bu anlaşılır. Fakat bazı âlimler darp (ضرب) kelimesinin Kur'ân-ı Kerim'de “çekmek, bırakmak²⁴⁴, kapsamak, köşeye sıkıştırmak²⁴⁵, açıklama, tavsif etme, örnek verme²⁴⁶, kapatma²⁴⁷, yeryüzünde dolaşma, gitme²⁴⁸, terk etme, bırakma, yüz çevirme, uzaklaşma²⁴⁹” gibi başka anlamlarda da kullanıldığını belirterek ayeti *kadına yüz çevirme, kadından uzaklaşma* veya buna benzer bir anlama geldiğini söylemişlerdir.

Ancak müfessirler ayetin siyak ve sibakı, darp (ضرب) kelimesinin *hacr* (هجر) kavramından sonra gelmesine dikkat çekerek yukarıdaki anlamı kabul etmemişlerdir. Darb kavramını vurmak olarak anlamışlardır. Fakat vurmanın türü ve sınırları ile ilgili her biri birtakım rivayetleri naklederek istidlalde bulunmuşlardır.

²⁴¹ Vehbe Zühaylı, *Fıkh-ı Hanvade Der Cehan-ı Muasır*, s.106.

²⁴² Mevdudi, *Tefhimü'l-Kuran*, I/357.

²⁴³ Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, III/414.

²⁴⁴ Hadid, 57/13.

²⁴⁵ Bakara, 2/61; Al-i İmran, 3/112.

²⁴⁶ İbrahim, 14/24, 25, 26; Nahl, 16/74, 75 76; Zümer, 39/27, 29; Tahrir, 66/10, 11; Rum, 30/28, 58; Yasin, 36/13, 78; Zuhruf, 43/17, 57, 58; Furkan, 25/9, 39; İsrâ, 17/48; Hac, 22/73; Ankebut, 29/43; Haşr, 59/21; Bakara, 2/26; Nur, 24/35; Muhammed, 47/3; Kehf, 18/32; Rad, 13/17.

²⁴⁷ Kehf, 18/11.

²⁴⁸ Nisa, 4/94, 101; Maide, 5/106, 156; Müzzemmil, 73/20; Bakara, 2/273.

²⁴⁹ Zuhruf, 43/5.

Kıraatî şöyle der: “İtaatsiz kadına öğüt ve küsme fayda vermezse şiddet uygulamak gerekir. Bazı psikologların belirttiğine göre bazı fertlerde serbestlik hissî meydana gelir ki, ufak bir fiziksel tedip onlara merhem gibi olur”.

Fiziksel tedipte de İslam’ın bazı tavsiyeleri vardır ki, örneğin insan bedeninin morarmaması ve yaralanması bunlardandır. Buna ek olarak suçlular da hâkim tarafından fiziksel tedibe maruz kalabilir.²⁵⁰

Allah Resûlü şöyle buyurmuştur: “Dövmeniz kadının bedeninde bir iz bırakmamalıdır. Ayrıca dövme kibirlenme ve güç gösterisi olmaması gerekir”.²⁵¹

İmam Cafer-i Sadık şöyle demiştir: Nüşûz kadının kocasının yatağa çağırısına olumsuz tavır takınarak itaatsizlik yapmasına denir. Ayetteki dövünüz (وَاضْرِبُوهُنَّ) ifadesinden kasıt kadını misvak çubuğuyla ve benzeri şeylerle dövülmesidir. Vurma ise sevgi ve muhabbetten olmalıdır.²⁵²

Tefsir-i Numune’de nakledildiğine göre fiziksel tedip fıkıh kitaplarında da yer aldığı gibi hafifçe dövme olup karşı tarafın vücudunda morarma, kırıklık ve yaralanma meydana getirmemesi gerekir.²⁵³

Günümüz psikologların belirttiğine göre bazı kadınlara serbestlik hissîne sahiptirler ki, bu his bazen şiddetlenir ve ufak bir fiziksel tedip bunu sakinleşmesine sebep olur”.²⁵⁴

el-Burhan adlı tefsirde imam Bakır’dan nakledilen bir rivayete göre “dövme misvakla dövmektir. Ali b. İbrahim’in tefsirinden nakledildiğine darb etme hafifçe dövmedir.²⁵⁵

Tabâtabaî de bu rivayeti İmam Bakır’dan rivayetle aktarmıştır.²⁵⁶

Zuhaylî de darp etmenin hafifçe dövme (ضرب غير مبرح) olarak açıklamış ve hafifçe dövmeyi(ضرب غير مبرح) elem verici, şiddetli bir dövme olmayan bir darb

²⁵⁰ Kıraatî, *Tefsir-i Nur*, II/283.

²⁵¹ Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, III/415; Tabâtabaî, *el-Mizan fî Tefsiri'l-Kur'ân*, IV/547. Kıraatî, *Tefsir-i Nur*, II/61; Mevdudî, *Tefhimü'l-Kuran*, I/357.

²⁵² İbn Bâbeveyh, *Men la Yahduruhu'l-Fakih*, III/521.

²⁵³ Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, III/141.

²⁵⁴ Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, III/474.

²⁵⁵ Bahrânî, *el-Burhân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, II/74-75.

²⁵⁶ Tabâtabaî, *el-Mizan fî Tefsiri'l-Kur'ân*, VI/532.

olarak nitelendirerek elle omuza üç defa vurmayı, misvakla vurmayı ve ince bir dalla vurma olduğunu amaç ıslah dışında başka bir şey olmadığını vurgulamıştır. Zuhaylî devamında Hz. Cabir b. Abdullah tarikiyle gelen Hz. Peygamber'in şöyle bir hadisini nakletmiştir:

فَاتَّقُوا اللَّهَ فِي النِّسَاءِ، فَإِنَّكُمْ أَخَذْتُمُوهُنَّ بِأَمَانِ اللَّهِ، وَاسْتَحْلَلْتُمْ فُرُوجَهُنَّ بِكَلِمَةِ اللَّهِ، وَلَكُمْ عَلَيْهِنَّ أَنْ لَا يُوطِئَنَّ فُرُشَكُمْ أَحَدًا تَكَرَّهْتُمُوهُ، فَإِنْ فَعَلْنَ ذَلِكَ فَاضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ مُبْرَحٍ، وَلَهُنَّ عَلَيْكُمْ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ.

*“Kadınlar hakkında Allah’tan korkun. Çünkü siz, onları Allah’ın emânıyla aldınız ve onları Allah’ın kelimesiyle kendinize helâl kıldınız. Döşeklerinize, sevmediğiniz bir kimseye ayak bastırmamaları sizin, onlar üzerindeki hakkınızdır. Bunu yaparlarsa, onları zarar vermemek şartıyla dövün. Onların sizin üzerinizdeki hakkı da, yiyeceklerini ve giyeceklerini maruf şekilde vermenizdir.”*²⁵⁷

Bu rivayet kadının erkek nezdinde bir emanet olarak verildiğine işaret edilmiş ve dolayısıyla onlarla ilişkilerde Allah korkusunun gözetilmesine dikkat çekilmiştir. Eğer onlar yanlış davranış ve itaatsizlik içinde olurlarsa zarar vermeyecek şekilde dövülebileceği belirtilmiştir. Ayrıca erkekler kadınların yiyecek ve içeceklerini temin etmekle mükelleftir.²⁵⁸

Zuhaylî bu rivayeti zikrettikten sonra şöyle der: kişi karısını öldüresiye dövdüğünde verdiği zararı tazmin etmekle mükelleftir. Tek bir yere vurmamak, insanın güzelliğinin yansıtan bir bölge olan yüze vurmamak, kamçı ile vurmamak ve değnekle vurmamak uygun değildir. Döverken aşırıya gitmeden hafifçe dövmek gerekir. Çünkü dövmenin amacı tediptir eziyet etmek değildir.²⁵⁹

Seyyid Kutub konuyla ilgili şöyle demiştir: “Naşize kadın üçüncü aşamada dövülür. Tabii ki bu dövme kadını küçük düşürme, oç alma ve hakaret etme olmayıp kadını tedip etmek içindir. Bunu yapan kimse merhametli bir eğitimci gibi davranmalıdır.”²⁶⁰

²⁵⁷ Müslim, Hac, Hadis no: 1218.

²⁵⁸ Mevdudi, *Tefhimü'l-Kuran*, I/357.

²⁵⁹ Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, V/58.

²⁶⁰ Seyyid Kutub, *Fî Zıllali'l-Kur'ân*, II/654.

عن مُعَاوِيَةَ بْنِ حَيْدَةَ الْقَشِيرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا حَقُّ زَوْجَةِ أَحَدِنَا عَلَيْهِ؟ قَالَ: "أَنْ تُطْعَمَهَا إِذَا طَعِمْتَ، وَتَكْسُوَهَا إِذَا اكْتَسَيْتَ وَلَا تَضْرِبَ الْوَجْهَ، وَلَا تُقَبِّحَ، وَلَا تَهْجُرَ إِلَّا فِي الْبَيْتِ.

Muaviye el-Kuşeyri'den; Hz. Peygamber'e hitaben "Ya Rasûlullah, bizim birimizin üzerinde, zevcesinin hakkı nedir?" diye sordum da, "Yediğin zaman ona da yedirmen, elbise aldığın zaman ona da almandır. (Sakın) yüze vurma, (onu) kötüleme evin dışında (onu) terk etme" diye cevap verdi.

Ebu Davud " '(Onu) kötüleme' sözüyle yasaklanmak istenen senin, karına hitaben 'Allah seni ne çirkin yaratmış' demendir" şeklinde bir açıklamaya yer vermiştir.²⁶¹

Tefsirlerde yer alan bu açıklamalardan sonra bu tarz dövmenin kadını cezalandırma niteliği taşımadığı anlaşılmıştır. Tam aksine bunun aile içi meydana gelen bir sorunun çözümüne ve boşanma tehlikesinin önüne geçilmesi için öngörüldüğü muhtemeldir. Fıkıh kitaplarında belirtildiğine göre dövme hiçbir şekilde caiz değildir. Şehid-i Sanî şöyle demiştir: "Kadını intikam niyetiyle veya kibirlenme sebebiyle dövmenin her iki taraf için ıslah edici bir yönü bulunmamakta olup haramdır".²⁶² Böylece bu dövmenin tedip için yapıldığı anlaşılmaktadır.

Sünni ve Şii müfessirlere göre "darb" kelimesinin anlamı hafifçe dövmektir. Döverken aşırıya gitmeden hafifçe dövülür; çünkü dövmenin amacı tediptir eziyet etmek değildir.

2. İstişare

Kocanın ailede hâkimiyeti ve yöneticilik boyutlarından biri de aileyi iyi yönetme ve sorumluluklarını yerine getirmesi için aile yönetiminde yardımcı konumda olan kadınla istişare etmektir.²⁶³

Bazıları erkeğin kavvam olması ile alakalı ayeti yanlış anladıkları için erkeğin ailede tüm kararları almada ve her istediğini yapmada tek yetkili kişi zannederek kadın veya evin diğer fertlerinin alınan kararlara boyun eğen kimseler olarak görmüşlerdir. Hâlbuki bu yanlış anlaşılma ile böyle bir aile dayanışma ve birlikte

²⁶¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXIII/225; Ebu Davud, Nikâh, 41.

²⁶² Necefi, *Cevahiru'l-Kelam*, Daru'l-kütübi'l-İslamiyye, 3. bs. Tahran H. Ş. 1368/1989, III/207.

²⁶³ Vehbe Zühaylı, *Fıkh-ı Hanvade Der Cehan-ı Muasır*, s.126.

yaşama hususunda başarılı olamazlar. Kaldı ki Kur'ân, Hz. Peygamber ve Ehl-i Beyt'in siretinde dayanışma ve istişare meselelerin çözümü ve hedeflere ulaşmanın önemli bir faktörü olarak zikredilmiştir.²⁶⁴

Kur'ân-ı Kerim'de aile ile ilgili bazı ayetlerde istişare prensibine işaret edilmiştir. Ailevî konularla ilgili olan bir ayete istişareye işrette bulunmuştur. Bu ayette çocuğun anne tarafından emzirilmesine değinerek tam emzirme süresi, anne ve babanın zarar vermeme ilkesi anlatılarak istişare şöyle yer almıştır:

فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا.

“Eğer ana ve baba birbiriyle görüşerek ve karşılıklı anlaşarak çocuğu memeden kesmek isterlerse, kendilerine günah yoktur”.²⁶⁵

Ayette yer alan (وَتَشَاوُرٍ) kelimesi fikir alışverişi, istişare anlamında olup karı koca arasında gerçekleşir. *Teşâvür* ifadesi ise sözlüklerde karşılıklı istişare, danışma ve görüş alışverişinde bulunmak demektir.²⁶⁶

Bu ve benzeri ayetler dikkate alındığında aile yönetiminin temelinde istişare prensibinin yer aldığını söyleyebiliriz.

İlgili tefsirlere baktığımızda müfessirler karı ve kocanın ailede istişare yapmalarına vurgu yapmışlardır. Mekârim Şirâzî *Tefsir-i Numune*'de şöyle demiştir: “Ayette karı ve kocanın istişare etmesi ve fikir birliği şart koşulmuştur. Şart koşulmasının sebebi ise annenin çocuk eğitimi ile ilgili bildiklerini baba bilmeyebilir, eğer ikisi birbiriyle istişare etmezse çocuğun zararına olabilir”.²⁶⁷ *Tefsir-i Nur*'de de benzer ifadeler mevcut olup bilgilerin tekrarından kaçınmak için burada zikretmeyeceğiz.²⁶⁸

İbn Âşûr *et-Tahir ve 't-tenvir* adlı tefsirinde *teşavür* ve *terazi* kavramlarını atıf vavı ile zikredilmesini aile yönetiminin önemli işlerinden olduğunu erkek ve kadına

²⁶⁴ Atmaca, “Müfessirlere Göre Kavam Kelimesi”, *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XVII/215.

²⁶⁵ Bakara, 2/233.

²⁶⁶ Hüseyin Mehyar, *Ferhang-i Ebcedi-yi Arabi-Farsi*, intişarat-i İslami, 1. bs., Tahran 1370/1991, s. 230.

²⁶⁷ Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, II/225.

²⁶⁸ Kıraatî, *Tefsir-i Nur*, I/164.

öğretmek için olduğunu belirtmiştir.²⁶⁹ Yani Allah bu ayette kadın ve erkeğe aile yönetiminin temel taşlarından olan karşılıklı rıza ve istişareyi öğretmiştir.

Seyyid Kutub şöyle demiştir: “Eğer anne ve baba çocuğu iki yaşını tamamlamadan süttten kesmek isterlerse, bunu da sağlık ve gelişim ve saire nedenler gibi çocuğun maslahatı için düşünüyorlarsa, istişare ederek karşılıklı rıza ile yaparlarsa onlara için bir günah yoktur”.²⁷⁰

Zuhaylî de istişareyi aile yönetiminde bir prensip olarak görmüş ve ayetin tefsirinde şunları söylemiştir: “Kur’ân’ın çocuk terbiyesi gibi küçük meselelerle ilgili istişareye dikkat çekmesi çok ilginçtir. Zorbalık ve anne babanın benciliğine ve istişare yapmadan iş görmelerine cevaz vermemiştir”.²⁷¹

Burada şunu da belirtmemiz gerekir ki; bazı rivayetlerde kadınla istişare yasaklanmıştır. Bu nedenle kadınlarla istişare uygun görülmemiştir. Ancak bu rivayetler sağlıklı fikir veremeyen ve iyi danışmanlık yapamayan kadınlarla ilgili olup tüm kadınları kapsamamaktadır. Nitekim bir rivayette şöyle buyrulmuştur:

“Akıl yönden mükemmel olduğunu denediklerin hariç kadınlarla istişare etmekten sakın”.²⁷²

Kadınlardan bazıları akıl bakımından mükemmeldir ve erkeklere nispeten daha dirayetlidir. Erkeklerle bu hususta denk olan kadınlarla istişare edilmesi isabetli olur.

Her iki grup müfessir istişareyi aile yönetiminde bir prensip olarak kabul etmişler.

²⁶⁹İbn Âşûr, *et-Tahir ve 't-tenvir*, II/417.

²⁷⁰ Seyyid Kutub, *Fî Zilali'l-Kur'ân*, I/388.

²⁷¹ Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, II/366.

²⁷² Meclisî, *Biharü'l-envâr*, 103. Cild, s. 262, hadis no: 25.

3. Boşanma ve Rücu Konusunda Karar Verme Hakkı

Çalışmamızın önceki sayfalarında işaret ettiğimiz gibi, her toplumun bir yönetici ve reise ihtiyacı vardır. Aile de toplumdaki küçük bir topluluk olarak bu ilkeye tabidir. Eğer aile doğru düzgün bir yöneticiye sahip değilse işler çığırından çıkar, düzen bozulur ve kargaşa meydana gelir. Koruyuculuk ve yönetim açısından zayıf olan aileler farklı açılardan sorunlarla karşılaşılıyorlar. Özetle söylemek gerekirse ya kadın veya erkek ailenin reisi ve yöneticisi diğerinin yardımcısı olması gerekir. Ailenin yöneticiliği İslam'da erkeğe verilmiştir. Nitekim “*erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur*”²⁷³ ayetinde buna işaret edilmiştir. Bu sebeple erkekler daha iyi fiziksel ve ruhî özelliklere sahip oldukları için aileyi yönetebilirler. Ailede istişare prensibi gereği aile içi büyük kararların alınmasında erkek yetkilendirilmiştir. Bu durum kadınların hiçbir söz hakkı ve fikir verme hürriyetine sahip olmadıkları anlamına gelmez. Tam aksine aile reisi aile üyeleri ile (daha önceki başlıklarda anlatıldığı üzere) istişare eder ve sonunda erkek nihaî kararı verir.²⁷⁴

Ailenin reisi yani erkeğin son kararı almada yetkili olduğu hususu bazı ayetlerin zımnında işaret edilmiştir.

a. Boşanma Hakkı

Boşama hakkını anlatan ayetlerden biri de talak ayetidir. Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur:

الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٍ بِإِحْسَانٍ

“Boşama iki defadır. Bundan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir”²⁷⁵.

Talak (ricı) iki mertebelidir. Koca iyilikle eşine dönebilir ve barışır, ya da güzellikle ondan ayrılır. Koca bunları yapma hususunda muhayyerdir. Bu konuda son kararı verecek olan da kocadır.²⁷⁶

²⁷³ Nisa, 4/34.

²⁷⁴ Cavkar , “*Hukuk ve Vezâif-ı Mutakabil-e- Zan ve Şavhir Ahlaki, Fıkhi ve Hukuki*”, s.90 ; Vehbe Zühaylı, *Fıkh-ı Hanvade Der Cehan-ı Muasır*, s.125.

²⁷⁵ Bakara, 2/229.

Boşama hakkı ile ilgili olarak bu hakkın kocaya mı ait erkeğe mi ait olduğu sorulabilir. Ancak İslam bu hakkı erkeğe vermiştir. Bunu sebebi erkek ve kadın arasında doğası gereği bir dizi cinsiyet farkının olmasıdır.²⁷⁷ Aynı şekilde toplumdaki rollerde cinsiyet farklarının etkili olması örneğin, erkeğin nafaka ve yaşamın diğer masraflarından sorumlu olmasından İslam boşama hakkını kocaya vermiştir.²⁷⁸

Gerçi İslam boşama hakkı erkeğindir prensibini bazı durumlarda değiştirebileceğini ve kadına yönelik hak kaybının önlemeye çalışmıştır. Erkeğin nafakayı verememe veya nafakayı vermekten çekinme durumlarında kadına boşama hakkını öngörmüştür. Bunlar zorluk ve kolaylık, akit zamanında boşama hakkını şart koşulması gibi ilkeler sayesinde olabilir.²⁷⁹

Sünnî ve Şîfî tefsirlerde talak ayetinin²⁸⁰ tefsirinde özellikle (للرجال عليهن درجة) ayetinin tefsirinde erkeğin kadına üstünlüğünün belli başlı konularda olduğuna ittifak etmişlerdir. Örneğin, aile yönetimi, mahirden sorumlu olma, nafaka mükellefi olması vs. bunlardandır. Bu nedenlerden erkeğe sorumluluklar yüklenmiştir. Karşılığında ise İslam erkeğe bazı haklar tanımıştır ki, boşama hakkı ve boşadığı kadına geri dönme (rücu)vs. bunlardandır.²⁸¹

Tabâtabaî erkeğin boşama hakkına işaret ederek şunları söylemiştir: “Talak ayetinde yer alan (الطلاق مرتان) ifadesinden kasıt ricî talaktır ki, koca iddet süresi içinde boşadığı karısına dönebilir. Böylece ayet erkeği iki şeyden birini tercih etmede muhayyer bırakmıştır: Eşine iddet süresi içinde geri dönmesi ve güzellikle boşayarak ayrılması”.²⁸²

²⁷⁶Tabâtabaî, *el-Mizan fi Tefsiri 'l-Kur'ân*, II/343; *Kıraatî, Tefsir-i Nur*, I/356; Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, II/1168; Mevdudî, *Tefhimü 'l-Kuran*, I/179.

²⁷⁷Vehbe Zühaylî, *Fıkh-ı Hanvade Der Cehan-ı Muasır*, s.111

²⁷⁸ Detaylı bilgi için bk, Mehbuba Cavkar ,” *Hukuk ve Vezâif-i-Mutakabil-e- Zan ve Şavhir Ahlaki,Fıkhî ve Hukukî*”, Pojuhişgahi Ulumi İnsani ve Mutaliati Farhangi-e- Partal Camiye Ulum-e-İnsani,İran Tehran,Ts.

²⁷⁹ Detaylı bilgi için bk, H.Ibrahim Acar, “*Talak*”, *DIA*, 1989, *Istanbul, TDV*, II/196, Vehbe Zühaylî, *Fıkh-ı Hanvade Der Cehan-ı Muasır*, s.111.

²⁸⁰Bakara, 2/231, 2312, 237, 238; Ahzab, 33/49.

²⁸¹Tabâtabaî, *el-Mizan fi Tefsiri 'l-Kur'ân*, II/342;Kıraatî, *Tefsir-i Nur*, I/356; Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, II/154; Mevdudî, *Tefhimü 'l-Kuran*, I/178.

²⁸² Tabâtabaî, *el-Mizan fi Tefsiri 'l-Kur'ân*, çev. Musevî Hemedânî, II/350.

Seyyid Kutub (للرجال عليهن درجة) ayetindeki erkeğin üstünlüğü hakkında şöyle bir görüşe sahiptir: “Ayetteki üstünlük erkeğin boşadığı karısını iddet süresi içinde kendi koruması ve himayesine alması hakkıdır. Kur’ân-ı Kerim bu hakkı erkeğe tahsis etmiştir; çünkü erkek boşamıştır. Boşamanın erkek tarafından olup geri dönme hakkının kadının elinde olması uygun olmazdı”.²⁸³

Karşılaştırmamıza göre Şîî ve Sünnî tefsirlerde rücu hakkı veya kadını iyilikle tutma yahut salıverme (ayrılma) hakkı erkeğe verilmiştir. Tefsirlerdeki farklılık sadece bu hakkın açıklamasında meydana gelmiştir. Genellikle Sünnî tefsirlerde erkeğin bu hakkı rücu hakkı olarak tabir edilmiştir. Şîî tefsirlerde erkeğin bu hakkı kadını iyilikle tutma veya güzellekle salıverme hususunda son kararı verme hakkı olarak açıklanmıştır.

İslam’ın erkeğe boşama hakkını vermesinin nedeni çok fazla duygusallığa kapılmaması ve genelde yönetici yönünün baskın olmasıdır. Bu nedenle İslam yönetim hakkı ve boşamada son kararı verme yetkisini erkeğe vermiştir.²⁸⁴ Eğer boşama yetkisi kadınların elinde olsaydı, çok fazla duygusal oldukları için en ufak meselelerde boşanma için başvuruda bulunurlardı. Böylece boşanma oranları günümüzden daha büyük olurdu.²⁸⁵ Burada şunu da belirtmemiz gerekir ki, İslam ne boşama hakkını erkeğe vermiştir; ancak daha önce de belirttiğimiz gibi bazı durumlarda örneğin, erkeğin kadının nafakasını vermezse, eziyet ederse boşama yetkisi kadına verilerek erkeğin zulmünün önüne geçilir. Böylece boşama hakkının tamamen erkeğin tekelinde olmadığı ortaya çıkmaktadır.

b. Boşanmada Ahlaklı Davranma Hakkı

İslam ahlaka önem veren bir dindir. İnsanın doğasından kaynaklanan kırgınlık ve kötü muamelelerin yapıldığı durumlarda da ahlaklı ve ölçülü olmaya tavsiye etmiştir.²⁸⁶ Eşlerin aile hayatının dağılmasına sebep olan boşanma zamanında karı ve kocanın ahlaki kurallara riayet etmelerini istemiştir.²⁸⁷ İslam erkeğe boşadığı

²⁸³ Seyyid Kutub, *Fî Zıllati'l-Kur'ân*, I/376.

²⁸⁴ Detaylı bilgi için bk, H.İbrahim Acar, “*Talak*”, *DIA*, 1989, *Istanbul*, TDV, II/196.

²⁸⁵ Mevdudi, *Tefhimü'l-Kuran*, I/179.

²⁸⁶ Muhammed Abdul Latif Ansari, *Teciliye Ahlak der Sure-e-Hüccerat*, Muvevhiddin Yayınları, ys, H.Ş, 1394/2014, s.65.

²⁸⁷ Vehbe Zühaylı, *Fıkh-ı Hanvade Der Cehan-ı Muasır*, s.130.

karısının onur ve kişiliğini korumasını ve saygınlığına zarar gelecek herhangi bir davranışta bulunmamasını tavsiye etmiştir.²⁸⁸ Nitekim Allah Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur:

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرَخُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ.

“Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit ya onları iyilikle tutun yahut iyilikle bırakın”²⁸⁹.

الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ فَإِمْسَاكَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٍ بِإِحْسَانٍ.

“Boşama iki defadır. Bundan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir”²⁹⁰.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُونَهَا فَمَتَّعُوهُنَّ وَسَرَخُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا.

“Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâhlayıp da, henüz zifafa girmeden onları boşarsanız, onları sayacağınız bir iddet süresince bekletme hakkınız yoktur. O halde onları (bir bağışla) memnun edin ve onları güzel bir şekilde serbest bırakın”²⁹¹.

Yukarıdaki ayetler dikkatle incelendiğinde ahlaklı olmaya ve iyi davranmaya hatta boşanma zamanında bile olsa tavsiye edildiği görülmektedir.²⁹² Yani kişi hatta karısında boşanırken bile ona kötü davranma, sözlü saldırı yapma hakkı yoktur. İddet süresi bitince karısına dönmek istiyorsa bunu iyilik ve güzellikle yapması gerekir. Aynı şekilde ayrılmak istiyorsa iyilikle boşanması gerekir. Ayette yer alan (أَوْ تَسْرِيحٍ) ifadesi salıvermeyi (إِحْسَانٍ) kelimesiyle mukayyet yapmıştır. Bu lafız maruf (معروف) ifadesine göre daha önemli ve ilginçtir. Ayet kocaya karısını boşarken ona iyi davranmasını ve onun haklarına saygılı olması gerektiğini bildirmiştir.²⁹³

²⁸⁸ Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, II/167.

²⁸⁹ Bakara, 2/231.

²⁹⁰ Bakara, 2/229.

²⁹¹ Ahzab, 33/49.

²⁹² Kıraatî, *Tefsir-i Nur*, VII/382; Mevdudî, *Tefhimü'l-Kuran*, IV/433.

²⁹³ Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, II/351.

Diğer ayetteki (سَرَاخًا جَمِيلًا) ifadesi de Tabâtabâî'nin tefsirinde belirttiğine göre “koca karısını boşarken sataşma ve kavga yapmadan bunu yapar hatta ona mali yardımında da bile bulunabilir”.²⁹⁴

Kıraatî de konuyla ilgili şunları söylemiştir: “Eğer boşamadan sonra rücu etmek isterseniz karınızın iyilikle tutun ve ona kötü davranmayın, güzel ahlakla muamelede bulunun. Eğer sonsuza dek ayrılmayı düşünüyorsanız bile ona hiçbir zulüm ve eziyet etmeden onu salıverin”.²⁹⁵

Mekârim Şirâzî tefsirinde şöyle demiştir: “(سَرَاخًا جَمِيلًا) ifadesi sevgi, saygı çerçevesinde hiçbir şiddet, zulüm ve saygısızlık olmaksızın salıvermektir. Koca karısına dönmeyi düşünüyorsa ya iyilikle onu tutmalı veya güzellik ve saygı ile onu boşamalıdır. Evliliğin devamı iyilik ve güzellikle olduğu gibi ayrılma ve boşanma da iyilik ve insancıl kıstaslar ışığında olmalıdır. Tabersî de IV. hicrî asırda benzer ifadeleri dile getirmiştir”.²⁹⁶

Zuhaylî karıyı boşadıktan sonra rücu amacıyla tutmak istendiğinde ona hiçbir zarar vermeden yapmayı şöyle tavsiye etmiştir:

“Kadınları evde hapsetme ve iddet sürelerini uzatmak suretiyle size fidye ve mal ödemeye mecbur bırakarak zarar verip ve eziyet edip rücu etmeyin, bu kadınlara yapılmış bir saldırganlık ve hak ihlalidir”.²⁹⁷ Kur’ân-ı Kerim kadını boşarken her zaman güzel bir şekilde bunu yapılmasını istemiştir. Bunun anlamı onları boşadığımızda evliliğiniz sürerken ona aldığımız ve onun için hazırladığımız hiçbir şeyi ondan geri almayınız demektir. Sorunsuz ve tartışmasız bir boşanmanın gerçekleştirilmesi istenmiştir.²⁹⁸

Seyyid Kutub şöyle demiştir: “iddet süresi bitmek üzereyken ıslah olduğuna dair iyi niyet sahibi olma, davranışlarda düzelme ve iyi ahlak sebebiyle koca karıya rücu eder. Buna *imsakun bi'l-maruf* denir. Bir diğer seçenek ise koca iddetin bitiminden sonra kadını tamamen bırakır buna da (تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ) denir. Yani koca

²⁹⁴ Tabâtabâî, *el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'ân*, XVI/335.

²⁹⁵ Kıraatî, *Tefsir-i Nur*, I/356.

²⁹⁶ Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, II/189.

²⁹⁷ Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, II/351.

²⁹⁸ Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, II/351.

hiçbir eziyet ve zarar vermeden, fidye talep etmeden, kadını başkasıyla evlenmesini engellemeden boşamayı gerçekleştirir”.²⁹⁹

Sünni ve Şii müfessirler bu konuyla ilgili aynı görüştedirler. Onlara göre eğer boşanmadan sonra erkekler rücu etmek isterlerse karılarını iyilikle tutunsunlar ve onlara kötü davranmayarak güzel ahlakla muamelede bulunsunlar. Ama eğer sonsuza dek ayrılmayı düşünüyorlarsa bile onlara hiçbir zulüm ve eziyet etmeden onları salıversinler.

4. Adaletli Davranmak

Yöneticilik hususunda bazı usul ve prensipler vardır ki; bu prensiplere riayet etmekle yönetici başarılı olur. Yönetimde ilkelerin anası mesabesindeki adalet ilkesine riayet etme yönetimin merkezinde yer alır.³⁰⁰ Aile ortamında da bu ilke aile yöneticisinin aile fertleri nezdinde kabul görmesini sağlar ve ailedeki başarısı iki kata yükselir.³⁰¹ Kur’ân’da aile ile alakalı ayetler arasında aile reisinin adaletli olmasını vurgulayan ayetler çoktur. Biz bunlardan ikisini aşağıda zikredeceğiz:

...وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ...

“...Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları gibi, kadınların da erkekler üzerinde belli hakları vardır...”³⁰²

...فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً...

“...Haksızlık yapmaktan korkarsanız bir tane alın...”³⁰³

Yani “birden fazla evlilikte adaletli davranamayacağınızdan endişeli iseniz bir kadınla evlenin” denilmiştir.

Kur’ân-ı Kerim aile içi adaletsizliği özellikle aile reisi tarafından yapılan adaletsizliği kabul etmeyerek defalarca aile yöneticilerinin adaletten yana tavır takınmalarını, ailevî meselelerde haksızlık yapmamalarını ve doğru kararlar

²⁹⁹ Seyyid Kutub, *Fî Zıllati'l-Kur'ân*, 1/384.

³⁰⁰ Cavkar, ” *Hukuk ve Vezâif-ı Mutakabil-e- Zan ve Şavhir Ahlaki, Fikhi ve Hukuki*”, s.82.

³⁰¹ Vehbe Zühaylı, *Fıkh-ı Hanvade Der Cehan-ı Muasır*, s.115.

³⁰² Bakara, 2/228.

³⁰³ Nisa, 4/3.

almalarını emreder.³⁰⁴ Aksi takdirde aile huzur ve güven ortamı olmaktan çıkar. Bu ayetlerde karı koca arasındaki karşılıklı ilişkilerde de adaletli davranılmasına dikkat çekilmiş ve herkesin buna dikkatli bir şekilde riayet etmesini istemiştir. Eğer bir erkek çok evlilik yaptığında karısının hakları hususunda adaletli olamıyorsa çok evlilikten kaçınması gerekir ki, böylece tek karısına tam anlamıyla adaletli davranabilsin. Ehl-i sünnet ve Şîf müfessirler söz konusu ayetlerin tefsirinde bunların aile ortamında adaletli olmayı tavsiye eden ayetler olarak yorumlamaktadırlar.³⁰⁵

Tabâtabaî *el-Mizan*'da “erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları gibi, kadınların da erkekler üzerinde belli hakları vardır” ayetinin tefsirinde “İslam toplumunun hükümlerinden biri toplumdaki fertler ve üyelerinin her hüküm bakımından eşit olmalarıdır, yani aleyhlerinde olan hükümler ve lehlerinde olan hükümler açısından dengeli olmalıdırlar. Bu sebeple İslam kadının lehine ve aleyhine bazı hükümler öngörmüştür. Kadının lehine ve aleyhine olan hükümler kıyaslandığında ikisinin eşit olduğu ortaya çıkar”³⁰⁶.

Mekârim Şirâzî'nin *Tefsir-i Numune*'de Tabersî'nin *Mecme'u'l-beyan* adlı eserinden aktardığı bilgilere göre “erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları gibi, kadınların da erkekler üzerinde belli hakları vardır” ayeti birçok faydalı hususu içine alması bakımından cami bir ayettir. Karı kocanın evlilik hayatı ile alakalı karşılıklı ilişkilerini düzenleyerek talak ve iddetten daha önemli konuları barındırır. Yani erkeklerin kadınlar üzerinde hakları olduğu gibi kadınların da erkekler üzerinde hakları olduğuna vurgu yapılmıştır. Her iki tarafın karşılıklı olarak bu haklara riayet etmesi gerekir; çünkü İslam'da haklar hiçbir zaman tek taraflı olmayıp her zaman karşılıklı niteliğe sahiptir.³⁰⁷

Kıraatî *Tefsir-i Nur*'da şöyle demiştir: “Kadınla ilişkilerde adaletli davranmak gerekir. Cahiliyye döneminde kadınlar aleyhine katı kurallar mevcuttu. İslam bu katı kuralları kaldırmıştır.”³⁰⁸

³⁰⁴ Cavkar , “*Hukuk ve Vezâif-ı Mutakabil-e- Zan ve Şavhir Ahlaki, Fikhi ve Hukuki*”, s.92.

³⁰⁵ Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, II/35; Kıraatî, *Tefsir-i Nur*, II/18.

³⁰⁶ Tabâtabaî, *el-Mizan fî Tefsiri'l-Kur'ân*, II/232.

³⁰⁷ Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, II/189.

³⁰⁸ Kıraatî, *Tefsir-i Nur*, I/354.

Zuhaylî *et-Tefsirü 'l-Munîr*'de evlilik akdini haklarda ortaklık ve eşitlik olarak şöyle açıklamıştır:

“İslam'da evlilik akdi köleleştirme ve mülk edinme değildir. Şüphesiz evlilik akdi eşler için genel maslahat gereği ortak ve eşit hakları gerektiren bir akittir. Bu akit kocanın karı üzerinde hakları vacip kıldığı gibi karının da erkek üzerinde bazı hakları vacip kılar”.³⁰⁹

Meragî tefsirinde erkeğin kadın hakkında adaletli olması üzerinde durmuş ve erkeğin adaletli davranmaktan şüphe ettiğinde dikkat etmeli ve bunun gerçekliğini bilmesi gerekir. Çünkü erkeğin çok evliliği ile ilgili ayette “haksızlık yapmaktan korkarsanız bir tane alın”³¹⁰ buyrulmuştur. Devamında Meragî şunları ekler: “kişi adaletli olma hususunda kendine güveniyor ve hiçbir şüphe taşımıyorsa çok evlilik yapması mubahtır. Yani kendine güveni konusunda hiçbir şüphe taşımamalıdır”.³¹¹

Adaletli olma konusunda Sünni ve Şii müfessirler aynı fikirdedirler. Nasıl ki erkeklerin kadınlar üzerinde hakı varsa, aynı şekilde kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır. Her iki tarafın bu karşılıklı haklara riayet etmesi gerekir.

³⁰⁹ Zuhaylî, *et-Tefsirü 'l-Munîr*, III/366.

³¹⁰ Nisa, 4/3.

³¹¹ Meragî, *Tefsirü 'l-Meragî*, IV/180.

İKİNCİ BÖLÜM

EŞLERİN KARŞILIKLI HAKLARI KONUSUNDA SÜNNİ VE Şİİ MÜFESSİRLERİN GÖRÜŞLERİ

Kur'ân-ı Kerim ayetlerinden hareketle kadın ve erkeğin karşılıklı haklarını şu aşağıdaki kategorilere ayırabiliriz:

Manevî Haklar, Duygusal Haklar, Cinsel Haklar ve Ekonomik Haklar.

Karı kocanın yukarıdaki başlıklarda zikredilen karşılıklı haklarının her birini ayrı ayrı müfessirlerin görüşleri çerçevesinde incelemeye çalışacağız.

I. MANEVÎ HAKLAR

A. Maneviyat Gelişimine Yardım ve Zaruriyat-i Diniyye'yi Bilme

Eşlerin karşılıklı haklarından biri maneviyatlarının gelişimi için birbirlerine yardım etmeleri ve bilinmesi farz olan dinî bilgileri bilmeleridir.³¹²

Aile İslam'a göre bir eğitim yuvası olup insanoğlu orada yetişir. Eğer bu yuva maneviyattan boş olursa bu hedef gerçekleşmeyecektir. Çünkü insan eğitiminin bir gereği olarak ruhî ve manevî gelişimin kaynağı ailedir.³¹³ Allah'ın bilinmesini farz kıldığı şeyleri bilme, ahkâmı bilme hususu bu ailedeki eğitimciler vasıtasıyla gerçekleşir.³¹⁴ Bu eğitimciler ise ancak anne ve babadır. Karı koca aile hayatında çocuklarına rol model olduğu için Allah'ın dinini bilmede ve maneviyat bakımından üst seviyelerde olmaları gerekir.³¹⁵

Evliliğin hikmetlerinden biri eşlerin dinini tamamlama ve kâmil hale getirmektir. Birçok rivayette evliliğin din yarısı telakki edildiği görülmektedir. Nitekim Allah Resulü şöyle buyurmuştur:

مَنْ تَزَوَّجَ فَقَدْ أَحْرَزَ نِصْفَ دِينِهِ فَلْيَتَّقِ اللَّهَ فِي النِّصْفِ الْبَاقِي.

³¹² Vehbe Zühaylı, *Fıkh-ı Hanvade Der Cehan-ı Muasır*, s.112.

³¹³ Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, XXVII/159.

³¹⁴ Cavkar, "Hukuk ve Vezâif-ı Mutakabil-e- Zan ve Şavhir Ahlaki, Fıkhi ve Hukuki", s.115.

³¹⁵ Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, II/351.

“Kişi evlendiği zaman dininin yarısını korumuş olur. Geriye kalan yarısı için de Allah’a karşı gelmekten sakınsın”.³¹⁶

Dinin geriye kalan diğer yarısı için İslam karı kocaya birtakım tavsiyeler yapmıştır. Bunlar batıl yola sapmadan dosdoğru yolda olma ve sonunda cehennemlik olmaktan kurtulmaktır. Nitekim Allah Kur’ân-ı Kerim’de şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ.

“Ey inananlar! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. Onun başında, acımasız, güçlü, Allah'ın kendilerine buyurduğuna karşı gelmeyen ve emredildiklerini yapan melekler vardır”.³¹⁷

Kur’ân-ı Kerim’in bu ve benzeri ayetlerine³¹⁸ baktığımızda karı kocanın ailenin maneviyatı konusunda titiz olmaları, dinin farz kıldığı meseleleri birbirine öğretmede yardım etmeleri onların karşılıklı görevleri olduğu anlaşılmaktadır. Bu konuya temas eden bir diğer ayet ise şöyledir:

وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا نَسْأَلُكَ رِزْقًا نَحْنُ نَرْزُقُكَ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى.

“Ailene namazı emret; kendin de ona sabırla devam et. Senden rızık istemiyoruz; (aksine) biz seni rızıklandırıyoruz. Güzel sonuç, takvâ iledir”.³¹⁹

Bu ayette de Allah Hz. Peygamber’in şahsında tüm İslam ümmetine aileni (ailenize) namaz kılmalarını için emredin buyurmuştur.³²⁰ Yine bu minvalde diğer bir ayette Allah şöyle buyurmuştur:

وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ.

“Önce en yakın akrabamı uyar”.³²¹

Bu ayetin umumundan öncelikle en yakın akrabadan başlayarak dinî konularda uyarıda bulunulur. Ayette insanın yakın çevresindeki fertlerin manevî

³¹⁶Şeyh AbbasKummî, *Sefinetü'l-Bihar ve Medinetü'l-Hikem ve'l-Asâr*, I/561 (Zevc md.); Sehavî, *el-Makasidü'l-hasene*, s. 638, Hadis no: 1098; Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, II/239.

³¹⁷ Tahrim, 66/6.

³¹⁸bk. Taha, 20/132.

³¹⁹ Taha, 20/132.

³²⁰ Vehbe Zühaylî, *Fıkh-ı Hanvade Der Cehan-ı Muasır*, s.225

³²¹ Şuara, 26/214.

konularda uyarılması anlatılmıştır.³²² Şüphesiz evlilik hayatında insanın en yakını karısıdır. Bu nedenle karı koca birbirinin manevî eğitim, dinî konularda bilgi sahibi olma, karşılıklı hak ve sorumlulukları bilme hususunda yardımcı olmaları gerekir.³²³

Dinî ve manevî konularda insanın kendisini geliştirme hususu dinî kaynaklarda üzerinde titizlikle durulan önemli meselelerdendir. Aile ortamında da buna ihtiyaç özellikle hissedilmiştir.³²⁴ Bazılarına göre ailede manevî gelişime önem verme bireysel ve toplumsal hayatta ahlakın yerleşmesi anlamına gelir. Bazıları ise insanın psikolojik rahatlamasını Allah'ı bilme ve Allah'ın emirleri hakkında yeterli derece bilgi sahibi olmaya bağlamışlardır. Bu da ancak aile ortamında şekillenir.³²⁵

Mümin erkek ve kadınlar her zaman yoldan çıkma ve cehennemlik olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu sebeple karı koca birbirini manevî ve dinî bakımdan gelişimine yardımcı olarak günaha girmekten ve dalalete düşmekten kurtararak ailenin olumlu yönde gelişme göstermesini ve ilerlemesini sağlar. Diğer taraftan aile fertlerinin dinî ve manevî bakımdan eğitilmesi için aile yöneticisinin yapıcı bir rolü vardır.³²⁶

Ebu Besir'den nakledilen bir rivayette o İmam Cafer-i Sadık'a “*Ey inananlar! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun*” ayeti hakkında “ben kendimi cehennem ateşine düşmekten koruyorum, ancak ailemi nasıl koruyacağımı bilmiyorum” der. Bunun üzerine Cafer-i Sadık şöyle cevap verir: “Onlara Allah'ın emrettiklerini emret ve yasaklarından alıkoy. Sana uyarlarsa sen onları cehennem ateşinden korumuş olursun. Ama eğer sana itaatsizlik ederlerse sen görevini yerine getirmiş ve sorumluluktan kurtulmuşsun demektir”.³²⁷

Kur'an-ı Kerim açısından aileyi koruma, ev ve aile ortamında eğitim ve öğretim imkânları sağlama, iyilikleri emretme kötülüklerden sakındırma, her türlü pisliklerden temiz bir aile atmosferini oluşturma demektir.³²⁸ Aslında bu görev

³²²Mevdudi , *Tefhimü'l-Kuran*, VI/406.

³²³Kıraatî, *Tefsir-i Nur*, X/127.

³²⁴ Muhammed Abdul Latif Ansari, *Teciliye Ahlak der Sure-e-Hüccerat*, s.60.

³²⁵ Detaylı bilgi için bk, Ahmet Masut Bkhtari, “*Ceyigah-e- İctimayi Zan der Kuran*” İran, Tehran, H.Ş, 1393/2013, Azad İslami Üniversite, no, 197, s.100.

³²⁶Kıraatî, *Tefsir-i Nur*, X/127; Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, V/55.

³²⁷ Kummî, *Tefsir-i Kummî*, II/277.

³²⁸Vehbe Zühaylî, *Fıkh-ı Hanvade Der Cehan-ı Muasır*, s. 165.

hususunda aile reisi yani erkek sorumlu tutulmuştur; çünkü kadın ve çocukların hakkı sadece mesken, yiyecek ve içecek ile yerine getirilmez. Ruhun beslenmesi bedenın beslenmesinden daha önemli olup doğru manevî eğitim ve öğretimle bu mümkün hale gelir.³²⁹ Ailede ulvî amaç olan eğitim işini gerçekleştirmek için her şey erkekten beklenmemeli, kadın da bu hedefin gerçekleşmesi uğrunda çaba sarfetmelidir. Kadın da manevî açıdan ailesinin gelişimi ve dinî bilgileri öğrenme konusunda kocası ve çocuklarına irşat ve rehberlik görevini yerine getirmelidir. Peygamber ve velilerin siretinde manevî bakımdan gelişim ile ilgili eşsiz örnekler vardır.³³⁰

Peygamberler ve Allah'ın dostları da Allah'ın ayetlerinden aldıkları ilhamla güzel öğütle aile ve çocuklarını doğru yola iletmişlerdir. Hz. Peygamber'in vahiy kelamıyla eşleri ve diğer kadınlara nasihatte bulunması önem arz etmektedir. Aynı şekilde Kur'an-ı Kerim Hz. İsmail'i (a.s.) ailesine öğüt vermesi, onları koruması ve dinî konularda rehberlik etmesinden dolayı övmüş ve onu Allah'ın razı olduğu kullarından saymıştır.³³¹ Nitekim Allah şöyle buyurmuştur:

وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا.

“Ailesine namazı ve zekâtı emrederdi; Rabbi nezdinde de hoşnutluk kazanmış bir kimse idi”.³³²

Aile sorumluluğu çok ağır ve hassas olup çocuk yetiştirme ve evli olmanın kendine özgü hüküm ve prensipleri vardır. Evli çiftlerden her birinin diğerine karşı görevleri vardır. Ancak bu görevleri yerine getirme, birbirini iyiliğe emir ve kötülüklerden sakındırma ile aile ortamı huzurlu olur ve sağlam kalır.³³³ Allah (c.c.) Kur'an-ı Kerim'de birbirine iyiliği emir ve kötülüklerden sakındırma görevini yerine getirme konusunda gevşeklik yaparak manevî menfaatleri kaybettiklerini şöyle açıklamıştır:

³²⁹ Bkhtari, *Ceyigah-e- İctimayi Zan der Kuran*, s.100.

³³⁰ Detaylı bilgi için bk, Mustafa Harun Kıyılık, Aile İçi Eğitim Acısından İslam Hukukunda Hidane, *Iğdır Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi dergesi*, 2016, s.143.

³³¹ Vehbe Zühaylı, *Fıkh-ı Hanvade DerCcehan-ı Muasır*, s.225.

³³² Meryem, 19/55.

³³³ Kıyılık, "Aile İçi Eğitim Acısından İslam Hukukunda Hidane", *Iğdır Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi dergesi*, 2016, s.143.

فَاعْبُدُوا مَا شِئْتُمْ مِنْ دُونِهِ قُلْ إِنَّ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَلَا ذَلِكَ هُوَ
الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ.

“(Ey Allah'a eş koşanlar!): Siz de O'ndan başka dilediğimize tapın! De ki: Gerçekten hüsrana uğrayanlar, kıyamet günü hem kendilerini, hem de ailelerini ziyana sokanlardır. Bilesiniz ki, bu apaçık hüsrandır”.³³⁴

Bu iki görev (iyiliği emir ve kötülüğü menetme) gerçi İslam'ın küllî ilkelerindedir. Sorumluluğu olan her kes vacip olan bu iki görevi yerine getirmekle mükelleftir. Hatta kadın da kocasına iyiliği emir ve kötülükten sakındırmalıdır. Fakat erkeğin bunu yapması konusunda naslarda daha fazla vurgu vardır.³³⁵

B. Tefsirlere Göre Manevî Eğitim ve Dinî Hükümleri Öğrenme

Tefsir-i Numune'de belirtildiğine göre insanın kendisini koruması günahları terk etme ve serkeş şehvete teslim olmama ile olur. Aileyi koruma ise eğitim ve öğretim almalarını sağlama, iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma, her türlü pisliklerden temiz bir ev ve aile atmosferini sağlamakla mümkündür. Başka bir ifadeyle eş ve çocukların hakkı sadece nafaka, meskeni hazırlama ve yedirmekle ödenmiş olmaz. Odan daha önemlisi ruhu sağlıklı eğitim ve öğretim usullerini kullanarak doyurmak gerekir.³³⁶

Zuhaylî“*Ey inananlar! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun*”³³⁷ ayetinin tefsirinde şöyle demiştir: “Ailenizi Allah'a ibadete davet edin ki, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşe düşmesinler. Onları Allah'ın emirlerine boyun eğme hususunda yardım edin”. Daha sonra o bu anlamdaki ayetlere “*ailene namazı emret; kendin de ona sabırla devam et*”³³⁸ ve “*önce en yakın akrabayı uyar*”³³⁹ ayetlerini örnek vermiştir.

Zuhaylî ehil (أهل) kelimesinin “karı, çocuklar ve hizmetçiyi” kapsadığını açıklamıştır. Yani kocanın eğitiminden, doğru yola iletmekten ve cehennem ateşinden korumakla mükellef olduğu kişilerden biri de karısıdır. Son olarak Zuhaylî

³³⁴ Zümer, 39/15.

³³⁵ Vehbe Zuhaylî, *Fıkh-ı Hanvade Der Cehan-ı Muasır*, s.131.

³³⁶ Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, III/472.

³³⁷ Tahrim, 66/6.

³³⁸ Taha, 20/132.

³³⁹ Şuara, 26/214.

ayetin eğiticinin (kocanın) emrettiği ve yasakladığı şeyleri çok iyi bilmesi gerektiğine delalet ettiğini vurgulamıştır.³⁴⁰

Fî zılalî'l-Kur'ân'da belirtildiğine göre Kur'ân-ı Kerim müminlerin eğitim verme, rehberlik etme ve hatırlatma gibi görev ve sorumluluklarını evlerinde yerine getirmeleri için çağrıda bulunarak kendileri ve ailelerini cehennem ateşinden korumalarını istiyor. Şüphesiz müminlerin kendileri ve ailelerine konusunda yüklendikleri sorumluluklar çok ağırdır. Bu nedenle kişinin kendisi ve ailesiyle cehennem arasında bir perde oluşturması gerekir.³⁴¹

Etyebü'l-beyân fi't-tefsiri'l-Kur'ân adlı tefsirde ilgili ayetin tefsiri ile ilgili şu bilgilere yer verilmiştir: “Kuran’da aileni iyiliğe emret ve kötülükten alıkoy, Allah’a itaate davet et...” denilmesi “ilk olarak iyiliğe emir ve kötülükten sakındırma tüm Müslümanlara vaciptir. İkicisi, insan ailesi onu dileyip itaat ettiği için bu istenmiştir. Üçüncüsü, insan ailesine sevgi bağlarıyla bağlı olduğu ve her zaman onların menfaatleri celp ve onlara gelecek zararları defettiği için herksin ailesine uygulaması gereken görevi belirlenmiştir”.³⁴²

Her iki mezhebin müfessirleri aynı kanaati paylaşıyorlar. Buna göre Kur'ân'da da belirtildiğine göre erkek ailesini iyiliğe emreder ve kötülükten alıkoy, Allah’a itaate davet eder. Eş ve çocukların hakkı sadece nafaka ve meskeni hazırlamakla ödenmiş olmaz. Aileye koruma ise eğitim ve öğretim almalarını sağlama, iyiliğe emretme ve kötülükten sakındırma, onları her türlü pisliklerden temiz bir ev ve aile atomisferine taşımakla mümkündür.

II.DUYGUSAL HAKLAR

A. Güzel Ahlak ve Karşılıklı Saygı

Diğer insanlarla güzel ahlak çerçevesinde ilişkilerde bulunma ve başkalarına saygılı olma iyi ilişkiler içinde olmanın (muâşere bi'l-maruf) mihenk

³⁴⁰ Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, VIII/316-317.

³⁴¹ Seyyid Kutub, *Fî Zılalî'l-Kur'ân*, VI/397.

³⁴² Abdülmuhsin Tayyib, *Etyebü'l-Beyân fi't-Tefsiri'l-Kur'ân*.

taşlarındandır.³⁴³ Nitekim Kur’ân-ı Kerim’de Allah (c.c.) kocanın karısıyla iyi ilişkiler içinde olmasını şöyle tavsiye etmiştir:

...وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرِوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا.

“...Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmazsanız (biliniz ki) Allah’ın hakkınızda çok hayırlı kılacağı bir şeyden de hoşlanmamış olabilirsiniz”.³⁴⁴

Güzel ahlak İslam’da tavsiye edilen iyi sıfatlardandır. Güzel ahlaka sahip olmak demek “dayanmak, katlanmak, insanlara karşı gönlü geniş, hakka sarılmak ve batıldan uzaklaşmaktır”.³⁴⁵

Güzel ahlak ailevî ilişkilerde özellikle karı koca arasında önemli bir yer sahip olup hatta bazı rivayetlere göre insanın tüm davranışlarını etkiler. Sad b. Muaz hakkında nakledilen rivayet bunu teyid etmektedir. Hz. Peygamber’e (s.a.s.) Sad b. Muaz’ın vefat haberi verilince ashap ile beraber evine gitti. Daha sonra yalın ayak ve cüppesiz olarak cenazesini mezar kadar taşıdı. Hz. Peygamber bazen tabutun sağ tarafından bazen ise sol tarafından tutuyordu. Hz. Peygamber kazılan kabrin yanına gelince taş ve kerpiç koydu ve defin işlemi tamamlanıp üzerine toprak döktü. Kabrin üzerine düzleştirdi ve şöyle dedi: Biliyorum bu kabir yıpranır ve dağılır, ancak Allah işini sağlam ve güzel yapan kulunu sever. Mezarını toprağını düzleştirdikten sonra Sad’ın annesi: “Cennette huzur bul” dedi. Bunun üzerinde Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle dedi: “Ey Şad’ın annesi Allah işlerine böyle kesin konuşma, çünkü şu an kabir onu sıkıştırdı”. Hz. Peygamber eve dönüşte ashap O’na “Sad’ın cenazesini hazırlarken, gömerken bizzat katıldınız, ancak sonunda onun hakkında “kabir onu çok sıkıştırdı” buyurdunuz dediler. Evet, öyledir; çünkü Sad ailesine iyi davranmıyordu, güzel ahlakla muamele etmiyordu” buyurdu.³⁴⁶

Rivayet dikkatle incelendiğinde Hz. Peygamber’in Sad b. Muaz’ın cenazesindeki tutumu onun dürüst ve ailesine zulmetmeyen biri olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ancak onun tek eleştirisi Sad’ın ailesine kötü davranması ile ilgilidir.

³⁴³ Detaylı bilgi için bk. Mustaf Çağrı, “Emir Bi’l-Ma’Rûf Nehiy Ani’l-Münker”, 1995; TDV İslam Ansiklopedisi; DİA, XI/138.

³⁴⁴ Nisa, 4/19.

³⁴⁵ Ansari, *Tecilye Ahlak-e-İslami Dar Sure-e- Hüccerat*, s.11.

³⁴⁶ İbn Babeveyh, *İlelü’ş-Şerâ’i*, I/360.

İslam insan olarak karı koca eşit bir konumda görür ve arasında bu açıdan herhangi bir fark görmemektedir. Kur'ân'da tüm insanların onurlu ve şerefli olduğundan bahsedilir³⁴⁷. Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur:

لَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا.

“Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık”.³⁴⁸

Karşılıklı saygı ilkesi insanî ilkelerdendir. İnsanlıktan nasibini alanlar bu ilkeye riayet ederek başkalarına saygılı olur. İhanet etmekten uzak durur. Karı koca da yaşamları boyunca bu ilkeyi bağlı kalabilmeleri için karşılıklı saygıya riayet etmeleri gerekir.³⁴⁹ “Onlarla iyi geçinin”³⁵⁰ ayetinin umumundan erkeğin kadına saygı göstermesine daha fazla vurgu yapılmıştır.

Bir rivayette Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

ما أكرمهن إلا كريم ولا أهانهن إلا لئيم.

“Kadınlara ancak şerefli (kerim) insanlar saygı gösterir ve ikramda bulunur ve onlara ancak aşağılık insanlar ihanet eder”.³⁵¹

Allame Tabâtabâî iyi ilişkiler içinde olma ilkesini İslam özgü olarak görmüyor. Ona göre geleneğe sahip tüm toplumlar bu ilke az çok bulunur. O *el-Mizân* adlı tefsirinde şöyle der: “İslam toplumdan sapkınlığı (inhirafı) yok etmek istediği için iyi ilişkiler içinde bulunma (muâşere bi'l-maruf) ilkesini hâkim kılmıştır. Bir yönüyle kadın ve erkeğin toplumsal hürriyetine sebep olan şey ilişkiler içinde

³⁴⁷ İbn Babeveyh, a.g.e.

³⁴⁸ İsrâ, 17/70.

³⁴⁹ Detaylı bilgi için bk. Mustaf Çağrı, “Emir Bi'l-Ma'Rûf Nehiy Ani'l-Münker”, 1995; İslam Ansiklopedisi; *DİA*, XI/138.

³⁵⁰ Nisa, 4/19.

³⁵¹ Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, VI/371.

bulunma (muâşere bi'l-maruf) ilkesi ve fertlere saygı duymadır; çünkü insanoğlu yapısı gereği düşünce ve irade sahibi olup kendi tercihini yapmada serbesttir".³⁵²

Tefsir-i Numune'de belirtildiğine göre ilgili ayette (Nisa, 4/19) kadınlara iyi davranma ve uygun insanî tutumda bulunma emredilmiş ve onlarla iyi geçinin denilmiştir.³⁵³

Zuhaylî ayetteki (Nisa, 4/19) "maruf" kavramını "güzel söz, güzel davranış ve tavır, nafaka ve gecelemede insafli olma" şeklinde açıklamıştır. Tüm bunlar kadınla iyi ilişkiler içinde bulunma kapsamına girer; çünkü kadın duygusal yönü daha baskındır. Kadın erkeğe davrandığı şekilde kendisine davranılmasını ister. Zuhaylî konuyla ilgili Hz. Peygamber'in şöyle bir hadisini nakletmiştir:

خَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِأَهْلِهِ وَأَنَا خَيْرُكُمْ لِأَهْلِي.

"Sizin hayırlınız, ailesine karşı hayırlı olanınızdır. Ben ailesine karşı iyi davranma bakımından sizin en hayırlınızım".³⁵⁴

Zuhaylî bu hadis naklederek Hz. Peygamber'in tüm insanlar için örnek olduğuna³⁵⁵ vurgu yapmıştır. "Onlarla iyi geçinin"³⁵⁶ ayeti Zuhaylî'ye göre Cahiliyye dönemindeki kadınlara yönelik kötü muameleyi reddetmek için inmiştir. İslam ümmeti Hz. Peygamber'i örnek alarak eşlerine iyi davranmalı ve güzel ahlakla muamelede bulunmalıdırlar.³⁵⁷

Seyyid Kutub konuyla ilgili şunları söylemiştir: "İslam erkeklerin kadınlarla iyi geçinmelerini ve edepli bir şekilde davranmalarını, saygı çerçevesinde hayatlarını sürdürmelerini vacip kılmıştır. Bu davranış biçimini hatta koca eşinden memnun olmadığı ve ondan sevmediği zamanlarda da korumasını istemiştir".³⁵⁸

³⁵²Tabâtabaî, *el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'ân*, IV/256.

³⁵³MekârimŞirâzî, *Tefsir-i Numune*, III/404.

³⁵⁴Tirmizî, *Menakıb*, 85 (Hadis no: 3895).

³⁵⁵ Hz. Peygamber'in örnekliliği Kur'an-ı Kerim'de (Ahzab, 33/21) şöyle yer almıştır: "Andolsun, Allah'ın Resûlünde sizin için; Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır".

³⁵⁶ Nisa, 4/19.

³⁵⁷ Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, IV/302-303.

³⁵⁸ Seyyid Kutub, *Fî Zilali'l-Kur'ân*, II/27.

Bütün müfessirler bu konuda güzel söz söyleme, iyi davranma, nafaka ve gecelemede insafli olma ve edepli bir şekilde davranma, saygı çerçevesinde hayatlarını sürdürmeleri gerektiğine vurgu yapmıştır.

B. Karşılıklı Sevgi

Karı kocanın birbirine sevgi, aşk ve ilgi duyması Allah'ın karı kocaya verdiği nimetlerdendir. Nitekim Allah (c.c.) Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur:

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ.

*“Kaynaşmanız için size kendinizden (cinsinizden) eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun (varlığının) delillerindedir. Doğrusu bunda, iyi düşünen bir kavim için ibretler vardır”.*³⁵⁹

Karı kocanın birbirini sevmesi, âşık olması ve ilgi duyması aile temelini sağlamlığı için son derece önemlidir. Nitekim Allah Resûlü şöyle buyurmuştur: *“Kişinin karısına seviyorum demesi sonsuza dek onun kalbinden çıkmaz”.*³⁶⁰ Koca karısını en çok sevdiği bir varlık haline getirirse, karı da kocasının hayattaki mutluluğu için çalışır ve karı kocanın bu çabası karşılıklı mutluluğu beraberinde getirerek ailenin temelini sağlamlaşmasına etkili olur.³⁶¹

Kadınlar ve erkekler arasındaki bağlılığın kaynağını çoğu batılı ekoller cinsel içgüdü olarak açıklıyorlar. Hâlbuki Kur'ân-ı Kerim erkekler ve kadınlar arasındaki bağlılığın her ikisinin vücudunda bulunan rahmet ve meveddet (sevgi)'ten kaynaklandığını *“aranızda sevgi ve merhamet var etmesi”*³⁶² şeklinde açıklamıştır.

Meveddet kelimesi vüd kelimesinden gelir, vüd “isteyerek, arzu ederek sevmek” demektir.³⁶³ Rahmet ifadesi Ragıb İsfehânî ve diğer Arap diltelerince belirttiğine göre hayır, iyilik ve birbirine fayda sağlama amacıyla sevmektir.³⁶⁴ Diğer bir ifadeyle rahmet acıma, sevme ve şefkatin tecellisi olup hayır, iyilik ve birbirine

³⁵⁹ Rum, 30/21.

³⁶⁰ Hür el-Amulî, *Vesailü 'ş-Şîa*, XX/23, Hadis no: 9.

³⁶¹ Cavkar, ” *Hukuk ve Vezâif-ı Mutakabil-e- Zan ve Şavhir Ahlaki, Fıkhi ve Hukuki*”, s.90.

³⁶² Rum, 30/21.

³⁶³ Ragıb İsfehânî, *el-Müfredat fi Garibu'l-Kur'ân*, s. 860.

³⁶⁴ Ragıb İsfehânî, *el-Müfredat fi Garibu'l-Kur'ân*, s. 860.

fayda sağlama amacıyla gerçekleşir.³⁶⁵ Bu yüzden Allah Kur’ân’da eşlerin ilişkisini azgın ve hırslı iki hayvan ilişkisi olarak değil fedakâr ve hayırhah iki dostun ilişkisi olarak tavsif etmiştir.³⁶⁶ Tefsirlerde de karı kocanın karşılıklı sevgisi yukarıda zikredilen ayete (Rum, 30/21) dayandırılarak verilmiştir.

Tabâtabâî meveddet kelimesini etkisi pratikte var olan bir mahabbet (sevgi) olduğunu her ikisi arasındaki nispetin huzu (خضوع) ve hüşü (خشوع) arasındaki ilişkiye benzetmiştir; çünkü huzu (خضوع) pratikte etkisi mevcut olan hüşü (خشوع)’dür. Ancak hüşü (خشوع) ise insanın kalbinde meydana gelen azamet ve heybetin etkisidir.³⁶⁷

Tabâtabâî rahmet ile ilgili şunları söylemiştir: “Rahmet kemalden yoksun ve eksikliğin giderilmesine ihtiyaç duyan bir mahrumun mahrumiyetini görek insanın içinde meydana gelen bir etkidir. Arif olan kimseyi mahrum olan mahrumiyetten kurtarmaya ve eksikliklerini gidermeye mecbur bırakır”. Hayatta karı koca bir sorunla ve eksiklikle karşılaştığında bunların giderilmesinde merhamete ihtiyaç duyar.³⁶⁸

Mekârim Şirâzî şöyle demiştir: “Meveddet genelde karşılıklı olur, ama rahmet tek yönlü olup fedakârlık ister; çünkü bir toplumun bekası için bazen karşılıklı hizmetlere ihtiyaç duyulur ki bu meveddetten kaynaklanır. Bazen ise karşılıksız ve fedakârlık esasına dayalı hizmetler yapılır ki buna rahmet denir”.³⁶⁹

Zuhaylî bu ayeti (Rum, 30/21) Allah’ın rahmetine delalet eden kudretinin alametlerinden olduğunu söylemiştir. Allah kadın ve erkek arasında meveddet, rahmet ve ünsiyet meydana gelmesi için kadın erkeğin cisminden yaratmıştır. Bu ünsiyet ve karşılıklı sevgi ve mahabbet düzenli ve güçlü temele dayanan ailenin devamına neden olur.³⁷⁰

³⁶⁵ Kıraatî, *Tefsir-i Nur*, VII/189

³⁶⁶ Vehbe Zühaylî, *Fıkh-ı Hanvade Der Cehan-ı Muasır*, s.115

³⁶⁷ Tabâtabâî, *el-Mizan fi Tefsiri’l-Kur’ân*, XVI/166.

³⁶⁸ Tabâtabâî, *el-Mizan fi Tefsiri’l-Kur’ân*, XVI/166.

³⁶⁹ Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, XVI/414.

³⁷⁰ Zuhaylî, *et-Tefsirü’l-Munîr*, XXI/69.

Bazı tefsirlerde karı koca arasındaki meveddeti gençlik dönemine özgü ve rahmetin ise yaşlılık zamanına ait bir duygu olduğu belirtilmiştir.³⁷¹

Şiiler meveddet, hüşû ve rahmeti Allah'ın rahmeti anlamışlardır; ama burada meveddet'ten maksat karı koca arasında karşılıklı sevgi ve saygı demektir. Hayata bir sorun ve eksiklikle karşılaştığında bunların giderilmesinde merhamete ihtiyaç duyarlar. Sünniler Allah karı koca arasında meveddet, rahmet ve ünsiyet için kadını erkekten yaratmıştır. Bu ünsiyet ve karşılıklı sevgi ve mahabbet düzenli ve güçlü temele dayandığında ailenin devamına neden olur.

Şüphesiz eşlerin birbirini sevmesi, aralarındaki aşk, muhabbet, sevgi ve ilgi hukukî bir mesele değildir. Ancak bunlara riayet etme diğer hakların gözetimine temel oluşturduğu için çok etkili ahlakî haklardan sayabiliriz. Bu sebeple biz tezimizde bu konuyu karı kocanın karşılıklı hakları arasında incelemiş bulunmaktayız.

C. Sırları Saklamak ve Onuru Korumak

Aile tüm fertlerinin belirli hak, imtiyaz ve tercihleri olan bir düzendir. Saygınlık ve aile işlerini koruma karşılıklı hakların gözetimine bağlıdır. Aile fertleri tarafından eğer aileye saygı gösterilirse diğer kimseler de ailenin saygınlığına hürmetsizlik yapma hakkını kendilerinde bulamazlar. Ailede ilişkilerin bozulmasına neden olan en önemli faktörlerden biri aile içi sırları başkalarına açıklamaktır.³⁷² Karı kocanın dayanışma içinde olmaları için birbirlerinin sırlarını aile dışına çıkarmamaları gerekir³⁷³. Şüphesiz eşin sırrını faş etmek olumsuz sonuçlara neden olabilir.

Kur'ân-ı Kerim karı kocayı birbirinin elbisesi olarak şöyle tanımlamıştır:

هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ.

“Onlar, size örtüdürler, siz de onlara örtüsünüz”³⁷⁴.

³⁷¹ Reşidüddin Mebidi, *Keşfü'l-esrar ve Uddetü'l-Ebrar*, VII/446.

³⁷² Vehbe Zühaylı, *Fıkh-ı Hanvade Der Cehan-ı Muasır*, s.115

³⁷³ Kıraatî, *Tefsir-i Nur*, VII/195

³⁷⁴ Bakara, 2/187.

Elbisenin özelliği bedenın zahirî ayıplarını örtmektir. Eşlerin da birbirlerinin ayıplarını örtmeleri gerekir. Birbirinin sırları faş etme her iki tarafının şerefının zedelenmesine, zamanla ailenin temelının zarar görmesine ve ailenin parçalanmasına neden olur.³⁷⁵ Kur'ân-ı Kerim'de sırları saklama, şerefe ve onuru koruma kadınlardan istenmiştir. Bazı rivayetlerde ise kocanın sırlarını saklama kariya özgü görevler arasında sayılmıştır. Kur'ân-ı Kerim'de naşize kadının zıddı olan itaatkar kadının özellikleri anlatılırken “*gaybı korurlar*”³⁷⁶ (حافظات للغيب) denilmiştir. “*Gaybı korurlar*”³⁷⁷ (حافظات للغيب) ayeti kadının kocasını sırlarını faş etmeme olarak tefsir etmişlerdir. Yani hiçbir şekilde kocanın sırları faş edilmemelidir; çünkü sırları açığa vurmaya kocanın güveni sarsılır ve koca hiçbir zaman aile ortamında içini dökmez ve karısıyla istişare etme cüretinde bulunmaz; çünkü artık karısının sırdaşlığına güvenmemektedir.³⁷⁸

Tabâtabâî “*Onlar, size örtüdürler, siz de onlara örtüsünü*”³⁷⁹ ayetine istinaden bu iki cümlenin istiare kabilinden olduğunu söylemiştir; çünkü karı koca birbirini hayâsızlık ve ahlaksızlık yapmaktan alıkoyar. Karı koca birbirine elbise gibidir. Birbirlerini kötülükten korurlar. Karı koca birbirini günaha girmesini de engeller. Karı koca sanki bir örtü gibi birbirinin ayıplarını örter.³⁸⁰

Seyyid Kutub elbisenin örtme ve koruma gibi bir özelliği olduğunu, dolayısıyla karı kocanın da birbirlerini koruyup örtmesi gerekir. İslam dini bu insanî olguyu olduğu gibi ve tüm içsel ve dışsal gerçekleriyle kabul etmiştir.³⁸¹

Eşlerin birbirini elbisesi ve örtüsü gibidir. Birbirlerini kötülükten korur ve günaha girmekten de engeller ve sırlarını da saklar.

D. Birbirine Zarar Vermemek

Aile konusunda hâkim olan ilke ve prensiplerden biri de iyi ilişkiler içinde bulunma ve birbirine zarar vermeme (la darar) ilkesidir. Önceki bölümde eşlerin

³⁷⁵ Cavkar , “*Hukuk ve Vezâif-ı-Mutakabil-e- Zan ve Şavhir Ahlaki, Fikhi ve Hukuki*”,s.102.

³⁷⁶ Nisa, 4/34.

³⁷⁷ Nisa, 4/34.

³⁷⁸ Cavkar ,” *Hukuk ve Vezâif-ı-Mutakabil-e- Zan ve Şavhir Ahlaki, Fikhi ve Hukuk*”i, s. 100.

³⁷⁹ Bakara, 2/187.

³⁸⁰ Tabâtabâî, *el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'ân*, II/44.

³⁸¹ Seyyid Kutub, *Fî Zilali'l-Kur'ân*, II/60.

karşılıklı haklarıyla ilgili Kur'ân'da geçen bazı ilkeler başlığı altına bu konuya değinmiştik.

İyi ilişkiler içinde olma ilkesiyle her iki tarafın zarar görmesinin önüne geçilmiş olur. Eğer iyi ilişkiler içinde olma ve iyi davranma ilkesi herkes tarafından bilinip benimsenirse kimse bir diğerine zarar veremez.³⁸²

Kur'ân boşanma bahsinde iki tarafın kavgalı olduğu veya bir tarafın diğerine küskün olduğu ve sürekli anlaşmazlıkların meydana geldiği durumda bile iki tarafı iyiliğe davet eder. Hatta boşama hakkı elinde olan erkeğe boşanma aşamasında eşine zarar vermeden bunu yapmasını ve davranış ve tutumlarına dikkat etmesi gerektiğini tavsiye etmiştir.³⁸³ Nitekim Allah Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur:

وَإِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ.

“Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit ya onları iyilikle tutun yahut iyilikle bırakın”.³⁸⁴

Yani eğer evliliğe devam etmek istiyorsanız veya bunun imkânsız olduğunu düşünüp ayrılmaya karar verirsiniz dahi eşinize eziyet etmeden, zarar vermeden, intikam duygularıyla hareket etmeden bunu yapın demektir.³⁸⁵

Ayetin devamında “*fakat haksızlık ederek ve zarar vermek için onları nikâh altında tutmayı*”³⁸⁶ buyrularak kısaca kadına nikâh altında tutularak zarar verilmemesi vurgulanmıştır.³⁸⁷ Ayette Cahiliye döneminde koca tarafından kadınlara yapılan eziyet ve intikama dayanan düşüncelere işaret edilmiştir. Ancak İslam böyle bir düşünceye sahip olmaya şiddetli bir şekilde karşı çıkıyor. Daha ilginç olanı ise kocanın bu tutumunun “*kim bunu yaparsa nefesine zulmetmiştir*” lafzıyla zulüm olduğu belirtilmiştir. Yani kadınlara zulmetmek sadece onlara zulüm değil insanın kendisine de zulümdür; çünkü ilk olarak, eziyet ve haksızlık amacıyla kadına rücu etmek hiçbir huzur getirmeyeceği gibi hayat her iki taraf için yakıcı bir cehenneme dönüşür. İkincisi, İslam'da kadın ve erkek yaratılış bakımından aynı cisimdendir; bu

³⁸² Vehbe Zühaylı, *Fıkh-ı Hanvade Der Cehan-ı Muasır*, s.333

³⁸³ Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, II/178

³⁸⁴ Bakara, 2/231.

³⁸⁵ Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, II/178; Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, I/604

³⁸⁶ Bakara, 2/231.

³⁸⁷ Mevdudi, *Tefhimü'l-Kuran*, I/182

nedence kadının haklarını çiğneme bizzat erkeğin kedisine zulüm demektir. Üçüncüsü, erkekler zulmederek Allah'ın azabına hazırlanıyor, bu erkeğin kendi nefesine yaptığı en büyük zulümdür.³⁸⁸

Bu ve buna benzer ayetlerin açıklamalarından kadın ve erkeğin haklarından biri de birbirine zarar vermemektir. Özellikle erkeğe aile reisi olduğu için eşine zulmetmemesi vurgulanmıştır.³⁸⁹

Müfessirler “*Fakat haksızlık ederek ve zarar vermek için onları nikâh altında tutmayın*”³⁹⁰ ayetinin tefsirinde karı kocanın birbirine zarar vermesinin evliliğin hikmetine uymayan bir fiil olarak nitelendirmişler ve bundan kaçınılmasını bildirilmiştir.

Tabâtabâi ilgili ayetin (Bakara, 2/231) zarar vermek için kadını tutma ve boşamamayı yasakladığını, bunun sonucunda hayatta mutluluğun tamamlanmasının amaçlandığını, mutluluğun ise karı kocanın huzur içinde yaşamasıyla ve birbirinin içgüdüsel ihtiyaçlarını gidermekle meydana geleceğini açıklamıştır. Ayette geçen *imsak* boşanmadan sonra kocanın karısına kin ve nefretten uzak samimi bir şekilde dönmesidir. Sevgi ve samimiyetle dönmekle nefretle dönmek arasında çok fark vardır. Bu yüzden eşine zarar vermek için ona dönen kendine zulmetmiştir. Aynı şekilde Allah'ın kendisine iletmiş fitrat ve dosdoğru yoldan sapmıştır.³⁹¹

Tabâtabâi açıklamalarına göre evliliğin hikmeti eşlerin huzur ve mutluluğa ermesidir. Bu sebeple kimsenin birbirinin huzuruna zarar verme hakkı yoktur. Ayrılırken bile sakın ve tartışmalardan uzak bir şekilde bunu yapmak gerekir. Bu yüzden kocaya karısını iyilik nikâh altında tutma ve güzellikle boşaması tavsiye edilmiştir.³⁹²

Mekârim Şirâzi de şöyle demiştir: “Kadınları iddet sürelerini uzatarak veya nafakayı kısıtlayarak zarar vermeyin ve zulmetmeyin. Kim böyle yaparsa kendine zulmetmiş ve kendine ilahî azaba atmıştır.”³⁹³

³⁸⁸ Mekârim Şirâzi, *Tefsir-i Numune*, XVI/414.

³⁸⁹ Daha fazla bilgi almak için Bu tezin 20.sayfaya bakabilirsiniz.

³⁹⁰ Bakara, 2/231.

³⁹¹ Tabâtabâi, *el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'ân*, II/236.

³⁹² Tabâtabâi, *el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'ân*, II/236.

³⁹³ Mekârim Şirâzi, *Tefsir-i Numune*, II/213.

Burada Mekârim Şirâzî kadının hakkına zulmetmenin ilahî azabı beraberinde getireceğine vurgu yapmıştır; çünkü ona göre kocanın karısına zulmettiğinde bir hak kaybına sebep olur. Evlilikte karşılıklı haklardan biri ise birbirine zarar vermemektir. Zarar verildiğinde haksızlık yapılmış olur ki, haksızlık ilahî azabı gerektirir. Aksi takdirde bu karı kocanın haklarından sayılmaz ve hak kaybı da ilahî azabı gerektirmezdi.³⁹⁴

Zuhaylî başkasına zarar vermeyi Allah'ın hadlerinden (sınırlarından) saymıştır. Kim Allah'ın sınırlarını çiğnerse Allah ayetleriyle alay etmiş olur. Allah ayetleriyle alay edenlerin sonu hüsrandır. Karı koca da Cahiliyle dönemi birtakım adetlerinden uzak durarak karşılıklı sevgi ve saygı çerçevesinde hayatlarını sürdürmeleri gerekir.³⁹⁵

Seyyid Kutub ilgili ayetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: “Kadınların hakları hiçbir şekilde çiğnenmemelidir. Boşanma zamanında bile eziyet edilmemeli, fide talep edilmemeli ve karının yeniden evlenmesine engel olmamalıdır”.³⁹⁶

Eşlerin hiçbir zaman birbirine zarar vermemeli ne de iddet zamanında ne de boşanma zamanında. Bütün müfessirlere göre evlilikte karşılıklı haklardan biri ise birbirine zarar vermemektir.

III. CİNSEL HAKLAR

A. Cinsel Konularda Eşlerin Hakları

İslam'da karı kocanın cinsel ilişkisiyle ilgili ilahî takva ekseninde yer alan bazı adap ve ahkâm vardır. Karı kocanın birbirinden cinsel anlamda faydalanmaları için bazı hakları vardır. Bunun temelinde cinsel ilişki vardır.³⁹⁷ Burada önce karı kocanın cinsel ilişki hakkı ilkesi üzerinde durulacak. Daha sonra karı kocanın cinsel ilişkide gözetmeleri gereken karşılıklı hakları inceleyeceğiz.

³⁹⁴Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, II/213.

³⁹⁵Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, II/352.

³⁹⁶Seyyid Kutub, *Fi Zilali'l-Kur'ân*, I/384.

³⁹⁷Vehbe Zühaylî, *Fıkh-ı Hanvade Der Cehan-ı Muasır*, s.122.

1. Cinsel İlişki ve Neslin Devam Etmesi

Evlilikten sonra karı kocanın cinsel ihtiyaçlarını gidermeleri için meşru kılınan haklardan biri cinsel ilişki hakkıdır. Cinsel ilişki karı kocanın ortak haklarından ki, ihtiyaç halinde iki taraf birbirini tatmin etmesi gerekir.³⁹⁸ Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur:

نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ فَأَتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ.

“Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl dilerse öyle varın”.³⁹⁹

Bu ayet İslamî hükümler çerçevesinde erkeğin karısından istediği zaman istediği şekilde cinsel anlamda faydalanmayı serbest bırakmıştır. Kadının cinsel hakları ile alakalı olarak erkeğin dört aydan daha fazla cinsel ilişkiden uzak duramayacağı hususu getirilmiştir.⁴⁰⁰ Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur:

لِّلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِن نِّسَائِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَإِن فَاءُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ.

“Eşlerine yaklaşmamağa yemin edenler için dört ay bekleme süresi vardır. Eğer (bu süre içinde) dönerlerse şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir”.⁴⁰¹

Bu ayette karının kocasıyla cinsel birliktelik hakkının en az dört ayda bir olarak vurgulanmıştır. Kocanın velev ki, dört ayda bir birleşiyorsa buna riayet etmesi gerekir.⁴⁰² Böylece cinsel birlikteliğin karı koca için inkâr edilemez bir hak olduğunu söyleyebiliriz.

Tefsirlerde de bu hakka farklı şekillerde işaret edilmiştir. Cinsel haktan hareketle her iki taraf için neslin bekası hakkına da değinmişlerdir.

Tabâtabâî“kadınlarınız sizin için bir tarladır”⁴⁰³ ayetinin tefsirinde şunları söylemiştir: Kadınlar toplumda tarla ile uğraşan bir insan tarlaya benzer. Tarla hayatın bekası ve tohumların yok olmaması için önemli olduğu gibi kadınlar da

³⁹⁸ Nasrullah Stanikzay, *Kamus-e-İstilahati Hukuki*, s.210.

³⁹⁹ Bakara, 2/223.

⁴⁰⁰ Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, I/560

⁴⁰¹ Bakara, 2/226.

⁴⁰² Mevdudî, *Tefhimü'l-Kuran*, I/176.

⁴⁰³ Bakara, 2/223.

neslin bekası için önem arz etmektedir. Yani kadınlar olmayınca insan toplumları da yok olup gider. Allah erkeğin doğasını kadına meyilli olarak yaratarak her ikisi arasında meveddet ve rahmeti meydana getirmiştir. Kadın erkeğin birbirine meyli ve bağılılığı neslin devamının bir vesilesi sayılmıştır. Bu sebeple kocaların karılarıyla cinsel ilişkileri herhangi bir zaman ve mekânla sınırlandırılmamıştır. Ancak vaciplerin terkini gerektirecek ve ihmalinin caiz olmadığı durumlarda cinsel ilişkinin sınırlandırılmasına gidilmiştir.⁴⁰⁴

İ'lâ kelimesi kocanın karısıyla cinsel ilişkiye girmeyeceği hususunda yemin etmesine denir. Cahiliyye döneminde bazı erkekler eşlerini zor durumda bırakmakta, psikolojik olarak baskı yapmaktaydılar. Bu ayet bu tarz davranış içinde olanlara dört ay süre vermiştir. Bu süre zarfında ya evliliğe devam ederler veya eşlerini boşarlar. Dört aylık bu süre erkeğin gayri meşru yeminine saygı amacıyla değildir. Bunu amacı normal şartlarda erkeğin dört aydan fazla eşiyle cinsel ilişkiden uzak durma hakkının olmadığını anlatmak içindir.⁴⁰⁵

Kur'an-ı Kerim Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur:

...لَا تُضَارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَالِدِهِ...

“Hiçbir anne, çocuğu sebebiyle, hiçbir baba da çocuğu yüzünden zarara uğratılmamalıdır”.⁴⁰⁶

Bu ayet birkaç ihtimal göz önünde bulundurularak tefsir edilmiştir. Onlardan birincisi, kadın hamilelik korkusu, sütünün azalma ihtimali ki, emzirdiği çocuğunun beslenememe sekteye uğraması endişelerinde dolayı kocasıyla cinsel ilişkiye girmekten kaçınmamalıdır. Eğer kaçınırsa kocasına zarar vermiş olur. Koca da aynı şekilde eşinin emzirdiği çocuğunu bahane ederek cinsel ilişkiye girmekten kaçınmamalıdır.⁴⁰⁷

Binaenaleyh her iki taraf birbirinden cinsel ilişki hakkını gasp etmemelidir. Nitekim İmam Bakır ve İmam Sadık'dan nakledilen bir rivayette şöyledir: “hiçbir

⁴⁰⁴Tabâtabâî, *el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'ân*, II/236.

⁴⁰⁵Kıraatî, *Tefsir-i Nur*, I/351.

⁴⁰⁶Bakara, 2/233.

⁴⁰⁷Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, V/611.

anne, çocuğu sebebiyle zarar görmemeli ibaresinde koca karısının hamile kalacağından, emzirdiği çocuğun beslenmesinin risk altına gireceğinden endişe ederek cinsel ilişkiye girmekten kaçınmamalıdır, hiçbir baba da çocuğu yüzünden zarara uğratılmamalıdır ibaresinde ise kadının hamilelik korkusundan cinsel ilişkiden kaçınıp kocasına zarar vermemelidir buyrulmuştur⁴⁰⁸.

Bu bakış açısı cinsel hakların üzerinde durulmayacak ve kolaylıkla feragat edilebilecek haklardan olmadığını göstermektedir; çünkü sevgi ve aşkı açığa vurmanın yollarından biri hatta sevgi ve aşkla pek alakadar olmayan kişiler için de cinsel ilişkidir. Bu karı koca arasında sevginin artmasına ailede huzurun hâkim olmasına neden olur.

Zuhaylî de cinsel hakkın karının haklarından olduğunu, koca cinsel ilişkiye girmemeye yemin etmesinin dört aya kadar geçerli olduğunu, sonrası için kocanın ya güzellikle ayrılma yoluna gideceğini veya evliliğe devam edeceğini söylemiştir. Zuhaylî devamından i'lâ'nın uzun süre (dört aydan fazla) devam etmesinin imkânsız ve Allah'ın razı olmadığı davranışlardan olduğunu, bunun kadına zarar verme ve haklarından bir hakkın çiğnemesi olarak açıklamıştır.⁴⁰⁹

2. Cinsel İlişki Sırasında Sağlığa Dikkat Edilmesi ve Eziyet Edilmeme

Eşlerin cinsel haklarını ayetler ışığında açıkladıktan sonra, cinsel ilişki sırasında uyulması gereken bazı hususlar tefsirine yer verilen ayetlerden istinbat edilmiştir. Cinsel ilişkide gözetilmesi gereken ve Kur'ân-ı Kerim'in vurguladığı önemli hususlardan biri cinsel sağlıktır. Yani karı kocanın cinsel birlikteliği her ikisi ve toplum için hastalıkların ortaya çıkmasına, rahatsızlıkların baş göstermesine ve pisliklerin ortaya çıkmasına neden olmamalıdır.⁴¹⁰ Nitekim Allah Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur:

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذَى فَأَعْتَرِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهَرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ.

⁴⁰⁸ Arusî Huveyzî, *Tefsiru Nuri's-Sakaleyn*, I/227; Tabersî, *Mecme'u'l-Beyan*, II/587.

⁴⁰⁹ Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, I/558.

⁴¹⁰ Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, II/137; Tabâtabaî, *el-Mizan fî Tefsiri'l-Kur'ân*, IV/345; Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, I/58.

“Sana kadınların ay halini sorarlar. De ki: O, bir rahatsızlıktır. Bu sebeple ay halinde olan kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şunu iyi bilin ki, Allah tövbe edenleri de sever, temizlenenleri de sever”.⁴¹¹

Ayette kadın adetli iken kocanın cinsel ilişkiye girmesi yasaklanarak temizlendikten sonra cinsel ilişkiye müsaade edilmiştir. Hayız kanı Kur’ân-ı Kerim’de eza⁴¹² (eziyet, rahatsızlık, kirlilik) olarak tanımlanarak kadınlarla ay halinde cinsel ilişkiye girmenin yasak olma hükmünün hikmeti açıklanmıştır. Bu durumda kadınla cinsel ilişkiye girmek iğrenç olmasının yanında birçok zararı da vardır ki, günümüz tıp da bunu ispatlamıştır. Kadın ve erkeğin kısır kalma ihtimali, mikropların rahatça bir arada toplanıp sebep olduğu ürolojik hastalıklar (sifiliz, belsoğukluğu), cinsel organların iltihaplanması, kirli kanın erkeğin cinsel organına girmesi vs. gibi hastalıklar tıp kitaplarında tespit edilen hastalıklardandır. Bu sebeple tıp doktorları adetli kadınlarla cinsel ilişkiye girmeyi yasaklamışlardır.⁴¹³

Yukarıda zikredilen hususlar incelendiğinde şöyle bir sonuca varılır: Cinsel sağlığa riayet etme, adet halinde kadınla cinsel ilişkiye girmeme karı kocanın karşılıklı haklarındandır. Bu durumda cinsel ilişkiye girildiğinde hem iki tarafın hastalanmasına, iki tarafın cinsel ilişkiden nefret etmesine, hem de hayızlı kadının eziyet edilmesine sebep olur. Bu sebeple taraflardan biri de böyle bir durumda cinsel ilişkiyi teklif ederse diğer bunu reddetmelidir. Hatta kadının her zaman itaat ettiği kocasına hayızlı olduğu durumlarda itaat etme zorunluluğu yoktur.

Tabâtabâî’ye göre Kur’ân’ın hayız halindeki kadınla cinsel ilişkiye girmenin eziyet olarak nitelendirmesi zarar anlamıyla da uyumludur. Bu nedenle eza kavramını tefsirinde şunları söylemiştir: “Hayızlı kadınla cinsel ilişkiye girmek zarar (vermek)dır; çünkü tıp doktorları kadının tabiatı gereği hayız halinde rahimi temizleme ve hamileliğe hazırlanmayla meşguldür. Bu durumdaki kadınla cinsel

⁴¹¹ Bakara, 2/222.

⁴¹² Bakara, 2/222.

⁴¹³ Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, II/138.

ilişki kadının vücudundaki bu düzeni bozar. Sonuç itibariyle kadının hamileliğine (rahmine) zarar verir”.⁴¹⁴

Tüm bu nedenlerden dolayı kadınla adetli olduğu günlerde cinsel ilişkiye izin verilmemiştir. Şeriat açısından da haram sayılmıştır.

Hayızlı kadınlar cinsel ilişki hakkında Yahudilikte katı kurallar varken, Hıristiyanlıkta durum böyle olmayıp herhangi bir hüküm yoktur. Tevratla hayızlı kadınla ilgili şu hükümler dikkat çekicidir: “Adet gördüğü için kan kaybeden kadın yedi gün kirli sayılacak. Ona dokunan da akşama kadar kirli sayılacak. Adet gördüğü günlerde kadının üzerinde yattığı ya da oturduğu her şey kirli sayılacaktır. Kim kadının yatağına dokunursa, giysilerini yıkayacak, yıkanacak, akşama kadar kirli sayılacaktır. Kim kadının üzerine oturduğu herhangi bir şeye dokunursa, o da giysilerini yıkayacak, yıkanacak, akşama kadar kirli sayılacaktır. Kadının yatağındaki veya oturduğu şeyin üzerindeki herhangi bir eşyaya dokunan herkes akşama kadar kirli sayılacaktır. Adet gören kadının kirliliği onunla yatan adama da bulaşır. Adam yedi gün kirli kalır ve yattığı her yatak kirli sayılır. Eğer bir kadının âdet günleri dışında uzun süreli bir kanaması varsa, ya da kanaması âdet günlerinden sonra da devam ediyorsa, kanaması olduğu sürece âdet günlerinde olduğu gibi kirli sayılır.”⁴¹⁵

Tevrat’ta geçen bu katı hükümler karşında Hıristiyanlıkta adetli kadınla cinsel ilişki yasaklanmamıştır. Ancak İslam orta yolu tutarak kadının adetli günlerinde sadece cinsel ilişkiyi yasaklamıştır. Cinsel ilişki dışındaki diğer eylemler hususunda herhangi bir yasak getirmemiştir.

Kadın adetli günlerde fiziksel açıdan cinsel ilişkiye hazırlıklı olmayıp psikolojik olarak da uygun bir durumda olmaz. Aynı şekilde adet günlerinde kadının rahmi hayızlı kanı boşaltmaya çalışırken spermi kabul edecek bir durumda değildir.⁴¹⁶

⁴¹⁴Tabâtabâî, *el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'ân*, II/208.

⁴¹⁵Kıraatî, *Tefsir-i Nur*, I/345; Tevrat, Levililer, 15/19-25.

⁴¹⁶Kıraatî, *Tefsir-i Nur*, I/345-346.

Rivayetlere göre adetli günlerdeki cinsel ilişkiden hamilelik meydana gelirse ileride doğacak çocuk hem fiziksel hem de psikolojik olarak sorunlu olacaktır.⁴¹⁷

Zuhaylî de kadınlar adetli haldeyken cinsel ilişkinin sağlık ve şerî açıdan sorunlu olduğunu söylemiştir. Adetli halde göbük ve bacaklardan cinsel anlamda istimnanın cumhura göre haram olduğunu belirtmiştir. Sağlık açısından ise tıp şeriatın buyruğunu onaylamıştır. Tıp doktorları adetli kadınla cinsel ilişkiye girmenin kadının rahminde ağrılara neden olacağı, iltihaplanma ve kanamaya yol açacağı, erkek ve kadını kısırlaştıracağı kanaatinde dirler.⁴¹⁸

Binaenaleyh “*bu sebeple ay halinde olan kadınlardan uzak durun*” ayetinin hükmünden şeriatın cinsel ilişkiyi meşru kıldığı yerden istimtaı haram kıldığı sonucuna ulaşmaktayız.

Burada anlatılanlardan hareketle kötü sağlık sorunlara sebep olması nedeniyle adet günlerinde hem tıp hem de şeriat açısından cinsel ilişkiden uzak durulması gerekir. Muhtemel haramlığın hikmeti de sağlık sorunlarında yatmaktadır. Kadın ve erkek adet günlerinde bir taraftan cinsel ilişki talebi gelirse diğer taraf bunu kabul etmeyebilir.

B. Kadının Zina Suçuyla İtham Edildiği Durumlarda Karı Kocanın Hakları

İslam’da Kur’ânî hükümler bazen karı koca arasındaki şiddetli geçimsizlik ve anlaşmazlıkların çözümü için her iki tarafa bazı haklar tanımıştır. Karı koca arasındaki çözümlenemeyen anlaşmazlıklar arasında zina ile suçlanma ve izinsiz evden çıkma vardır. Bu durumda karı kocaya beraber yaşamaları için bazı belirli hakları meşru kılmıştır ki, taraflardan her biri anlaşmazlıkların ispatı ve reddedilmesi için delil getirmekle yükümlüdür.

1. Liân Hakkı

Karısının zina ettiğini ispat edemeyen, mahkemenin kabul ettiği delili getiremeyen, karısıyla yaşamayı imkânsız hale gelen kocaya lian hakkı tanınmıştır.

⁴¹⁷Hür el-Amulî, *Vesailü’ş-Şîa*, II/568; Arusî Huveyzî, *Tefsiru Nuri’s-Sakaleyn*, I/178; Kıraatî, *Tefsir-i Nur*, I/346.

⁴¹⁸Zuhaylî, *et-Tefsirü’l-Munîr*, II/266.

Bu hak ağır bir suçlama ile kocanın karısından boşanmasını ve ahirette çok büyük bir sorumluluk almasını beraberinde getirir. Kadın için de zina suçlamasından kendisini aklamaları için lian hakkı tanınmıştır. Kadın kocası tarafından zina ile suçlandığında kendi temize çıkaracak bir delili yoksa lian hakkından yararlanarak zina haddinin tatbik edilmesinden kurtulmuş olur.⁴¹⁹

Kur’ân-ı Kerim erkeğe (karısını iffetsiz bir eylemde bulunduğu, yabancı bir erkekle ilişkiye girdiğini ve zina suçunu işlediğine kanaat getirdiğinde) kazif haddinden⁴²⁰ kurtulması için lanetleşmeye gitme hakkını vermiştir. Kadına da bu iftiradan kurtulmak ve zina haddinin uygulanmasının önüne geçmek için lian hakkı verilmiştir.⁴²¹ Nitekim Allah (c.c.) Kur’ân-ı Kerim’de şöyle buyurmuştur:

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُن لَّهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ. وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ.

“Eşlerine zina isnat edip de kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince, onların her birinin şahitliği; kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair, Allah adına dört defa yemin ederek şahitlik etmesi, beşinci defada da; eğer yalancılardan ise, Allah’ın lanetinin kendi üzerine olmasını ifade etmesiyle yerine gelir”⁴²².

Kadının lian hakkı Kur’ân’da şöyle geçmektedir:

وَيَذَرُهَا الْعَذَابُ إِنْ تَشْهَدُ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ. وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ.

“Kocasının yalancılardan olduğuna dair Allah’ı dört defa şahit getirmesi (Allah adına yemin etmesi), beşinci defada da eğer kocası doğru söyleyenlerden ise Allah’ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesi, kadından cezayı kaldırır”⁴²³.

Tabâtabâî’ye göre lianın kadın ve erkek tarafından uygulanması her iki tarafın boşanmasıyla sonuçlanır.⁴²⁴

⁴¹⁹ Detaylı bilgi için bk. Mehmet Akif Aydın; “Lian”; DİA; 2003, TDV, 27/172.

⁴²⁰ 80 değnek cezası.

⁴²¹ Detaylı bilgi için bk. Mehmet Akif Aydın; “Lian”; DİA; 2003, TDV, 27/172.

⁴²² Nur, 24/6-7.

⁴²³ Nur, 24/8-9.

⁴²⁴ Tabâtabâî, *el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur’ân*, XV/118.

Kıraâtî ayetin nüzul sebebi ile ilgili şöyle bir rivayet nakleder: Hilâl b. Ümeyye Resûl-i Ekrem (sav)'in huzuruna gelerek, karısının zina ettiğini Allaha yemin ederek doğru söylediğini beyan eder. Hz. Peygamber (a.s.) bu durumdan rahatsız oldu. Hz. Peygamber'in ashâbı da bu duruma şaşırarak: “Bu adam karısının zina ettiğini görmüş ispat edemediği için kazif haddi kendisine uygulanacaktır” dediler. Bunun üzerine ayet nazil olmuştur.⁴²⁵

Zuhaylî ayrılma ve boşanmanın sebebini böyle durumlarda liana bağlar ve karı kocaya uygulanacak ağır hükümlerin önüne geçilmesi için lanetleşme yaparlar der.⁴²⁶

Seyyid Kutub yukarıda zikredilen ayetlerden karı kocaya yönelik şu dört hükmün çıkarılabildiğini dile getirmiştir:

Birincisi: Talak kipine ihtiyaç duymadan karı koca derhal birbirinden ayrılmış olur.

İkincisi: Lanetleşen karı koca ebediyen birbirine haram hale gelirler. Yani kocanın rücu etmesi ile yeniden evlenmeleri imkânsızdır.

Üçüncüsü: Erkek kazif haddinin ve kadın zina haddinin kendisine uygulanmasından kurtulmuş olur. Eğer taraflardan erkek lanetleşmeye yanaşmazsa kazif haddi kendisine uygulanır. Kadın lanetleşmeden kaçınırsa kendisine zina haddi uygulanır.

Dördüncüsü: Böyle bir durumda dünyaya gelen çocuğun nesebi babaya ait değildir. Çocuğun nesebi anneden sabit olur.⁴²⁷

Mekârim Şîrâzî'nin tefsirinde Seyyid Kutub'un tefsirindeki ifadelerin benzeri geçtiği için burada bu görüşleri vermeden zikretmekle yetineceğiz.⁴²⁸

Her iki grup müfessir lianın sonucunun boşanma olduğu kanaatindedirler.

⁴²⁵Kıraâtî, *Tefsir-i Nur*, VIII/149.

⁴²⁶Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, XVIII/157.

⁴²⁷Seyyid Kutub, *Fî Zılali'l-Kur'ân*, IV/779.

⁴²⁸Mekârim Şîrâzî, *Tefsir-i Numune*, XIV/409.

2. Evden Kovma

Evlilik hükümleriyle ilgili İslam'ın üzerinde durduğu konulardan biri de erkeğin kadına karşı mesken ve nafaka hakkı hususunda yükümlülüklerini yerine getirmesidir. Kocanın karısını evinden kovma hakkı yoktur. Hatta iddet süresinde de bu hüküm geçerlidir.⁴²⁹ Nitekim Allah (c.c.) Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا.

“Ey peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik halinde) boşayın ve iddeti sayın. Rabbiniz olan Allah'a karşı gelmekten sakının. Apaçık bir hayâsızlık yapmaları dışında onları (bekleme süresince) evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıksınlar. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, şüphesiz kendine zulmetmiş olur. Bilemezsin, olur ki Allah, sonra yeni bir durum ortaya çıkarır”.⁴³⁰

Yani kadınları boşadığınızda iddet süresinde onları evlerinizden çıkarmayın, onlar da çıksınlar denilmiştir. Kadınları evden çıkarmama hükmü “apaçık bir hayâsızlık yapmaları” durumunda ortadan kalkar. Bu durumda erkek kadını evden kovabilir.⁴³¹

Tabâtabâî'ye göre kocanın kadın ahlaksızlık (*fahişe*) yaptığında onu evden kovabilme hakkının zina, sövgü ve ev halkını eziyet ettiği durumlarda mümkün olduğunu ifade etmiştir.⁴³²

Âlimler ayette geçen *fahişe* kavramının anlamı hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bazılarına göre zina demektir. İbn Abbas gibi birtakım müfessirler ağzı bozukluk, ev halkına şiddet uygulama demektir. İmam Rıza'dan nakledilen bir rivayete göre *fahişe* kadının kocasının ailesine kötü davranma, eziyet etme ve onlara sövme demektir.⁴³³

⁴²⁹ Vehbe Zühaylî, *Fıkh-ı Hanvade Der Cehan-ı Muasır*, s.109

⁴³⁰ Talak, 65/1.

⁴³¹ Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, XXIV/224; Tabâtabâî, *el-Mizan fî Tefsiri'l-Kur'ân*, XIX/532; Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, XIV/649.

⁴³² Tabâtabâî, *el-Mizan fî Tefsiri'l-Kur'ân*, XIX/525.

⁴³³ Mevdudî, *Tefhimü'l-Kuran*, VI/359.

Tefsir-i Numune'de belirtildiğine göre ayette “kadınları evlerinden kovmayın ve onlar da iddet süresinde evden çıkmasınlar. Ama bazen ahlaksızlık yapan kadını boşanmadan sonra evden tutmak dayanılmaz bir hal alır. Örneğin geçimsizlik, huysuzluk, kocasıyla sataşma, kocasının yakınlarıyla tartışma yaşandığı durumlarda kadının evde kalması problemlere neden olur. İmamlardan nakledilen birçok rivayette de bu anlam yer almıştır”.⁴³⁴

Mekârim Şirâzî'nin vurguladığına göre ayette geçen *fahişe* kavramı iffetsizlik anlamına da gelir. İmam Sadık'tan nakledilen bir rivayette evden çıkarmanın hadd cezasını uygulamak için olduğu belirtilmiştir. Her iki anlamın beraber düşünülmesi de mümkündür.⁴³⁵

Zuhaylî Şîî müfessirler gibi boşanmış kadının kocasının evinde iddet günlerinde kalması gerektiğini, kendisinin çıkması veya kocasının evden çıkarmasının haram olduğunu belirtmiştir.⁴³⁶

Zuhaylî konuyla ilgili Hanefî ve Şafîî fakihlerin görüşlerini belirterek kadının iddet süresinde kocasının evinde kalıp çıkmamasının bir hak olduğu kanaatindedir. Erkeğin kadını evden kovabilmesinin sadece apaçık ahlaksızlık yapmasına bağlamıştır. Ayette geçen *fahişe* ifadesini ise zina, nüşûz veya kadının kötü sözlü, ev halkını eziyet etmesi olarak açıklamıştır. Bu durumda erkeğin kadını evden çıkarma hakkı olduğunu söylemiştir.⁴³⁷

Seyyid Kutub *Fî Zilali'l-Kur'ân*'da boşanmış kadının iddeti bitinceye kadar kendi evinde yani kocanın evinde kalması onun bir görevidir. İddet süresinde kadın evden çıkmaz ve evden kovulmamalıdır. Ancak kadın zina suçunu işlediyse, çekilemeyen bir geçimsizlik içindeyse veya ev halkı ile anlaşamıyorsa evden çıkarılır.⁴³⁸

Şii müfessirlere göre kadınları evlerinden kovmak yasaktır. İddeti bitene kadar evden çıkarılmazlar. Ama bazen ahlaksızlık yapan kadını boşanmadan sonra evde tutmak dayanılmaz bir hale gelebilir.

⁴³⁴ Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, XXIV/234.

⁴³⁵ Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, XXIV/235.

⁴³⁶ Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, XXVIII/268.

⁴³⁷ Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, XXVIII/268.

⁴³⁸ Seyyid Kutub, *Fî Zilali'l-Kur'ân*, IV/779.

Sünnilere göre kadını iddet süresinde evden çıkarmamak ve kocasının evinde kalması bir haktır. Ancak kadın apaçık bir ahlaksızlık yaptıysa, çekilmeyen bir geçimsizlik içindeyseler veya ev halkı ile anlaşamıyorsa evden çıkarılır.

IV. ORTAK EKONOMİK HAKLAR

Tarihte eskiden kadına yönelik yapılan zulümlerden biri de malî haklardan mahrum bırakılmasıdır. Kadın İslam'dan önce sadece ekonomik haklardan mahrum olmayıp aynı zamanda kendileri de bir nesne gibi başkalarında elindeydi.⁴³⁹ Miras ve mehir hakları olmadığı gibi alın teriyle kazandıkları da kendilerine ait değildi. Bu yanlış inanış ve ayrımcılık yanlısı kültür İslam'ın doğuşundan asırlar sonrasına kadar çoğu İslam ülkelerinde mevcuttu ve kadınların ekonomik haklara erişmesine engeldi.⁴⁴⁰ İslam davetinin başlamasından itibaren kadına yönelik olumsuz izlenim ve hurafeler kaldırılmış ve kadının gerçek siması ortaya çıkarılarak çokça ekonomik hak tanınmış ve bağımsız mülkiyet esası getirilmiştir.⁴⁴¹

Kadının ekonomik hakları evlenmeden önceki dönemine ait olmayıp evlilikten sonra kocasını himayesi altında iken de bağımsız mali tasarruflara sahiptir.⁴⁴² Kur'an-ı Kerim'de erkeğin mali hakları yanında kadının da mali hakları anlatılmıştır. Bu haklar bazen karı koca arasında ortaktır bazen ise kadına özgü hakları oluşturur.

A. Karı ve Kocanın Ortak Ekonomik Hakları

1. Çalışmanın Karşılığı(Kazanç)

Kur'an'da hem erkek hem de kadının mülk edinme hakların biri çalıştığıının karşılığı (kesb)dır. Sözlüklerde kesb rızık talebi, toplamak ve kâr elde etmek şeklinde açıklanmıştır.⁴⁴³

Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur:

⁴³⁹Mevdudi , *Tefhimü'l-Kuran*, I/330.

⁴⁴⁰ Vehbe Zühaylı, *Fıkh-ı Hanvade Der Cehan-ı Muasır*, s.128.

⁴⁴¹ Cavkar , “*Hukuk ve Vezâif-ı-Mutakabil-e- Zan ve Şavhir Ahlaki, Fıkhi ve Hukuk*”i, s.80.

⁴⁴² Detaylı bilgi için bk, Celal Erbey, “Nafaka”, *DİA*, İstanbul, 2006, TDV, XXXII/282.

⁴⁴³Alama al Mustafavi, *Et-Tahkik fi-l Kelimat'l- Kuran'l Kerim*, Mustafavi Yayınları, Tehran, H.Q, 1393/1973, 1.b, X/57.

وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا كَتَبْنَا لِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِمَّا كَتَبْنَا
وَاسْأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا.

“Allah’ın sizi, birbirinizden üstün kıldığı şeyleri (başkasında olup da sizde olmayanı) hasretle arzu etmeyin. Erkeklerin de kazandıklarından nasipleri var, kadınların da kazandıklarından nasipleri var. Allah’tan lütfünü isteyin; şüphesiz Allah her şeyi bilmektedir”⁴⁴⁴.

Ayette yer alan *iktisab* kavramı maddî çaba ve uğraş anlamında tefsir edilmiştir. Ayrıca rical (erkekler) ve nisa (kadınlar) lam harfî ile kullanılmıştır ki, bu mülkiyete delalet eder.⁴⁴⁵ Binaenaleyh ayete şöyle anlam verebiliriz: “Kadın ve erkeğin her birinin ticaret ve tarım gibi gelirlere sahip olma hakları var ve bu açıdan kadın ve erkek birbirinden farklı değildir. Kadın da erkek gibi kendi çabası ve çalışmasıyla ya da mehir, irs ve nafaka sebebiyle mal sahibi olabilir”⁴⁴⁶.

Ragıb Isfehanî ayette geçen *iktesebu* (اكتسبوا) kelimesini dikkate alarak *kesb* ve *iktisab* kavramlarının farklı olduğunu söylemiştir. Ona göre *iktisab* insanın kendisine özgü ve kendisinin kullanmak üzere elde ettiği kazanca denir. *Kesb* ise hem kendisinin kullanımı için hem de başkalarının istifadesi için elde edilen şeye denir.⁴⁴⁷

Böylece *kesb* kelimesinin *iktisab* kelimesinden daha genel olduğu söylenebilir. Bu anlam dikkate alındığında kadın ve erkek kazandıkları üzerinde bağımsız bir şekilde tasarruf hakkına sahiptir.⁴⁴⁸

Bu ayetten anlaşıldığı üzere kadın ve erkeğin her birinin elde ettiği, ister *kesb* gibi iradî, isterse *miras*, *mehir* vs. gibi iradî olmayan ve kişinin kendine özgü kullanım hakkı olan kazançlarda olsun bağımsız tasarruf hakkı vardır.⁴⁴⁹

Tabâtabâî’ye göre kişinin çalışıp kazandıkları kendisine aittir. Allah kullarına zulmetmek istemez. Buradan *iktisab*’ın bir tür kendi özgü mülkiyet olduğu anlaşılır.

⁴⁴⁴ Nisa, 4/32.

⁴⁴⁵ Murtaza Mutahari, *Nizam-e-hukuke Zen der İslam*, Nasim Muther Kütüphane Sitesi, ts, s.221

⁴⁴⁶ Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, III/310; Tabâtabâî, *el-Mizan fi Tefsiri’l-Kur’ân*, IV/345.

Zuhaylî, *et-Tefsirü’l-Munîr*, II/504.

⁴⁴⁷ Ragıb el-İsfahanî, *el-Müfredat fi Garibi’l-Kur’ân*, s. 431.

⁴⁴⁸ Murtaza Mutahari, a.g.e.

⁴⁴⁹ Detaylı bilgi için bk, Celal Erbey, *Nafaka*, DİA, İstanbul, 2006, TDV, XXXII/282.

Kişiye özel hak ister meslek ve iktisab gibi iradî olsun veya gayri iradî olsun mal sahip olma vasfını taşımaktadır. Herkes kesb ettiği (kazandığı) şeyden yararlanır. İstifade ettiği şeyler ise iktisabı (çalışması) ile olur.⁴⁵⁰

İmam Sadık'tan ayetin tefsiri sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: “Kişi başkalarının çocuk ve eşine gözü olmamalıdır. Allah'tan istemelidir.⁴⁵¹ Kadın ve erkek kazandıkları hususunda eşit bir şekilde maliktir”.⁴⁵²

Zuhaylî ayetteki kelimelerin anlamlarını dikkate alarak yaptığı tefsirinde “erkekler için cihad (çalışmaları) sebebiyle kazandıkları kendilerinde aittir. Kadınlar kocalarına itaatleri ve namuslarını korudukları için elde ettikleri (ecir) kendilerindedir”.⁴⁵³

Görüldüğü üzere kadınları kazandıkları maddî değil manevî kazanç olarak tanımlanmıştır. Bu ise kadının kocasına itaati ve iffetini koruması sebebiyle mümkündür. Zuhaylî ayetin tefsirinde şunları eklemiştir:

“Erkekler ve kadınlar çalıştıklarının meyvelerini elde edeceklerdir. Allah (c.c.) erkekler ve kadınlara buldukları konum gereğın kesb hususunda genişlik ve darlık vermiştir. Erkekler kendilerine özgü işlerden elde ettiklerine malik olurlar. Kadınlar buna ortak değildir. Kadınlara özel olan kazançlarda ise erkek için bir olmayıp ortak da değildir. Yani amelden elde edilen sevap kadın ve erkeğın doğasına uygundur”.⁴⁵⁴

Zuhaylî'nin ayetin tefsirinde belirttikleri incelendiğında kadınların kazandıklarının maddî değil, kocalarına bağılılığı sebebiyle manevî ecir ve sevap olduğu anlaşılmaktadır. Kadınların mülkiyet hakkı, çalışıp elde ettiği mallara temas edilmemiştir. Görüldüğü üzere Zuhaylî kadınların elde ettiklerinin ahiret hayatı ile ilgili bir kazanç olduğuna vurgu yapmıştır.

⁴⁵⁰Tabâtabâî, *el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'ân*, IV/337.

⁴⁵¹Hür el-Amulî, *Vesailü's-Şîa*, XII/241; Kıraatî, *Tefsir-i Nur*, II/279.

⁴⁵²Kıraatî, *Tefsir-i Nur*, II/280.

⁴⁵³Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, V/42.

⁴⁵⁴Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, V/42.

Mekârim Şirâzî *Tefsir-i Numune*'de ayetin tefsirini Tabâtabâî gibi yaptığı için burada nakletmeden zikretmekle yetineceğiz.⁴⁵⁵

Seyyid Kutub şöyle demiştir: “Bu ayet İslam toplumundaki malî ilişkilerin bir bölümünü içine almakta olup Müslümanların nasıl birbirleriyle ilişki içinde olmaları gerektiğini ve kadınların erkekler gibi kazandıkları hususunda hakları olduğunu, her birinin kendi hakkı çerçevesinde mallarından yararlanma hakları olduğunu bildirmektedir.”⁴⁵⁶

Yukarıda zikredilen ayetle ilgili Şîî ve Sünnî tefsirlerdeki görüşleri karşılaştırdığımızda bazı farklılıkların olduğu görülmektedir. Ehl-i Sünnet kadının mallarında tasarruf ve çalışması için izinle ilgili bazı sınırlamalar getirmiştir. Hatta bazı fakihler aşağıdaki ayetlere istinaden *süfêha*'nın kadınlar olduğunu, böylece kadınların malları konusunda tasarruftan mahrum oldukları kanaatindedir.⁴⁵⁷

İlgili ayetlerde Allah şöyle buyurmuştur:

وَأْتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِينًا مَرِيئًا.

“Kadınlara mehirlerini (bir görev olarak) gönül hoşluğuyla verin. Eğer kendi istekleriyle o mehrin bir kısmını size bağışarlarsa, onu da afiyetle yiyin”.⁴⁵⁸

وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا.

“Allah'ın, sizin için geçim kaynağı yaptığı mallarınızı akli ermezlere vermeyin. O mallarla onları besleyin, giydirin ve onlara güzel söz söyleyin”.⁴⁵⁹

2. Miras

Cahiliye Arapları döneminde, miras savaş zamanında eli silah tutan, savaş meydanında hazır bulunan, düşmanla savaşabilen, kendi kabilesini koruyabilen kimselerin malıydı. Bu kültüre göre ölünün malları ailenin erkeklerine uzan akraba

⁴⁵⁵ Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, III/462.

⁴⁵⁶ Seyyid Kutub, *Fî Zılali'l-Kur'ân*, II/52.

⁴⁵⁷ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fi Teribi's-Şerâi*, VIII/288.

⁴⁵⁸ Nisa, 4/4.

⁴⁵⁹ Nisa, 4/5.

bile olsa paylaştırılırdı. Çünkü sadece erkekler bu vasıflara sahiptiler. Sonuç itibariyle kadınlar ve çocuklar mirastan mahrum idiler.⁴⁶⁰

Böyle bir ortamda Kur'ân kesin bir dille kadın ve erkeği müstakil cümlelerde erkeğin miras hakkı olduğu gibi kadının da miras hakkı olduğundan bahsetmiştir. Nisa suresinde⁴⁶¹ kadınlar miras hakkı (للنساء) şeklinde ve erkeğin miras hakkını (للرجال) olarak verilmiştir. Yani miristen kalan maldan kadın hissesini alır ve tasarruf hakkına kendisine aittir. Sonuç itibariyle Kur'ân-ı Kerim kadınları erkekler gibi miras hakkına sahip olduklarını kabul etmiş Cahiliye döneminde haksız uygulamayı tamamen kaldırarak malik olduğunu bildirmiştir.⁴⁶² Bazı ayetlerde kadın ve erkeğin mirastan paylarını da belirlemiştir. Nitekim Allah şöyle buyurmuştur:

وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمْ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَنَّ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوَصِّينَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَلَهُنَّ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَتُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ.

“Eğer çocukları yoksa karılarınızın geriye bıraktıklarının yarısı sizindir. Eğer çocukları varsa, bıraktıklarının dörtte biri sizindir. (Bu paylaşırma, ölen karılarınızın) yaptıkları vasiyetlerin yerine getirilmesi yahut borçlarının ödenmesinden sonradır. Eğer sizin çocuğunuz yoksa bıraktığınızın dörtte biri onlarındır. Eğer çocuğunuz varsa bıraktığınızın sekizde biri onlarındır”.⁴⁶³

Bu ayetten anlaşıldığı üzere erkek ve kadının ekonomik kazanca sahip oldukları durumlardan biri mirastan pay almalarıdır. Kadın ve erkek şeriatla belirlenen payları nispetinde hak sahibi olurlar ve miras malına istedikleri şekilde tasarruf hakları vardır.

Diğer bir ayette Allah kadın ve erkeğin ayrı ayrı mirasçı olduklarını şöyle buyurmuştur:

لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا.

⁴⁶⁰ Detaylı bilgi için Emine Öztürk, “ Kuranın Kadına Bakışı ve İslam Tarihinde Kadının Sosyal Statüsüne Genel bir Bakış”, Harkani Dergesi, Sayı no, 2,2014, 17.

⁴⁶¹ Nisa, 4/5.

⁴⁶² Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, III/303; Mevdudi, *Tefhimü'l-Kuran*, I/331.

⁴⁶³ Nisa, 4/12.

“*Ana, baba ve akrabaların (miras olarak) bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır. Ana, baba ve akrabaların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır. Allah, bırakılanın azından da çoğundan da bunları farz kılınmış birer hisse olarak belirlemiştir*”.⁴⁶⁴

Tabâtabâî’ye göre “*ana, baba ve akrabaların (miras olarak) bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır*” ayeti bir küllî kaide mesabesindedir. Bu hüküm herhangi bir kayıtlı mukayyet olmayıp tüm erkekleri kapsar. Aynı şekilde kadınlar için “*ana, baba ve akrabaların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır*” hükmü de bir önceki hüküm gibi âmdir, mutlak ve tüm kadınları kapsar. Ayette “*ana, baba ve akrabaların bıraktıklarından*” ifadesinin tekrar edilmesi kadının tıpkı erkek gibi mirastan payı olduğunu açık ve sarıh lafızlarla belirtmek içindir. Böylece bunda herhangi bir şüphe bırakmak istememiştir.⁴⁶⁵

Kıraatî zikredilen ayetin tefsirinde “*Kadınlar da erkekler gibi mirastan hakları vardır. Din kadınların haklarını korumuştur*” demiştir.⁴⁶⁶

Mekârim Şirâzî öncelikle ilgili ayetin nüzul sebebini hakkında “*Cahiliye döneminde kadınların mirastan mahrum idiler, ayet bu yanlış uygulamayı kaldırmak için indirildi*” demiştir. Bazılarına göre Cahiliye Arapları eli mızrak tutan, mal ve namusu savunabilen kimseleri mirasçı yaparlardı. Bu yüzden Allah mallarla hükmü ölümünden sonra bağlamıştır.⁴⁶⁷

Mekârim Şirâzî bundan sonra ayetin tefsirine geçer ve şöyle der: “*Allah bu ayetle mirası kadın ve erkek için vacip kılmıştır. Kadınlar mirastan menedildiği durumlarda erkekler de mirastan menedilir*”.⁴⁶⁸

Zuhaylî de ayetin tefsirinde mirasçı olma ilkesinin bu ayetle getirildiğini, erkek ve kadın arasında bu konuda herhangi bir fark olmadığını açıklamıştır.⁴⁶⁹

Seyyid Kutub ilgili ayetin tefsirinde şunları söylemiştir: “*Cahiliyye döneminde Araplar kızları mirasçı olarak kabul etmiyorlardı. Çocuklar da genelde*

⁴⁶⁴ Nisa, 4/7.

⁴⁶⁵ Tabâtabâî, *el-Mizan fî Tefsiri'l-Kur'ân*, IV/200.

⁴⁶⁶ Kıraatî, *Tefsir-i Nur*, I/354.

⁴⁶⁷ Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, III/348.

⁴⁶⁸ Mekârim Şirâzî, *Tefsir-i Numune*, III/348.

⁴⁶⁹ Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, II/504.

mirastan az bir miktar dışında başka bir hakka sahip değillerdi. İslam'ın gelmesiyle hem kadınlar hem erkekler hem de çocuklar mirastan hisse sahibi oldular ve hisseleri belirlendi".⁴⁷⁰

Tüm bu anlatılanlardan mirasçı olma ilkesi kadınlar için de ekonomik haklardan bir hak olarak tanınmıştır. Bazıları miras meseleleri ile ilgili bilgi sahibi olmadıkları için Kur'ân-ı Kerim'de yer alan miras ayetlerine bazı eleştiriler getirmişlerdir. Eleştiri yapanlar "Kur'ân-ı Kerim'de kadınlara haksızlık yapılarak erkeklerin aldığı miras payının yarısı kadınlara öngörülmüştür" derler. Hâlbuki İslam'ın miras sistemini dikkatle incelediğimizde kadınlar için 3 hisse (farz) konusunda erkeklerin mirastan aldığı payın yarısını alırlar.⁴⁷¹ Her zaman ve her durumda erkek kadının iki katı miras almaz.

1- Bazı durumlarda kadın ve erkek mirastan eşit pay alır. Örneğin, murisin (ölen kimsenin) anne ve babası varsa her biri 1/6 alırlar. Burada baba erkek olduğu için annenin 1/6'lık payından fazla alamaz.

2- Bazı durumlarda kadın mirasta erkekten az pay alır. Örneğin kız çocuğunun erkek çocuktan az pay alması gibi.

3- Kadının erkekten fazla pay aldığı durumlar da vardır. Örneğin murisin baba ve kızıdan başka mirasçısı yoksa bu durumda babanın mirastan payı 1/6'dır. Kızın payı ise 1/6'dan fazladır.⁴⁷²

Mirasta erkeğin kadından fazla pay aldığı durumlarda İslam bazı deliller ve hikmetlerden dolayı bunu meşru kılmıştır. Örneğin, erkeğin aile ve toplumda nafaka, mehir, akidenin diyeti, cihada katılma ve mükellef olduğu sosyal ödemeleri yapma gibi malî sorumlulukları vardır. Bu nedenle erkeğin mirasta kadından daha fazla paya sahip olması adaletin gözetildiği anlamına gelir. Diğer taraftan erkeğin malî harcamaları kadına yöneliktir. Bu harcamalardan en fazla istifade eden de kadındır.⁴⁷³

⁴⁷⁰ Seyyid Kutub, *Fî Zılali'l-Kur'ân*, I/894.

⁴⁷¹ Kiraatî, *Tefsir-i Nur*, II/24.

⁴⁷² Murtaza Mutahari, *Nizam-e-Hukuke Zen der İslam*, Nasim Muther Kütüphane Sitesi, ts, s.122.

⁴⁷³ Kiraatî, *Tefsir-i Nur*, II/283; Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, III/51.

B. Kadının Ekonomik Hakları

Bir önceki sayfalarda kadın ve erkeğin ortaklaşa sahip oldukları haklarına değindik. Çalışmanın karşılığı ve mirası kadın ve erkeğin eşit bir şekilde sahip oldukları haklardan olduğunu belirttik.

Burada ise sadece kadınlara mahsus Kur'ân'ın tanıdığı bazı ekonomik hakları anlatmaya çalışacağız.

1. Nafaka Hakkı

Ortak bir yaşam olan meydana getiren evlilik akdi ve ailenin kurulmasıyla eşlerin her birinin aile yönetiminde birtakım görevleri vardır. Karı kocanın sorumluluklarının farklı olması onların fitrattan gelen fiziksel ve psikolojik farklılıkları sebebiyledir. Ayrıca karı kocanın her birinin aile içi hak ve sorumlulukları belirlenmiştir.⁴⁷⁴

İslam erkeğin fiziksel gücü ve bazı diğer nedenlerden dolayı ailenin geçimi ve yönetimi sorumluluğunu erkeğe yüklemiştir. Erkek uygun işlerde çalışıp gerekli ekonomik faaliyetleri yapıp eş ve çocuklarının ihtiyaçlarını temin etmekle yükümlüdür. Yani kadının kocası üzerinde nafaka hakkı vardır.⁴⁷⁵ Kocanın nafaka ödeme görevi İslam hukukunda sabit ve kesin ilkelerden olup kadının nafakayı talep etme hakkı vardır. Koca belli bir müddet karısının nafakasını ödemezse bu meblağ onun zimmetinde borç sayılır.⁴⁷⁶

Daha önceki sayfalarda da anlattığımız üzere nafaka kadının hakkıdır. Kadına kocasına itaat ettiği ve evlilik görevlerini yerine getirdiği sürece bu hakka sahip olur.

Rivayetlerde çokça üzerinde durulan nafaka ise kadının örfte belirlenen mesken, giyim, gıda, ev eşyası, sağlık masrafları vs. şeylerden oluşur. Hatta bazı fikhî meselelerde yer aldığı üzere eğer karı koca nafakanın ödemesinde nakit para, gıda ve giyimin nakit bedeli üzerinde anlaşılırsa, karı da anlaşılan bedeli alırsa ona malik olur. Böylece kocanın da nafaka borcu sakıt olur. Ama taraflardan hiçbiri bir diğerini nafakayı nakit para olarak ödenmesi konusunda mecbur bırakamaz. Kadının

⁴⁷⁴ Murtaza Mutahari, a.g.e, s.125.

⁴⁷⁵ Vehbe Zühaylı, *Fıkh-ı Hanvade Der Cehan-ı Muasır*, s.123.

⁴⁷⁶ Detaylı bilgi için bk, Celal Erbey, *Nafaka*, DİA, İstanbul, 2006, TDV, XXXII/282.

tasarruf yaparak nafaka bedelini biriktirdiğinde bu meblağ ona ait olur. Koca yaptığı nafaka ödemelerden hiçbir şeyi geri alma hakkı yoktur.⁴⁷⁷ Kur’ân-ı Kerim’de kadının nafaka hakkıyla ilgili bazı ayetler mevcuttur. Onlardan bazıları şöyledir:

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ.

“Allah’ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur”.⁴⁷⁸

أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَارُوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ وَإِنْ كُنَّ أَوْلَاتٍ حَمَلٍ فَانْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ.

“Onları (iddetleri süresince) gücünüz nispetinde, oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun. Onları sıkıntıya sokmak için kendilerine zarar vermeye kalkışmayın. Eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin. Sizin için (çocuğu) emzirirlerse (emzirme) ücretlerini de verin ve aranızda uygun bir şekilde anlaşın. Eğer anlayamazsanız, çocuğu baba hesabına başka bir kadın emzirecektir”.⁴⁷⁹

لِيُنْفِقَ ذُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهِ وَمَنْ قَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا.

“Eli geniş olan, elinin genişliğine göre nafaka versin. Rızkı dar olan da, Allah’ın ona verdiğiinden (o ölçüde) harcasın. Allah bir kimseyi ancak kendine verdiği ile yükümlü kılar. Allah bir güçlükten sonra bir kolaylık yaratacaktır”.⁴⁸⁰

Yukarıda zikredilen ayetlerde erkek kavvam olarak tanımlanmıştır. Kavvam ise kadının ihtiyaçlarını gideren, yönetici ve koruyucusudur. Erkeğin kavvam olması kadının hacr altında olduğu anlamına gelmez. Koca yönetici ve koruyucu olduğu için ailesinin nafakasını ödemekle yükümlüdür. Karı da ailesinden bir fert olduğu için koca onun nafakasından da sorumludur. Hatta eğer karı boşanmış olsa bile iddet

⁴⁷⁷ Humeynî, *Tahrirü'l-Vesile*, II/318 (14. mesele).

⁴⁷⁸ Nisa, 4/34.

⁴⁷⁹ Talak, 65/ 6.

⁴⁸⁰ Talak, 65/ 7.

günlerinde nafakasını talep etme hakkına sahiptir. Ancak karının nüshûzu durumunda böyle değildir.⁴⁸¹

Şîî ve Sünnî tefsirlerde erkekler kavvam olduğu için kadınların nafakası ödemeleri vaciptir. Bu konuyu daha önce erkeğin kavvam olması başlığını ele aldığımızda anlatmış ve Sünnî, Şîî müfessirlerin farklı görüşlerini aktarmıştık.

Sonuç itibariyle kadınların ekonomik olarak faydalandıkları haklarında biri kocalarından aldıkları nafakalardır.

2. Mehir Hakkı

Ailevî ilişkilerin sağlanması için uygulanan çok eski geleneklerden biri ise evlilik sırasında kadına mehir hakkı tanımaktır. Yani mehir erkeğin kadına verdiği ve hibe ettiği mallardır. İslam da kadına mehir hakkı tanımış ve bazı kurallar koymuştur.⁴⁸² Maalesef Batı’da erkek ve kadın haklarının eşitliği adı altında fitrî ihtiyaçları gereği kadının ailevî hakları elinden alınmıştır. Bunlardan biri mehir hakkıdır ki, koca karısına bu hakkı verme hususunda kendini sorumlu hissetmiyor. Hâlbuki erkeğayri meşru işleri yapma konusunda tonlarca parayı harcayabilmektedir.⁴⁸³

Kadın İslam’ın emirleri ve fitrî esinler gereğince izzet ve saygınlığı için kendisini karşılıksız olarak erkeğe teslim etmez; çünkü kendisine mehirin ödenmesinin hikmeti ekonomik ve sosyal bir destek olarak sayılır; çünkü eğer kocası boşamak istediğinde kadın ayrı yaşamak zorunda kalırsa aldığı mehirle hayatına kimseye el uzatmadan devam edebilsin. Yani kadın mehirle en azından kendi yaşamındaki sorunlarını halledebilsin.⁴⁸⁴ Kur’ân-ı Kerim’de kadına ödenmesi gereken mehir çok güzel bir ifade ile tabir edilmiştir:

وَأْتُوا النِّسَاءَ صَدَقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَرِيئًا.

“Kadınlara mehirlerini (bir görev olarak) gönül hoşluğuyla verin. Eğer kendi istekleriyle o mehrin bir kısmını size bağışlarsa, onu da afiyetle yiyin”.⁴⁸⁵

⁴⁸¹ Detaylı bilgi için bu tezin, s.23.

⁴⁸² Murtaza Mutahari, *Nizam-e-Hukuke Zen der İslam, Nasim Muther Kütüphanesi Sitesi, ts, s.177.*

⁴⁸³ Murtaza Mutahari, a.g.e, s.180

⁴⁸⁴ Mevdudi, *Tfhimü'l-Kuran I/329; Mekârim Şirâzi, Tefsir-i Numune, III/297.*

⁴⁸⁵ Nisa, 4/4.

Kur'ân-ı Kerim'in bu ibaresinde üç önemli hususa işaret edilmiştir. Birincisi, mehir kelimesi yerine *sadaka* kelimesi dal harfinin zammesi ile kullanılmıştır. Bu kelime sıdk'tan gelir ve mehir yerine *sukak* ifadesinin kullanılması evlilikte erkeğin ilgisinin gerçek olduğunu göstermek içindir. *Keşşaf* tefsirinin yazarı ve Ragıb el-İsfehanî *el-Müfredat* adı eserinde bu konuyu temas etmişlerdir. *Sadukatihinne* yani mehir kelimesine hünne(هن)zamirinin izafe edilmesi mehrin sadece kadına ait olduğunu, kadının annesi, babasına ait bir hak olmadığını anlatmak istemiştir. Üçüncüsü, *nihle* ifadesiyle mehrin bir bağış olarak değil tam aksine bir görev ve sorumluluk olarak verilmesine vurgu vardır.⁴⁸⁶

Tabâtabâî şöyle demiştir: “Saduka (صَدَقَةٌ) ve Sadaka (صَدَقَةٌ) ve Sudak (صُدَاقٌ)” kavramları kadına verilen mehir anlamında kullanılmıştır. Nihle ise karşılığında semen (para) olmayan bir tür teberrudur. Ayette *sadukat* (صَدَقَات) kavramının hünne (هن) zamirine izafe edilmesi mehir sadece kadına ait olduğunu anlatmaktadır ki, bunu İslam getirmemiştir, bu uygulama insanlar arasında yaygın olan bir şeydi. Erkek evlenmek istediği kadına birtakım mal, para verirdi. Bazı müfessirler nihle kelimesini deyn (borç) anlamında kullanmışlardır ki, böylece mehrin erkeğin kesin borcu olduğu anlaşılır.⁴⁸⁷

Bir rivayette şöyle buyrulmuştur: Malının en iyisini üç şey için harca: Mehir, hac ve kefen. Eğer malların en iyisi mehir için harcanırsa doğacak nesiller salih olur. Çünkü Cahiliyye döneminde bazı kabilelerde mehire kızın babası el koyardı. Allah Kur'ân'da öncelikle mehrin sahibi olan kadınları (صَدَقَاتُهُنَّ أَتَوْنَ النِّسَاءَ) zikreder ve kadınlara mehrini verin denilmiştir. Ayette kadınların mehrini verin (وَأَتَوْنَ صَدَقَاتِ) (النِّسَاءِ) denilmemiştir. Böyle denilmiş olsaydı mehri kadın dışında başkası da alabilirdi.⁴⁸⁸

Zuhaylî İbn Abbas'ın görüşünü naklederek ayetteki hitabı kocalara yönelik olduğunu belirtmiştir.⁴⁸⁹

⁴⁸⁶ Murteza Mutahharî, *Nizam-i Hukukî-yi zen der İslam*, İntişarat-i Sadra, Tahran H. Ş. 1378/1999, s. 186.

⁴⁸⁷ Tabâtabâî, *el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'ân*, IV/169.

⁴⁸⁸ Kiraatî, *Tefsir-i Nur*, II/242.

⁴⁸⁹ Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Munîr*, II/482.

Seyyid Kutub şöyle demiştir: “Bu ayet kadına sarîh bir şekilde mehir hakkı olduğunu gösterir. Ayrıca ayet Cahiliyye dönemi toplumunda hakim olan bir haksızlığı anlatarak mehirin farklı şekillerde yendiğine işaret eder”.

Bu haksız uygulamalardan biri kadının mehirini kendisi dışında velisi alırdı.

Bir diğer ise, iki kimsenin velisi buldukları herhangi iki kadını, karşılıklı olarak birbirlerine mehir olmaksızın nikâhlamasıydı.

Kadının bir mal gibi satıldığı bir dönemde İslam gelmiş ve bu tarz evliliği kaldırarak mehirin sırf kadının hakkı olduğunu velisinin herhangi yetkisi olmadığını belirtmiştir.⁴⁹⁰

Tüm anlatılan görülden kadın mehir hakkı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Mehir uygulaması kadını değerini özellikle kadının manevî değerini artırır. Geleceği ile ilgili mehir iyi bir ekonomik destektir. Örneğin kadın evlilik hayatında bir hak kaybına uğrarsa bunu aldığı mehirle telafi edebilsin. Tabi ki mehir kadının fiyatı ve malî değeri değildir. Mehir erkeğin kadına evlilik hayatında sadakatini göstermektedir.

⁴⁹⁰Seyyid Kutub, *Fî Zılali'l-Kur'ân*, I/890.

SONUÇ

Tezimizi sonlandırırken burada kadın ve erkeğin karşılıklı hak ve sorumlulukları ile ilgili muasır Sünnî ve Şîf müfessirlerin görüşlerinden elde edilen sonuçları özetle vermek istiyoruz:

Aile yönetimi ile ilgili “*erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur*” (Nisa, 4/34) ayetini tefsir eden Sünnî ve Şîf müfessirlere göre ailede yönetim hakkının erkeğe verildiği sonucuna ulaşmış bulunmaktayız. Kadın ise yardımcı olarak aile yönetimde yer alır.

Erkeğin ailede yönetici olarak seçilmesinin nedenini mukayeseli olarak incelediğimizde erkeğin yaşamla ilgili sorunlar ve problemleri çözme hususunda fiziksel ve aklî bakımdan kadından daha iyi ve güçlü olduğu anlaşılmaktadır. Erkeğe bu hakkın verilmesine karşın nafaka ve mehirden sorumlu olduğu her iki grup tefsirciler tarafından vurgu yapılmıştır.

Aile yönetiminin boyutları ile ilgili müfessirlerin görüşleri çerçevesinde elde edilen aşağıdaki sonuçları zikretmek istiyoruz:

a) Kadının erkeğin isteklerine boyun eğmesi: Bu hususta karının kocasına temkini (itaati) önem arz eder. Sünnî ve Şîf müfessirlerin görüşleri çerçevesinde temkin karının kocasının huzurunda veya gıyabında Allah’ın yükümlü kıldığı görevleri yerine getirmesidir. Nüşûz ise karının itaatsizliği anlamına gelir. İlgili ayetlerin tefsirinde nüşûz daha meydana gelmeden bir takım önlemlerin alınmasına vurgu yapılmıştır. Şîf ve Sünnî müfessirler tarafından nüşûz korku ve endişesinin gelecekte gerçekleşme ihtimali, itaatsizliğin gerçekleşeceğini kesin bilme, itaatsizlik belirtilerinin ortaya çıkması ve itaatsizliğin gerçekleşeceği ile alakalı şüpheye sahip olma şeklinde yorumlanmıştır.

b) İstişare: Şîf ve Sünnî müfessirler “*Eğer ana ve baba birbiriyle görüşerek ve karşılıklı anlaşarak çocuğu memeden kesmek isterlerse, kendilerine günah yoktur*” (Bakara 2/233) ayetinin tefsirinde ailede karı kocanın istişare yapmalarına vurgu yapmış ve işleri istişare ile yürütmelerini tavsiye etmişlerdir.

Erkeğin Boşama ve Rücû Etmede Son Kararı Verme Hakkı: “*Boşama iki defadır. Bundan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir*” (Bakara, 2/229) mealindeki ayeti tefsir eden Şîf ve Sünnî müfessirler boşama ve rücu hakkının erkeğe ait olduğunu belirtmişlerdir. Yine bu müfessirlere göre her ne kadar bu hak erkeğe ait olsa erkeğin zulmetmesinin önüne geçilmesi için bazı durumlarda boşama hakkı kadına verilebilir. Yani kadının kesinlikle boşama hakkı yoktur denemez. Şîf ve Sünnî müfessirler “*Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit ya onları iyilikle tutun yahut iyilikle bırakın*” (Bakara, 2/231) ayetinin tefsirinde boşama zamanında erkeğin ahlakî kurallara bağlı kalarak hiçbir zulüm ve haksızlık yapmadan karısını iyilik ve güzellikle boşaması gerektiğine işaret etmişlerdir.

Aile yönetiminde adaletli olma: Şîf ve Sünnî müfessirler “*kadınların, yükümlülükleri kader meşru hakları vardır*” (Bakara, 2/228) ve “*haksızlık yapmaktan korkarsanız bir tane alın*” (Nisa, 4/3) ayetlerinin tefsirinde ailede adaletli olma ilkesine dikkat çekmişlerdir. Kur’an-ı Kerim’de özellikle aile reisi tarafından yapılacak adaletsizliğin kabul edilemeyecek bir zulüm olarak nitelendirilmiştir.

Karı koca karşılıklı olarak manevî haklar, duygusal haklar, cinsel haklar ve ortak ekonomik haklara sahiptir.

Manevî haklar: Çağdaş Sünnî ve Şîf tefsirciler “*Ey inananlar! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun*” (Tahrim, 66/6) ayetinin tefsiri çerçevesinde karı kocanın karşılıklı manevî haklarını birbirilerini ahlak, maneviyat ve bilinmesi farz olan dinî konularda uyardıkları ve eğitim vermeleri şeklinde özetlemişlerdir. İlgili ayete dikkat edildiğinde iyiliği emir ve kötülükten alıkoyma ilkesi ailede karı koca arasında karşılıklı bir hak olarak telakki edilmiştir.

Duygusal haklar: Karı kocanın karşılıklı duygusal hakları güzel ahlaklı olma, karşılıklı saygı ve sevgi, sırları saklama, şeref ve haysiyeti koruma, birbirine zarar vermeme şeklindedir. Bu hakları ilgili ayetlerin tefsirleri çerçevesinde ortaya çıkmıştır.

Cinsel hakları: İncelediğimiz tefsirlere göre karı koca karşılıklı cinsel haklar sahiptir. Neslin devamı için bu haklar meşru kılınmıştır. Cinsel ilişki sırasında

sağlığa dikkat etme ve eziyet etmeme ilkelerine son derece önemlidir. Kadının zina ve ahlaksızlıkla suçlandığı zamanlarda lian hakkı ve evden çıkarma gibi haklara temas edilmiştir.

Eşlerin ortak ekonomik hakları şu iki başlık altında incelenmiştir:

- a) Eşlerin ortak ekonomik hakları
- b) Karının ekonomik hakları

Günümüz Şî ve Sünnî tefsirler göre “*erkeklerin de kazandıklarından nasipleri var, kadınların da kazandıklarından nasipleri var*”⁴⁹¹ ve “*ana-babanın ve yakınların bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır; ana-babanın ve yakınların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır*”⁴⁹² ayetleri karı kocanın ayrı ayrı kazançlarının kendilerine ait olduğu, her iki tarafın bağımsız miras hakları vardır.

Yine muasır tefsirlere göre “*Allah’ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur*”⁴⁹³ ayeti kadının nafaka hakkına delalet eder. “*Kadınlara mehirlerini gönül rızası ile (cömertçe) verin*” ayeti ise kadının mehir hakkı ve erkeğin mehir yükümlüsü olduğuna delalet eder.⁴⁹⁴

Özetle ve kısaca söylemek gerekirse iki grup tefsircilerin görüşlerine göre Kur’ân-ı Kerim’de karı koca için karşılıklı haklara sahip olma ilkesi getirilmiştir. Her iki müfessir grubunun görüşleri karşılaştırıldığında fikhî ve ahkâm açısından bazı ihtilaflar mevcuttur. Ancak ayetlerin tefsiri açısından her iki müfessir grubu aynı görüşlere sahiptir.

⁴⁹¹ Nisa, 4/32.

⁴⁹² Nisa, 4/7.

⁴⁹³ Nisa, 4/34.

⁴⁹⁴ Nisa, 4/4.

BİBLİYOGRAFYA

Aclûnî, İsmail b. Muhammed (ö. 1162/1749), *Keşfü'l-hafâ ve mezi'l-ilbas* (thk. Yusuf b. Mahmud el-Hac Ahmed), Dımaşk 1421.

Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdillah eş-Şeybânî (v. 241/855), el-Müsned, I-L(1-50), Talik, Tahric ve thk. Şuayb Arnavud ve Adil Mürşid, Müessesetü'r-Risale lit-Tabati ven-Neşri vet-Tevzi, Beyrut 1416 /1995.

Akikî Bahşâyîşî, Abdurrahim, *Tabakat-ı Müfessiran-ı Şia*, nşr. Navid-i İslam, 1. bs., Kum H. Ş. 1372/1993.

Âlûsî, Seyyid Mahmud (ö. 1270/1854), *Rûhu'l-Meânî fi Tefsiri'l-Kur'âni'l-Azîm*, Daru'l-kütübi'l-İlmiyye, 1. bs., Beyrut 1415/1994.

Amid Zencânî, Abbas Ali, *Mebâni ve Revişha-yi Tefsir-i Kur'ân*, Sazman-i Çap ve İntişarat, Tahran H. Ş. 1379/2000.

Aminî, İbrahim, *Âyin-i Hemserdârî*, İntişarat-i Sazman-i Tebligat-i İslamî, Tahran ts.

Arusî Huveyzî, Abdi Ali b. Cuma, *Tefsiru Nuri's-Sakaleyn*, thk. Seyyid Haşim Resûlî Mahallatî, İntişarat-i İsmailiyan, 4. bs., Kum 1415/1994.

Azim Zade, Faiza *Karburd-e-Asır ve Harac der Nizam-e-Hukuki Khanvade*, Pojuhişgahi Ulumi İnsani ve Mutaliati Farhangi-e- Partal Camiye Ulum-e-İnsani, İranTehran, İmam Sadik Üniversitesi, 2009.

Atmaca,Gökhan, Müffesirlere *Göre Kavam Kelimesi*, C.Ü, İlahiyat Fakültesi Dergisi, no, 1, 2013, XVII/215.

Acar,H.Ibrahim, Talak, *DIA*, 1989, *Istanbul*, TDV, II/196.

Ansari,Muhammed, Abdul Latif *Teciliye Ahlak der Sure-e-Hüccerat*, Muvevhiddin Yayınları, ys, H.Ş, 1394/2014.

Bahrânî, Seyyid Haşim, *el-Burhân fi Tefsiri'l-Kur'ân*, Bünyad-i Biset, Tahran 1416/1995.

Beyhakî, Ebu Bekir Ahmed b. el-Huseyin (ö. 458/1065), *es-Sünenü'l-Kübra*, thk. Muhammed Abdülkadir Ata, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1424/2003.

Buğra Ekinci, Ekrem Mecellenin Küli Kaideleri, İstanbul, KTB Yayınları, 2009.

Beyzâvî, Abdullâh b. Ömer (ö. 685/1286), *Tefsiru Envâri't-Tenzil ve Esrarü't-tevil*, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabî, Beyrut 1418/1997.

Bkhtari, Ahmet Masut *Ceyigah-e- İctimayi Zan der Kuran*, İran, Tehran, H.Ş, 1393/2013, Azad İslami Üniversite, no, 197.

Caferî, Yakub, *Tefsir-i Kevser*, byy., ts.

Cevadî Amulî, Abdullah, *Mebâdi-yi Ahlak der Kur'ân*, Merkez-i Neşr-i İsra, 2. bs., Kum H. Ş. 1378/1999.

Cevadî Amulî, Abdullah, *Zen der Âyine-i Celal ve Cemal*, İntişarat-i İsra, Kum ts.

Cürcânî, Alî b. Muhammed Seyyid Şerîf (ö. 816/1413), *et-Tarifât*, el-Matbaatü'l-Hayriyye, Mısır 1306/1888.

Cürcânî, Seyyid Emir Ebü'l-Fütûh (ö. 976/1568), *Ayâtü'l-ahkâm (Tefsir-i Şâhî)*, İntişarat-i Nevid, Tahran 1404/1983.

Cavkar, Mehbuba *Hukuk ve Vezâif-ı Mutakabil-e- Zan ve Şavhir Ahlaki, Fıkhi ve Hukuki*, Pojuhişgahi Ulumi İnsani ve Mutaliati Farhangi-e- Partal Camiye Ulum-e-İnsani, İran Tehran, Ts,

Çağrıci, Mustaf, “Emir Bi'l-Ma'Rûf Nehiy Ani'l-Münker”, *DİA*, XI (138-141), İstanbul 1995.

Darekutnî, Ali b. Ömer (ö. 385/995), *Sünenü'd-Darekutnî*, thk. Şuayip Arnaut vd. nşr. Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1424/2004.

Deştî, Muhammed, *İmam Ali ve Mesail-i Hukukî*, Neşr-i Müesses-i Ferhengi-yi Tahkikati-yi Emiru'l-Müminin, Kum H. Ş. 1381/2002.

Ebu Davud Tayâlisî, Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî (ö. 204/819), *Müsnedü Ebi Davud et-Tayâlisî*, thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî, 1. bs., Daru Hicr, Kahire 1419/1999.

Ebu Davud, Süleyman b. el-Eşas (ö. 275/888), *Sünenü Ebi Davud*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, el-Mektebetü'l-asriyye, Sayda, Beyrut ts.

Ebu Reyve, Mahmud (d. 1889-ö. 1970), *Edvâ 'ale's-sünneti'l-Muhammediyye*, Dâru'l-kitabi'l-İslamî, byy., H. Ş. 1386/2007.

Efendioğlu, Mehmet “Ma'Rûf”, *DİA*, XXVIII (s. 66), İstanbul 2003.

Ensâriyân, Hüseyin, *Nizâm-ı Hanevade der İslam*, İntişarat-i Ebem Ebiha, Kum H. Ş. 1378/1999.

er-Radî, Şerîf: Derleyen (ö. 406/1015), *Nehcü'l-Belaga*, İntişarat-ıDar'l-Kitab-e-Arabi, yay, 1390.

et-Tarihî, Fahrudin (ö. 1085/1675), *Mecme'u'l-bahreyn*, thk. Es-Seyyid Ahmed el-Hüseyinî, nşr. İntişarat-ı Murtezevî, Haydarî yay., 3. bs., Tahran H. Ş. 1375/1996.

Erbey, Celal *Nafaka*, DİA, İstanbul, 2006, TDV, XXXII/282

Fazlullah, Muhammed Hüseyin, *Dünya-yi Zen* (Muhammed Hüseyin Fazlullah ile yapılan röportaj), Defter-i Pejuhiş ve neşri Suhreverdi, ts.

Ferâhîdî, Halil b. Ahmed (ö. 170/786), *Kitâbü'l-Ayn*, Müessesetü Daru'l-Hicre, Kum 1405/1984.

Feyz Kaşânî, Molla Muhsin, *Tefsiru's-Safî*, thk. Hüseyin Alemî, İntişarat-i es-Sadr, Tahran 1415/1994.

Görgülü, Hasan Ali “Eşlerin Hak ve Vazifeleri Bağlamında İslâm Hukukçularının Kur'an'da Geçen “Ma'rûf” Kavramı Hakkındaki Görüşleri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003/1, sayı: 10, s. 37-62.

Güny, Hacı Mehmet, Nüşüz, DIA,2007,TDV, İstanbul, XXXIII/303

Haskânî, Ubeydullah b. Ahmed, *Şevâhidi't-Tenzil li Kavâidi't-Tenzil*, İntişarat-i Vüzaret-i İrşad-i İslamî, Tahran 1411/1990.

Humeynî, Ruhullah (ö. 1989), *Tahrirü'l-vesile*, Defter-i İntişarat-i İslamî, Kum H. Ş. 1375/1996.

Hüccetî, Seyyid Muhammed Bakır, *Esbabü'n-Nüzûl*, Defter-i Neşri Ferheng-i İslamî, Tahran H.Ş. 1377/1998.

Hür el-Amulî, Muhammed b. Hasan (ö. 1104/1692), *Vesailü'ş-Şîa*, Müessesü Ali'l-Beyt, Kum 1409/1988.

Hürremşâhî, Bahaüddin, *Danişnâme-i Kur'ân ve Kur'ân Pejuhî*, 1. bs., Tahran 1377/1998.

S.Hitaboğulu, Mehmed, *İslamın Kadına Bakış*, A.Ü, İlahiyat Fakültesi, Ankara, Journal of İslamic Reserch, vol:10, no,4,1997.

Harun Kıyılık, Mustafa, *Aile İçi Eğitim Açısından İslam Hukukunda Hidane*, İğdır Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi dergesi, 2016.

İbn Âşûr, Muhammed Tahir (d. 1879-ö. 1973), *et-Tahir ve't-tenvir*, ed-Daru't-Tunisiyye li'n-Neşri, ts., byy.

İbn Bâbeveyh el-Kummî (es-Saduk), Ebu Cafer b. Ali b. el-Hüseyin (ö. 381/991), *İlelü'ş-Şerâ'i*, Müessestü Alemî, Beyrut 1408/1987.

İbn Ebi'l-Cumhur el-Ahsaî, *Avâliyü'l-leâlî*, Daru Seyyidü'ş-şühedâ, Kum 1405/1984.

İbn Kesir, İsmail b. Ömer (ö. 774/1372), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1419/1998.

İbn Manzur, Muhammed b. Mükerrerem (ö. 711/1311), *Lisânü'l-Arab*, Dâru Sâdır, 3. bs., Beyrut 1414/1992.

İbn Şube Harrânî, el-Hasan b. Ali, *Tuhfetü'l-ukûl*, thk. Ali Ekber Gaffârî, 2. bs., Kum İlmî Havzasına bağlı Müessese-i İntişarat-i İslamî, H.Ş. 1363/1984.

Ebrahim Nijad, Muhamed Rıza *Kuran ve Nüşüz-e-Hamsaran İslah ya Hüşünet*, Tabatabai Üniversitesi, Fasilname Afakî Din, Tehran, H.Ş. 1389/2010.

Kâimî, Ali, *Hânevâde ve mesâil-i Hemseran-ı Cevan*, İntişarat-i Emiri, Tahran H.Ş. 1362/1983.

Kâsânî, Ebu Bekir b. Mesud b. Ahmed (ö. 587/1191), *Bedâiu's-sanâi' fi teribi'ş-şerâi*, Said Kempani, Karaçi (Pakistan), 1400/1979.

Kâşânî, Molla Fethullah, *Zübdetü't-Tefâsir*, Bünyad-i Maarif-i İslamî, Kum 1423/2002.

Kâşânî, Muhammed b. Murteza, *Tefsirü'l-Muini*, thk. Hüseyin Dergahi, Kitabhane-i Ayetullah Maraşi Necefi, Kum 1410/1989.

Katuzîyan, Nasır, *Felsefe-i Hukuk*, Şirket-i Sehami-yi İntişar, byy., H. Ş. 1377/1998.

Kemâlî Dejfulî, Seyyid Ali, *Kur'an ve Makam-ı Zen*, Sazman-ı Evkaf, Üsve Baskısı, 1. bs., Tahran H. Ş. 1375/1996.

Kıraatî, Muhsin, *Tefsir-i Nur*, Merkez-i Ferhengi-yi Dersha-yi az Kur'ân, Tahran H. Ş. 1375/1996.

Kummî Meşhedî, Muhammed b. Muhammed Rıza, *Tefsir-i Kenzi'd-Dekâik ve Bahru'l-Garâib*, Sazman-i Çap ve İntişarat-i Vüzaret-i İrşad-i İslamî, Tahran H. Ş. 1368/1989.

Kummî, Ali b. İbrahim, *Tefsir-i Kummî*, Dâru'l-Kitab, Kum H. Ş. 1367/1988.

Kummî, Şeyh Abbas, *Sefinetü'l-Bihar ve medinetü'l-hikem ve'l-âsâr*,

Kureyşî, Seyyid Ali Ekber, *Kâmus-ı Kur'ân*, Dâru'l-kütübi'l-İslamiyye, Tahran H. Ş. 1317/1938.

Kureyşî, Seyyid Ali Ekber, *Tefsir-i Ahsenü'l-Hadis*, Bünyad-i Biset, Tahran H. Ş. 1377/1998.

Kayar, İsmail *Türk Hukuna Göre Evlilik Birliğinde Eşlerin Hak ve Ödevleri*, Erciyes Üniversitesi, Dergi Park, no,484, ts.

Kırbaçoğlu, Mehmet Hayrı, *Kadın Konusunda Kurana Yöneltilen Başlıca Eleştiriler*, A.Ü. İlahiyat Fakültesi, vol:10, no,4, 1997

Kurtubî, Muhammed b. Ahmed (ö. 671/1273), *el-Cami li Ahkami'l-Kur'ân*, İntişarat-i Nasır Hüsrev, Tahran H. Ş. 1364/1985.

Meclisî, Muhammed Bakır (ö. 1110/1698), *Biharu'l-Envâr*, nşr. Müessesetü'l-Vefa, Beyrut 1404/1983.

Mevdudi, Abul ala, *Tafhim ul Kuran*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1991.

Mehyar, Hüseyin, *Ferhang-i Ebcedi-yi Arabi-Farsi*, intişarat-i İslami, 1. bs., Tahran 1370/1991.

Mekârim Şirâzî, Nasır, *Tefsir-i Numune*, Dâru'l-kütübi'l-İslamiyye, 28. bs., Tahran H. Ş. 1371/1992.

Merâğî, Ahmed b. Mustafa, *Tefsir'l-Merağî*, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabî, Beyrut ts.

Mezâhirî, Hüseyin, *Hânevade der İslam*, İntişarat-i Şafak, Kum H. Ş. 1364/1985.

Misbah Yezdî, Muhammed Taki, *Hukuk ve Siyaset der Kur'ân*, Müessese-i İmam Humeynî, Kum H. Ş. 1377/1998.

Muhammedî Reyşehrî, Muhammed, *Mizânü'l-Hikme*, İntişarat-i Defter-i Tebligat-i İslamî, 1. bs., Kum H. Ş. 1362/1983.

Mukaddes Erdebil, Ahmed b. Muhammed, *Zübdetü'l-Beyan fi Ahkami'l-Kur'ân*, nşr. Kitabfuruşî-yi Murtezevî, 1. bs., Tahran ts.

Mustafeveî, Hasan, *et-Tahkik fi Kelimati'l-Kur'âni'l-Kerim*, Büngah-i Tercüme ve Neşr-i Kitab, Tahran H. Ş. 1360/1981.

Mutahari, Murtaza, *Nizam-e-hukuke Zen der İslam*, Nasim Muther Kütüphanesi, 1999.

Müttakî el-Hindî (ö. 975/1567), Alauddin b. Husamuddin, *Kenzü'l-Ummâl*, Müessesetü'r-Risale, 3. bs., Beyrut 1409/1988.

Neccarzadegân, Fethullah, *Tefsir-i Tatbiki*, İntişarat-i Merkez-i Cihani-yi Ulum-i İslamî, Kum ts.

Necefi, Muhammed Hasan (ö. 1266/1849), *Cevahiru'l-Kelam*, Daru'l-kütübi'l-İslamiyye, 3. bs. Tahran H. Ş. 1368/1989.

Stanikzay, Nasrullah *Kamus-e-İstilahati Hukuki*, İntişaraat-e-Kabul, H.Ş.1387/2008

Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb (ö. 303/915), Sünenü'n-Nesâî, thk. Abdülfettah Ebu Gudde, Mektebetü Matbuati'l-İslamiyye, 2. bs., Halep 1406 /1986.

ÖZER, Uğur *Hukukun Temel Kavramları*, www.hitit.edu.tr.

Öztürk, Emine, *Kuranın Kadına Bakışı ve İslam Tarihinde Kadının Sosyal Statüsüne Genel bir Bakış*, Harkani Dergesi, Sayı no, 2, 2014, 17.

Ragıb İsfehânî, Hüseyin b. Muhammed (ö. V./XI. yüzyılın ilk çeyreği), *el-Müfredat fi Garibu'l-Kur'an*, thk. Safvan Adnan Davudî, Daru'l-İlm -ed-Daru'ş-Şamiyye, 1. bs., Dımaşk-Beyrut 1412/1991.

Reşid Rıza (d. 1865-ö. 1935), *Tefsirü'l-Menar*, Kahire 1367/1947.

Reşidüddin Mebidi, Ahmed b. Ebi Sad, *Keşfü'l-esrar ve uddetü'l-ebrar*, thk. Ali Asgar Hikmet, İntişarat-i Emir Kebir, 5. bs., Tahran H. Ş. 1371/1992.

Safâî, Seyyid Hüseyin – **İmamî**, Esedullah, *Hukuk-i Hânevade*, Tahran Üniversitesi Baskısı, Tahran H.Ş. 1371/1992.

Sehavî, Muhammed b. Abdirrahman (ö. 902/1497), *el-Mekasidü'l-hasene fi beyâni kesirin mine'l-ehadisi'l-müştehere „ale'l-elsine* (thk. Muhammed Osman el-Hişt), 1. bs., Beyrut 1405/1085.

Seyyah, Ahmed, *Ferheng-i Danişgahi-yi Arabi-Farsi*, İntişarat-i Ferhan, Tahran H.Ş. 1383/2002.

Seyyid Kutub, Seyyid b. Kutub b. İbrahim (d. 1906-ö. 1966), *Fî Zilâli'l-Kur'an*, Far. Çev. Mustafa Hürrem Dil, İhsan, Tahran 1378/1999.

Subhanî, Cafer, *el-Milel ve'n-Nihel*, Müessesesi-i İmam Sadık, Kum ts.

Suyûtî, Abdurrahman b. Ebi Bekir (ö. 911/ 1505), *ed-Dürri'l-Mensur fi't-Tefsiri'l-me'sûr*, Kitabhane-i Ayetullah Meraşî Necefî, Kum 1404/1983.

Şaban, Zekiyyüddin, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, (Notlar Ekleyerek tercüme eden: İbrahim Kafi Dönmez), TDV yay., Ankara 2005.

Şehid-i Evvel, Şemsüddin b. Muhammed Amulî (ö. 776/1384), *el-Lum'atü'd-Dımaşkiyye*, Far. Çev. Ali Şirvanî, Dari'l-Fıkr, Kum H.Ş. 1390/2011.

Tabâtabâî, Seyyid Muhammed Hüseyin, *el-Mizân fi Tefsiri'l-Kur'an*, Kum İlmi Havzası Defter-i İntişarat-i İslamî, Kum 1417/1996.

_____;*el-Mizân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, Far. Çev. Seyyid Muhammed Bakır Musevî Hemedanî, Kum İlmi Havzası Defter-i İntişarat-i İslamî, Kum 1374/1995.

Tabâtabâî, Seyyid Muhammed Kazım, *el-Urvetü'l-Vüskâ*, nşr. Mektebetü'l-Vicdânî, Kum ts.

Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr (ö. 310/922), *Câmiu'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kur'ân*, Daru'l-Marife, 1. bs., Beyrut 1412/1991.

Tabersî, el-Fazl b. el-Hasan (ö. 548/1154), *Mecmeu'l-Beyan fî Tefsiri'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Cevad Belagî, İntişarat-i Nasir-i Hüsrev, 3. bs., Tahran H. Ş. 1372/1993.

Tayyib, Seyyid Abdülhüseyn; *Etyebü'l-beyan fî tefsiri'l-Kur'ân*, İntişarat-i İslam, 2. bs., Tahran H. Ş. 1378/1999.

Tirmizî, Muhammed b. İsa (ö. 279/ 892); *Sünenü't-Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Muhammed Fuad Abdülbakî vd. Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Kahire 1395/1975.

Tunç, Fatama *Adab-ı Muaşerat*, DİA, 2016, TDV, I/36

Vezalet-e-Adliye, *Agahi-e- Hukuki*, 5.Yıl, No,79, Afganistan, 2001.

Zibayi Nejad, Muhammed Rıza – **Subhanî**, Muhammed Taki; *Derâmedi ber Şahsiyet-i Zen der İslam*, Merkez-i mutalaat-i zenan, byy., ts.

Zuhaylî, Vehbe b. Mustafa (ö. 2015); *Fıkh-e-Khanvade der Cehan-e-Muasir*, Çev, Abdul Aziz Selimi, kabul Muvehidin Yayınlar, H.Ş.1394/2014.

Zuhaylî, Vehbe b. Mustafa (ö. 2015); *et-Tefsirü'l-Munir fî'l-Akide ve's-Şeria ve'l-Menhec*, Daru'l-Fikri'l-Muasır, Beyrut-Dımaşk 1418/1997.

_____;*Tefsirü'l-Vasit*, Daru'l-fikr, 1. bs., Dımaşk 1422/2001.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öz Geçmiş

Fakherah MARGHUB 1990 yılında Afganistan Kabil şehrinde doğdu. İlk, orta ve lise tahsilini Tahar şehrinde tamamladı. 2008 senesinde girdiği Tahar üniversitesi İlahiyat fakültesinden 2012 de mezun oldu. 2013-2015 yılları arasında Tahar üniversitesinde öğrenci işleri müdürlüğü, daha sonra da avukatlık mesleğini yaptı.

2015 yılında Türkiye Bursları'na hak kazanarak Türkiye geldi. 2016 yılında yüksek lisansa başladı. 2019 yılında yüksek lisansı tamamladı. Farsça ve İngilizce bilir ve evlidir.